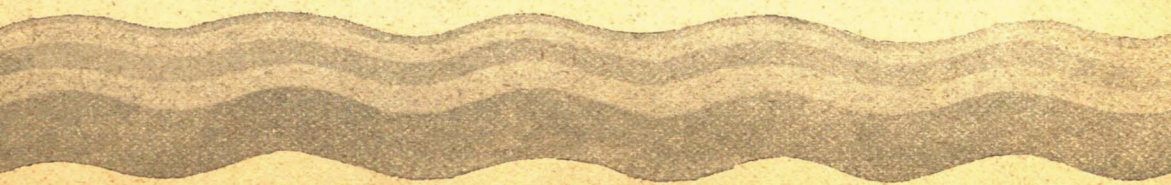

CELS

AKADEMISKA BĪBLIOTEKA
dib. 1824. g.
KATALOGS

Pirmā sējuma saturs

1945. gads

D z e j a

		Lpp.
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Latvijas maize	10
	Divas lūgšanas	33
	Pie eglītes trimdā	65
	Latviešu cimdi	68
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	Korālis	15
	Dzejniekam	15
	Sadegšana	57
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Taisnība	33
	Vizija	33
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzimtenē, Gājējs, Saules vārdi, Burvība, No saknes zieds, Ap- sedziet rozes, Mežā, Es labprāt ēnā sēdu, Tas nekur nede- rīgs, Pieminēšana, Klusuma meldijas, Mūžība	1
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Sapnis	71
	Dēlam	12
	Sakšu gārša	12
<i>Strēlerte, Veronika</i>	Ziemassvētki	65
	Vaicājums	69
<i>Švābe, Arveds</i>	Nakts un diena	96

P r o z a

<i>Blaumanis, Rūdolfs</i>	Nāves ēnā, novele	96
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Novelējums, stāsts	13
<i>Johansons, Andrejs</i>	Krucifiks, novele	70
<i>Salnais, Ģirts</i>	Nolādētais līcis, stāsts	16 un 73
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Milzis, pasaka	5
	Jūras vārava, pasaka	7
<i>Zeltiņš, Teodors</i>	Mūžīgā Majestāte, meditācija	66

A p c e r ē j u m i

<i>Kadilis, Jānis</i>	Klusuma ceļš, impresijas par K. Skalbi	52
<i>Kārklīņš, Kārlis</i>	R. Blaumaņa pasaules uzskats	108
<i>Siliņš, Jānis</i>	Mākslas pasaule	40
<i>Zicāns, Eduārdš</i>	Numinozie elementi senlatviešu Dieva telā	34

C h r o n i k a

Sākumam (J. Kadilis) 58, Ar Skalbi (Ang. Gailīte) 58, Miris prof. Dr. theol. E. Rumba (V. Mežezers) 59, Divi aizgājušie (P. Ērmanis) 60, B. Ozoliņas piemiņai (P. Sakss) 61, Francis Verfels (P. Ērmanis) 62, Latviešu teātris (Ģ. Salnais) 63, Angļu mūzikas dzīve (Vilsons) 63, Pardomu brīdī (V. Mežezers) 112, Daugava (J. Kadilis) 113, Latviešu mākslas skate Virsburgā (E. Andersons) 115, J. Misiņa mūžs un darbs (P. Ērmanis) 117, Plašajā pasaulē, par G. Mistrāli, T. Dreizeri, A. Malrō (J. Kadilis) 118.
Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1—2. burtn. K. Skalbes ģimetne un K. Zāles Važu rāvēji, 3. burtn. K. Zāles Mirstošais jātnieks.

1946. gads

D z e j a

		Lpp.	
<i>Abele, Kārlis</i>	Pēdējais plāvums, balāde	110	
	Vēlais viesis, balāde	155	
	Divi dabas, balāde	157	
<i>Aigars, Pēteris</i>	Pravietis	55	
	Auļotājs	56	
<i>Brigadere, Anna</i>	Latvijas sirds, Tautas dziesma	43	
	Mājup	122	
<i>Dāle, Karola</i>	Pēcgalā	122	
	Cik ilgi?	176	
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Bēgļu mācītājs	177	
	Šodien	81	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Saules riets	101	
	Kas cilvēks ir bez dzimtenes	101	
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sapnis par laimi	22	
	Smagais laiks	152	
<i>Kadilis, Jānis</i>	Sub pondere	160	
	Sakušana	5	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vakars noietnē	28	
	Akmens	81	
<i>Niedra, Aīda</i>	Pretstati	177	
	Jānim Misiņam	122	
<i>Poruks, Jānis</i>	Dievs, Ticība, No baznīcas braucot, Biķeris miroņu salā, Draugam, Pie tava augstā baltā logā, Sāpju spītes, Dēla bilde, Es zinu, Rakstnieks	97	
	<i>Rainis, Jānis</i>	Augstumā, Mazie darbi, Runas un darbs, Pats vadītājs, Pats palīgs, Pats zinātājs, Pats žēlotājs, Pats vērotājs, Mani draugi, Gara vilņos, Nenīcība, Bēglis, Cerība, Sāpju jūra, Sāpes un cerības, Jaunajam draugam, Zemnieks, Divkāršs pienākums, Kad nakts, Es grūtā brīdī . . . , Tu esi siltums manā dvēselē, Es šurpu turpu dzīts . . . , Uz tavām krūtīm atdusēt, Uguns puķe, Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat, Viss dzīves daiļums nāk no sievietes	145
<i>Strēlerte, Veronika</i>		Dieva kalpa vakars, Varavīksna, Viesis, Zemgales klajumā, Glāsts, Atvēršanās, Miera avots	1
		Dziesma	5
<i>Toma, Velta</i>		Sapnis	177
	Nakts Daugavas krastā	65	
<i>Zāle, Klāra</i>	Aizliedz sev	84	
	Ziedu gaismā	126	

P r o z a

<i>Brigadere, Anna</i>	Aizmuža ļaudis, tēlojums	24
<i>Eglītis, Anslāvs</i>	Uguns pilsēta, stāsts	102
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Vēstules, atmiņas un pārdomas	113
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Nabadziņa Janks, tēlojums	3
	Saimnieks un saimniece, tēlojums	158

		Lpp.
<i>Kadilis, Jānis</i>	Vīrs kalna galā, tēlojums	153
<i>Lesiņš, Knuts</i>	Brauciens sniegpuTENI, novele	49
<i>Mauriņa, Zenta</i>	Dzimtenes kalns, leģenda	161
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Jaunā māja, stāsts	6
<i>Poruks, Jānis</i>	Kukažiņa, stāsts	100

Drāma

<i>Rainis, Jānis</i>	Jāzepts un viņa brāļi (fragments)	149
----------------------	---	-----

Apcerējumi

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Tautas dzeja — tautas gudrība	57
<i>Blese, Ernests</i>	Dzimtās valodas nozīme	178
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	J. Rainis un viņa dzeja	162
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Atmiņas par Annu Brigaderi	29
	Jānis Poruks	127
<i>Grīnbergs, Teodors</i>	A. Šveicera domas par Eiropas kultūru	123
<i>Kadilis, Jānis</i>	Kalnā kāpējs, improviz. par Raiņa temu	169
<i>Sala, Irvalds</i>	Viena diena kopā ar Blaumani	82
<i>Siliņš, Jānis</i>	Vilhelms Purvītis	67

Chronika

Tālie apvāršņi (E. Aistars) 44, Pirmā dzejas grāmata trimdā, V. Strēlertes Mēness upe (J. Kadilis) 46, Skola svešumā (J. Čermaks) 47, Latviešu un franču gara saskare (J. Bičolis) 85, Dažas tagadnes tehnikas problēmas (Br. Jirģensons) 88, Pōls Valeri (J. Kadilis) 89, Tomass Manns (P. Ērmanis) 91, Škats Ž. Diamela pasaulē (G. Kaire) 92, Amerikāņu jaunākā literātūra (H. Linde) 135, Romēns Rolāns (J. Kadilis) 138, M. Lutērs pēc 400 gadiem (V. Mežezers) 140, Viļa Vasariņa piemiņai (J. Siliņš) 141, Ilustrēts evaņģēlija izdevums (V. Mežezers) 142, Latviešu teātris Eslingenā (I. Liepsala) 143, Dzejas baudīšana un dzejas baudītāji (E. Raisters) 187, Par balādes uzbūvi (K. Ābele) 190, Latviešu teātris angļu zonā (V. Štāls) 195.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1. burtn. A. Brigaderes ģimetne, 2. burtn. V. Purviša *Rīga*, 3. burtn. T. Zaļkalna J. Poruka kapa piemineklis, 4. burtn. J. Raiņa ģimetne.

Vāku un viņjeti zīmējis P. Rožlapa

OTRĀ SĒJUMA SATURS

1946. gads

Dzeja

	Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Korālis 333
<i>Aigars, Pēteris</i>	• Aklās acis, balāde 389
<i>Bārda, Fricis</i>	Rīgas degšana 257
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Dzīvības kokam, Es, Skaidu spilvens, Krēslā, Bērzi, Gais- ma, Rudens 1915. g., Sauciens tālē 197
	Trimdā, korālis 219
	126. psalms 282
	Svētku dziesma, korālis 333
	Aspažiju pieminot 376
	Tēvu zemei 475
	Latvijas universitātei 475
	Ziemassvētkos 531
<i>Dāle, Karola</i>	Nemirstība 330
	Vēja šalkās 351
	Mākoņa dziesma 426
	Gaidītāja 426
<i>Dziesma, Fricis</i>	Zvejnieku svētais vakarēdiens (fragments) 331
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Trimdnieks 442
	Man gribas 386
	Ko gaidīt vēl? 386
<i>Eglītis, Andrējs</i>	Jaunajiem 375
	Latgalē 376
	Uz vairoga, dzejoļi 476
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Žēlums 209
	Otrais es 229
	Divas māšas 420
	Mātes minējumi 442
	Bezdelīgas un vijole 493
	Kādai mātei 541
	Dāvana 585
<i>Kaugars, Arturs</i>	Miglā 548
	Elēģija 548
<i>Ķezbere, Elza</i>	Izmisumā 258
	Bez Tevis 450
	Draugam 493
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Dīvainais 223
	Vējš un asmens 330
	Cilvēks 339
	Pūtēja 386

		Lpp.
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzejnieks	229
	Kulta dziesma	333
	Ziemassvētku naktī, sonets	531
<i>Miesnieks, Jonass Toma, Velta</i>	Ingolštates katedrāle	426
	Zeme	233
	Angelus	258
<i>Virza, Edvarts</i>	Kurzemes sieva	531
	Doma baznīcas balāde, Lai savā izturībā lieli esam, Sēja diesma	293
<i>Zāle, Klāra</i>	Cauri trūdiem	233
	Neatsaucas	419
	No dziļumiem	477
	Nenostāj	570
	Tur atsmaida	585
<i>Zicāns, Eduards</i>	Spieķis	223
	Psalmis 90, Mūžības priekšā (tulk.)	201

Pr ū z a

<i>Aigars, Pēteris</i>	Pažobebe, stāsts	210
	Zelmeņa vairogš, stāsts	421
<i>Dziļums, Alfreds</i>	Dārgā sēkla, romāna fragments	369
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Pokāls un pīpe, novele	542
<i>Gulbis, Osvalds</i>	Māte Latvija, leģenda	387
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sudmalu jaukā salā, tēlojums	295
<i>Ieviņš, Kārlis</i>	Noslēgums, stāsts	532
<i>Kalējs, Oskars</i>	Bada krogus, stāsts	427
<i>Klāns, Pāvils</i>	Dūda, novele	478
<i>Klidzējs, Jānis</i>	Galvenie raksti, stāsts	259 un 297
<i>Liepsala, Irma</i>	Tik-tak, novele	202
	Svētlaimīgo sala, stāsts	302
	Laimīgākais cilvēks pasaulē, novele	487
<i>Malcs (Maltz), Alberts</i>		
<i>Miesnieks, Jōnass</i>	Neuzklusītā lūgšana, novele	377
<i>Niedra, Aida</i>	Puna Vipulis, stāsts	245
<i>Vītols, Jāzeps</i>	Tas bij tik sen, atmiņas	267

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Daugava dzīvē un dzejā	230
	Skolas dzīve vecās atmiņās un jaunā pieredzē	443
	Stils dzejas mākslā	494 un 549
<i>Bičolis, Jānis</i>	Dzejnieks un zinātnieks L. Bērziņš	270
<i>Biezais, Haralds</i>	Ētiskās vērtības un to nesēji	278
<i>Blese, Ernests</i>	Valoda kā tautas gara un rakstura paudēja	451
<i>Celms, Teodors</i>	Cilvēka dzīve un tās apkārtne	226
<i>Dravnieks, Arvids</i>	Edvarts Virza	334

	Lpp.
<i>Jurevičs, Pauls</i>	509 un 571
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	220
<i>Ķikauka, Pēteris</i>	392
<i>Treus, Feliks</i>	224
<i>Zicāns, Eduards</i>	340
Platons	509 un 571
Manas atmiņas par Frici Bārdi	220
Grieķu drāma (1. Traģēdija)	392
Prof. Dr. theol. Eduards Zicāns	224
Piezīmes literatūras teorijas metodoloģijā	340

Chronika

Par dzīves vērtību (K. Kārkliņš) 234, Anna Brigadere un 10. janvāris (P. Jēger-Freimane) 236, Mārtiņa Ziverta jaunā drāma (J. Rudzītis) 237, Jauns vērtīgs mēnešraksts (I. Skroderē) 239, J. Ezeriņa — Izmeklētas noveles (P. Ērmanis) 239, Gaišā gaita, Valdis Mežezers, kulta dziesmas (P. Ērmanis) 240, Divas vārdnīcas (H. Briņģis) 241, Vidbergs (J. Siliņš) 242, Noskaņas (E. Aistars) 283, Daži momenti jaunākajā angļu grāmatu pasaulē (J. Zanders) 284, Gerhards Hauptmanis (P. Ērmanis) 286, Zelta lāpa, K. Skalbes pēdējo darbu izlase J. Rūdziša sakārtojumā (J. Kadilis) 288, Dzimtene liesmās, Latvju dzejos antoloģija K. Džillejas sakārtojumā (V. Mežezers) 290, Režisors V. Pūce un viņa teātris Blombergā (E. Ķezbere) 290, V. Jansona Koklētājs (A. Treibergs) 291, Gars (Osv. Gulbis) 352, Zvejnieku svētais vakarēdiens un tā autors (A. Johansons) 353, Par baltu tautām un valodām (L. Bērziņš) 354, Grāmata no vajadzīgo virknes (J. Bičolis) 355, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 359, Divas jaunas grāmatas (V. Mežezers) 360, Divas angļu valodas mācības grāmatas (J. Kalnbērzs) 361, Piezīmes par Džeku Londonu (E. Andersons) 364, Franku novada latviešu dziesmu diena (K. Lesiņš) 365, Izstāde Mercfeldas nometnē dziesmu dienu laikā (F. Viksne) 367, K. Zemdega — Brīvības piemineklis Rūjienā (V. Jansons) 368, Dārzs bez žoga (L. Bērziņš) 405, Andrejs Eglītis (A. Dravnieks) 406, Aspazijas mūža izskaņa (P. Jēger-Freimane) 408, Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā (doc. F. Treus) 410, Piezīmes par Ivanu Buņinu (I. Sala) 411, Kazanovas mētelis, Anšl. Eglīša novele (V. Baltiņa-Bērziņa) 412, Trīs Raiņa grāmatas (V. Mežezers un I. Skroderē) 413, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 415, J. Rozentāla altārglezna — Kristus svētī bērnus (prof. A. Annuss) 416, Ceļa viens gads (V. Mežezers) 417, Lielgabali rozēs (Jēk. Poruks) 468, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 470, Angļu valodas mācības grāmata (J. Kalnbērzs) 471, Šervūds Andersons (E. Andersons) 472, 18. novembris (archibīsk. prof. T. Grinbergs) 521, Pretstati (E. Aistars) 521, Uz vairoga, Andreja Eglīša dzejas (P. Ērmanis) 524, Dažas piezīmes (Andr. Sils) 525, H. G. Uelss (V. Ozolnieks) 527, K. Zāle — Brāļu kapu vārti (V. Jansons) 527, P. Ērmaņa jubilejas grāmata (V. Mežezers) 582, Jauns romāns, Z. Mauriņas Trīs brāļi (P. Ērmanis) 582, Hermanis Hese (P. Ērmanis) 584, S. Vidbergs — Pie eglītes (V. Jansons) 585.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 5. burtn. S. Vidberga Ceļš, 6. burtn. V. Jansona Koklētājs, 7./8. burtn. K. Zemdega Brīvības piemineklis Rūjienā un A. Annusa Kristus pie strādniekiem, 9. burtn. J. Rozentāla Kristus svētī bērnus, 10. burtn. S. Vidberga No dzimtenes projām braucot, 11. burtn. K. Zāles Brāļu kapu vārti, 12. burtn. S. Vidberga Pie eglītes.

CEĻS

GARA DZĪVES MĒNEŠRAKSTS

Nr. 1/2

OKTOBRIS/NOVEMBRIS

1945

K. SKALBES DZEJOĻI

DZIMTENĒ

*Tur zaļām lapām pilnas ceļmalītes
Un zālē klusi smaržo kumelītes,
Vai asaras, ko bāŗa bērni sēja,
Vai rasa, kuŗa nāk un zūd bez vēja, —
Uz visām lapām zelta sirdis zvīlo:
Tās tevi piemin vēl un mīlo.
Ikkatrs mazais zieds dveŗ tevīm: nāc.
Ja slīms tu esi, tiksī dziedināts . . .
Tur zālē klusi tīktos galvu likt
Un sapņojot dzimtenes debesis tikt,
Atvērtās dzimtenes debesis tikt . . .*

GĀJĒJS

*Ko domā gājējs,
Ejot uz dzimtenes lejām,
Viņŗ klusi sapņo
Par draugu sejām.
Tā ir kāda zālīte mežā,
Kur dzeguze rudzus sēja,
Tā aug uz veca celma
Un dreb no ikkatra vēja.
Viņŗ domā un sevī smaida —
ŗi zālīte mani gaida.*

SAULES VĀRDI

Dzīve bez laba — ir dzīve bez smaida.
Brālis lai brālim ir palīdzīgs, labs.
Siltāka, gaišāka diena mūs gaida,
Sirds ja par sauli krūtīs mums taps.

BURVĪBA

Šo dienu šaurajā lokā
Man liekas, es ieangu kokā,
Līdz glāstošiem vakara stariem
Manas rokas top jau par zariem,
Kas apkampj debesu jomu.

Tāds stāvu, pilns saulrieta domu.
Mana mēle top mīksta kā lapa,
Ar laipniem vārdiem sieta...
Un ir tik tuvu pie kapa...
Še laikam apburta vieta.

*

No saknes zieds uz augšu vežas,
No saules jaunā diena aug.
No sirds aug tava mīlestība,
Šī klusi slēptā saule, raug,

Tā acīs mirdz, tā sejā staro
Un visās tavās domās zaro
Kā koks, kas sniedzas visam pāri
Un ziedus ceļ pret debessāri.

APSEDZIET ROZES

Apsedziet rozes pirms sniega,
Vasara dailā jau nomirst,
Lapas jau dzeltē un nobirst...
Apsedziet rozes pirms sniega!
Apsedziet rozes pirms sniega
Vasarai jaunai par ķīlu.
Draudzību glabājiet draugam,
Slepeni glabājiet mīlu,
Ziemeta svelmainā dūšā
Leduspukes tik ziedēs,
Ziemas kristalla namā
Saltums dvēseli biedēs.
Ziemas kristalla namā
Lai kā vēsmiņa liega
Pavada ziedoņa janda —
Atminiet rozes zem sniega.

MEŽĀ

Pie egles mežā apstājos,
Pie mēmā koka piespiedos.
Mežs šalca it kā miegā.
Zem eglēm jaunā sniegā
Bij kāda putna pēdas.
Tik vientulas —
Bij manas bēdas.

*

Es labprāt ēnā sēdu,
Tāds esmu es, jo, raug,
Es dzīvoju ar serdi,
Kā kokes ar serdi aug.

Es labprāt ēnā sēdu,
Lai dzīve garām iet.
Man cita saule smaida,
Kas mūžam nenoriet.

*

Tas — nekur nederīgs
Kāds ziedīnš pazemīgs,
Ko meža tumšums klājis.
Bet Dievs ir garām gājis
Un viņu sveicinājis.

PIEMINĒŠANA

Sniegaini baltā pārslotā dienā
Ņemu es klēpi sarkanu rožu,
Sērodams gāju uz Daugavas malu.
Kaisīju Daugavā sarkanas rozes,
Tecēja viņas kā asins no vainas
Tumši murdošos rijīgos vilņos.
Daugava, pieņem upuri manu,
Daugava, brāļu plūstošais kaps.
Ritiet, vilņi, nesiet šos ziedus
Tiem, kuņus nemin, kam nezina vārdu.
Ūdeņu meitas ceļas no vilņiem,
Spiež pie krūtīm sarkanos ziedus,
Prasa, vai viņas es ziedoju mīlai?
Puķes jau visas uzzied tik mīlai:

Sildiet pie sniegainām krūtīm šīs rozes,
Nesiet ar putu rociņām baltām
Tiem, kas tumšās mūžības acis
Milēja vairāk kā meiteņu skatus.
It kā bērni, kas atvarā skatās
Sārti kvēlošās mākoņu rozēs
Un bez bailēm lec viņām pakal —
Tā viņi gāja briesmās un nāvē,
It kā aiz mūžības līmeņa melna
Viņi ar bērna un pravieša acīm
Redzētu Latvijas svabados krastus,
Puķes uzzied un elpo tik mīlai:
Tiem, kuri milēja, nesiet šīs rozes,
Tiem, kuņus nemin, kam nezina vārdu.

KLUSUMA MELDIJAS

Klistu kā dziesma bez vārdiem,
Eju, neskarot dzirdi,
Lai no vārdu meliem
Sargātu bailīgu sirdi.

Ak, ne tas, ko es teicu,
Vārdus mētādams lēti —
Skaists bij, ko neteicu saudzot,
Sirdī ko glabāju svēti.

Ak, mani draugi, ir brīži
Dienu steidzīgā dunā,
Skaldas runas kad nedzird,
Klusums kad valdoši runā.

Biju viens it kā akmens,
Jūras dziļumā mests.
Kur gan nenonāk cilvēks,
Klusuma meldiju nests.

Viss tikai sapnī bij jaužams,
Viss tikai dvēselē tuvu.
Klusuma tīrajā dzelmē
Dzilāku tvību guvu.

Ziedokli redzēs reiz kūpam,
Klusums cels rokas un lūgs.
Eņģels no aizslēgtām lūpām
Liesmainus vārdus plūks.

MŪŽIBA

Visas mazas lietas bēg,
Lielās ceļā stājas.
Visas mazās domas bēg,
Lielās — ieņem mājas.

Zilā zaļā mūžība
Pilda logu rūtis
Un ar vēsu baigumu
Nospiež manas krūtis.

Kas gan esmu mūžībai?
Viņas vēsums baida.
Ak, no saules dzīvoju
Un no drauga smaida.

Lielām acīm mūžība
Raugās manā logā,
Mēmā sirds bez vaidā gurst
Vientulības slogā.

MILZIS

Milzis teica uz savu jaunāko brāli: „Paturi tu kalnu, es gribu paskatīties pasaulē.“ Labi. Šis ir ar mieru. Un tā jaunākais brālis ņem kalnu uz pleciem, un vecākais dodas pasaulē.

Visu mūžu viņš bija gulējis uz vēdera un turējis kalnu uz muguras tāpat kā viņa tēvs un tēva tēvs. Un nu viņš stāvēja klajā, liels, kumpains un neveikls. Viņš vāji turējās uz kājām un brīnīdamies skatījās pasaulē. Visas lietas viņam lida acīs. Viss bija tāds svītrains un raibs: ikkatrai lietai bija apkārt varavīksne. Viņš bija kā jauns putns, kurš priekšā salūst čaula un pasaulē ar visām krāsām un skaņām gāžas iekšā noreibušā dvēselē. Aizlicis roku priekš acīm, milzis skatījās tālumā. Sili, kalni un mākoņi. Vējš locīja silus un dzina mākoņus. Vai milzis nu stāvēja mierā? Viņš ierēcās aiz prieka un devās tālumā brīvs, laimīgs un bagāts. Padusē viņam bija zelta gabals, tik liels kā cilvēka galva. To viņam bija dāvinājuši labie rūki par to, ka viņš tik pacietīgi bija turējis kalnu, kur atradās viņu smēdes un mantu kambari.

Milzis gāja, un uzgāja kalnu. Iet nu no kalna lejā, redz, viens puika gana aitas.

„Ekur kukainis!“ milzis teica un smaidīja.

Pret sauli ziedēja baltābola pakalne. Zemu pie debesīm gulēja balti mākoņi. Ne zelts, ne sudrabs kalna dziļumā, nekas nebija tik gaišs kā šī pakalne. Milzim gribējās te atlaisties zālē un apskatīties: te laikam sākās tā skaistā pasaule, par ko viņam bija stāstījušas meža ļaumiņas. Tās klejoja tālu ar vēju, maldinādamas ganus un medniekus, un daudz zināja stāstīt.

„Ei, ei, lielais!“ puika kļiedza. „Neieguli tik atkal bedri manā norā! Kur jūs, milži, gulat, tur trīs gadi zālē neaug.“

Tas bija liels nebēdnis, un viņam nebija pirmā reize ar milžiem un velniem.

„Klausies, puika, es gribu drusku uzkost. Dod man vienu aitu.“

„Vai, rīma! Veselu aitu! Bet nāc pāpriekšu ar mani cīkstīties. Ja pieveiksi, tad dabūsi aitu, ja ne — tavs zelta gabals būs mans.“

Milzis skatījās uz puiku kā suns uz skudru, kas rāpo viņam starp izstieptām kāpām. „Ekur kukainis!“ milzis brīnījās. Tā būtu mums, ja mēs gulētu zālē un zaļš vāgulīšs mūs lielīgi uzrunātu.

„Labi. Iesim skrieties,“ milzis teica.

„Ei tu! Kur es ar tevi, tādu lempi, iesu skrieties? Te aiz krūmiem gul' dienasvidu mans jaunākais brālis, tas ies manā vietā.“

Puika pasvilpa. No krūma izskrēja zaķis, un milzis nebija salocījies vien, kad zaķis jau bija gabalā.

Tad milzis pakēra no zemes akmeni un saspieda to plakanu. „Nu, vai tu to vari?“ „Tas man nieks. Bet vai tu vari saspīest akmeni tā, ka tam sula sāk tecēt?“

Un puika izvilka no savas gana kulītes gabalu siēra un spieda to tā, ka viņam sula tecēja caur pirkstiem.

Milzis brīnījās vien.

„Vai, kas tu par vāju vīru. Tev jau tik ir, kā tie lielie kauli,“ puika smējās. „Vēl reiz es eju, tad Dievs ar tevi.“

Tad milzis ar dūsmām grāba akmeni un svieda gaisā. Abi, atgāzuši galvas, skatījās, kā tas pazuda debesis. Pēc laba laika akmens nožvankstēja uz noras.

Bet puika izvilka no azotes putnu un palaida gaisā. „Redz, es iesviedu akmeni pašā Aizsaulē. To tu vairs nekad neredzēsi“, puika lielījās.

Milzis gaidīja, kad akmens nāks zemē,

bet tikai kakls notirpa skatoties: nekā nesagaidīja.

Viņš bija pazaudējis.

Atdeva puikam zelta gabalu un gāja tālāk. Viņš gāja ātri un smagi, atstādams zemē dziļas pēdas. Nabaga milzis bija gluži apjucis, un bailes mina viņam uz papēžiem. Viņš meta likumu, kur arājs ara un gani ganīja. Šiem kukaiņiem bija brīnišķas varas. Tas nieks viņam bija atņēmis zelta gabalu un izpostījis viņu līdz pašai serdei. Viņš nu bija kā liels koks ar cauru vidu un neticēja vairs ne savām rokām, ne kājām. Viņš gāja un nezināja, kur soli spert: kād tikai atkal neizlien no zemes kāds kukainis un neievelk derībā. Izdzīs vēl trīs sloksnes ādas no muguras, kur tad vairs rādīsies...

Paškirās meži un nokalniņi, un milzis izgāja ziedošā Kurzemes klajumā. Te debesis bija tik gaišas un pasaule tik plaša, ka viņam kājas sāka lodzīties, un viņa ēna smieklīgi deļo sarkanām āboliņa galvām, kas auga cita pie citas, zaļi un kupli piebriedušas laukā. Kā viņi viens pār otru tur pacēlās ziedi un lapas, sarkans un zaļš.

Milzis vairs nezināja, kur likt savas lielās rokas. Tās bija tik stipras un smagas, radītas lieliem un grūtiem darbiem, un te bija tik viegls un gaišs, ka bija tīri vai jāizkūst. Viņš varēja dzīvot tikai tad, ja viņam bija ko nest. Jo tā nu reiz milži ir radīti. Kā cits nevar panest grūtumu, tā milzis nevarēja panest vieglumu. Viņš nokrita āboliņa laukā uz mutes un tālu kā ķēms izstiepa savas neveiklās rokas un kājas.

Salda medus dvaša spiedās viņam mutē un nāsīs. Viņš iekodās ar zobiem zemē un raudāja, bet ziedošā zeme smējās par viņa dusmām un smaržoja.

Īgns un satumsis milzis piecēlās un aizvilkās kā mākonis uz vakariem, kur debess malā gulēja tumšzilas ozolu birzis.

Veci simtgadēji ozoli izstiepa tam pretī savus varenos zarus. Un, birzī iegājis, milzis jutās kā starp vīriem, jo ozoli bija viņa augumā. Sadudzis, kildīgs viņš grieza zobus

un šnāca, tā ka lapas bira no zariem. Tad viņš likās ozolos un rāva tos laukā no zemes ar saknēm un svieda pa gaisu. Stiprākos kokus viņš apkampa pa vidu. Viņš cīnījās ar tiem kā ar vīriem un priecājās, ka viņam pretī turas atklāts spēks. Jo viņa bērna dvēsele jau bija nomanījusi cilvēku viltu. Tā viņš plosījās labu laiku, kamēr tālu visapkārt kā jūra ap viņu gulēja zaļš līdums, kur pa saplosītiem zariem un izgāztām saknēm kliegdami bēga prom izbiedēti putni un zvēri. Tad viņš bija atkal reiz laimīgi piekusis un apmierināts soloja tālāk.

Bet kad nāca vakars un no ciemiem stiepās dūmi, milzim atkal uznāca skumjas. Viņš atcerējās dziļo zemes tumsu, dzirdēja, kā caur šo tumsu skan rūku laktas un ēzes elpo un dūmi sitās ap labo vīru bārdām un sejām, kas zilās un sārtās ugunīs kausē zeltu un sudrabu. Visu nakti viņam nedeļa miera šie dūmi, kas likās viņam saldāki par puķu smaržu.

Cik ilgi milzis vēl tā staigāja pa pasauli, par to vecie laudis nekā nezina stāstīt. Bet kurš bērns gan nebūs dzirdējis par koku rāvēju, kas klejo, meklēdams darba? Ne vienu silu vien viņš nolīda, ārdīdams aiz spēka saduguma, ne vienam laukam vien viņš pirmais izpurināja zemi, raudams kokus ar saknēm. Bet to viņš darīja tikai aiz mokām, tāpēc ka neatrada vairs sev īstās vietas. Tā galā viņš bija gluži nobeidzies. Viņa spēki sāka zust. Un kad viņš reiz izgāja tukšā, neauglīgā smilšu klajumā, tad viņam gribējās zemes, zemes, kas auglīgā gulēja tur zem smiltīm un slēpa sevī jaunus kokus un puķes. Viņš nometās zemē un kāri sāka raust sev smiltis uz kakla un pleciem. Un brīnums: zeme atdeva viņam zudušo spēku. Jo dziļāk viņš rakās, jo stiprāks viņš tapa.

Pret vakaru milzis vairs nebija redzams. Bija tikai kalns, kas kustējās un auga kā milzīgs kurmjā cēlums. Tas auga arvienu lielāks, un tad vairs nevarēja manīt, ka viņš kustas. Drīz pa kalna virsu sāka lidot un knist vēja izmesti dīgti un sēklas.

Un pēc gadiem tur auga mežs. Putni sēdēja zaros un dziedāja, lapsas raka sev siltas alas; bet milzis gulēja tur dziļi apakšā un klausījās atkal, kā skan rūķu laktas un ēzes elso un dūc. Un viņam bija tik labi, ka viņš baidījās elpot, lai nesatricinātu putnu olas ligzdās un neizbiedētu samīlējušos, kas sēdēja tur augšā zem kāda kupla koka. Milzis aizturēja elpu, un kā maigs vilnis zem

krūtīm viņam apstājās laime. Viņā turējās viss kalna svars.

Milzim bija atkal ko nest, viņš atkal dzīvoja pilnu dzīvi un bija laimīgs.

Bet ne koki, ne puķes, ne arī putni nezināja, ka viņi šūpojas uz milža muguras. Jo viņš tur apakšā bija tik kluss, cik kluss top tikai aiz lielas laimes.

JŪRAS VĀRAVA

Kāds puisis bija dzirdējis stāstu par jūras vāravu. No tā laika viņam nebija vairs miera. Tam apnika mīt pelēko vagu tūrmā, un zemā tēva sēta, kur aiz nokvēpušās sijas karājās kumelītes un rudzu vārpas, tam palika šaura. Svētdienās, kad zem liepām pagalmā atskanēja dūdas, viņš vairs negriezās dejā ar ciema meitenēm. Viens, kā apmāts, viņš maldījās pa mežu, jo vienatnē to pavadīja jūras vārava ar zelta vaiņagu galvā. Aiz kokiem zaļā meža krēslā viņa puisim gāja pa priekšu un skatījās atpakaļ pār plecu smagām ilgu acīm. Un kad nodzēries pie upītes, ar rokām atspiedies krasta velēnā, puisis vēl klausījās pilienos, kas no viņa lūpām krita ūdenī, viņam gar acīm nozibēja ūdens meitas smaidošā seja: stieбри vien nolocījās. Un skaidrais ūdens nesa viņai pakal gaŗas noliekta zāles kā zaļas drānas.

Puisis nevarēja rimties. Viņš paņēma tēva sudrabu un mātes dziesmu grāmatu, ko mirstot tie bija viņam atstājuši, un devās plašā pasaulē. Mazās lauka puķes pavadīja viņu starojošām acīm. Uz lapām ceļmalā bija zaļas rasas sirdis, un aizejot viņam atvērās un atdevās katra zieda dvēsele. Viņš ņēma līdzī kumelišu kluso smaržu, rudzu ziedu pelēkos putekļus un dievkociņa zaļo mūžības atmiņu. Ik katra ežiņa viņam sniedza savu mantojumu. Vēsmas kā neredza-

mas bites nāca no birzs, no pļavas, no lauka un metās viņam uz pieres, uz vaigiem, uz pleciem un atdeva savu bagātību. Bet puisa lielākā bagātība bija mātes dziesmu grāmata. Tur bija dziesmas kā tie engeliši piepūstiem vaigiem pie vecās ciema baznīcināš altāŗa, kurū katrs smaidošais vaidziņš pilns debešķīgu skaņu.

Maigu lauku vēsmu apdvests, puisis izgāja pasaulē, un viņa jaunos plecus nespieda nekas cits kā tēva sudrabs un mātes dziesmas. Bet tās ir viegli panesamas lietas.

Dzimtenes eŗas palika arvienu tālāk puisim aiz muguras, jo viņš gribēja redzēt Rīgu un Daugavu, pa kurū trīs dienas gājusi lielā zivs.

„Sari gājuši pa ūdens virsu kā egļu mežs,“ puisis domāja, ritam austot soļodams pār Kangarū kalniem. Un kad tumšie meŗa gali ejot slidēja caur rīta zilumu, tie puisim likās kā tās zivs sari, kurā trīs dienas gājusi pa Daugavu. Viss viņam bija tik liels un brīnišķīgs kā putnam, kas izkāpj no savas olas. Pirmās dienās tāda viņam arī izlikās Rīga. Un zilās ielu dūmakas, kurās vakars aizdedzināja sārtas logu rindas, bija viņam upes ar mirdzosiem stikla krastiem.

Kamēr puisim bija tēva sudrabs, viņu visur uzņēma un deva, ko viņš prasīja. Bet kad viņam kabātā vairs nebija nevienas sudraba zviņas, kungi viņu vairs nepazina.

Un puisis redzēja, ka skaistie kungi bija tikai maņīgi dzīves zvejnieki, kas pazina tikai tādus, kam rokas bija ar zvīnām. Puisis piepeši bija palicis svešs un redzēja, ka Rīga bija tikai liels tirgus. Un tas bija lieks, kam nebija nekā, ko pārdot. Puisim bija tikai viņa rokas. Viņš piedāvāja tās uz tirgus un pie noliktavām, bet roku visur bija diezgan. Viņš staigāja kā ar aizžņaugtu rīkli. Un ejot pa ņirbošiem akmeņiem, puisim uzmācās tumšas slāpes, tā ka acis sāka tumst. Celi drebēja, un tam gribējās noliekties, kā pie savas lauku upītes, no kurās viņš bija dzēris un klausījies, kā pilieni no viņa lūpām krita atpakaļ ūdenī. Tā viņš gāja, kamēr uzgāja vecu strūklaku uz vientuļa laukuma, kur ošu ēnā spēlējās bērni un dzēra baloži. Gaiša ūdens strūkla murdēja akmens silē. Viņš smēla ar sauju ūdeni un dzēra vilcinādamies ar klusu maigumu, kā uzgājis paziņu. Uz brīdi šis malks veldzēja viņa sirdi un dvēseli.

Tad puisis nopūtās un gāja tālāk. Svešums un vientulība spieda viņa sirdi. Viņš izvīlka no somas mātes dziesmu grāmatu un ar asarām atvēra to. Zelta kāsiši mirdzēja saulē, un vējš šķirstīja lapas. To redzēdams, kāds kungs piestāja viņam un prasīja, vai viņš negribot to grāmatu pārdot. Puisis nezināja, ko darīt. Izsalkums mocīja viņu. Šais svešos laudīs viņš bija vientulīgāks un nelaimīgāks par bērnu, kas apmaldās mežā un raudādams vēl neaizmirst uzlasīt ogas, kuņas atrod sūnās, un jūt, ka tuvumā ir kāda labvēlīga roka, kas izkaisa barību meža iedzīvotājiem. Viņš bija priecīgs, ka svešais viņu uzrunāja, un pārdeva beidzot dziesmu grāmatu. Par dziesmām nedeva nekā. Tās bija vecas dziesmas, kuņas vairs dziedāja tikai engeliši ciema baznīcā, bet kāsiši bija zelta, un puisis dabūja par tiem dažus sudraba gabalus.

Kādu laiku atkal viņam viss bija labi. Pērkot sev maizi, puisis varēja atkal pārmiņt dažus vārdus ar maiznieku — dažus vienkāršus vārdus. Tie viņam bija tikpat kā tas

melnais maizes gabals. Tik svešs viņš bij šai pilsētā. Un tad viņš atkal bij tukšā. Viņš klīda pa ielām un jaucās laudīs, bet visur to pavadīja klusas domas kā lēnas sāpes. Tās vienas domas bija: noliekties, tās otras: dzert. Viņš aizmaldījās pie akas un ar drebošu roku smēla ūdeni. Straume viņam ātri tecēja caur pirkstiem, un viņš notvēra ar lūpām tikai dažas lāses, kuņas iespiedās viņam kaklā kā asaras. Viņam palīķa baigi un gribējās pieķerties kaut kam labam, stipram, nolikt galvu uz kāda pleca. Viņš jau bij tikai lauku zēns, kas apmaldījies Rīgas ielās. Lauku vēsmiņas, kas tik augstu bij cēlušas puīša krūtīs, nu smaka tur nost un meklēja gaisu, meklēja spārnus, kas nestu viņu atpakaļ uz dzimteni. Puisis zināja labo vīru būdā uz Daugavas ar rudzu pukēm, kliņģerītēm un prievietēm aiz jostas, ko, palīdzības meklēdami, viņam atnesa nelaimīgi lauku laudis. Viņš gāja pie Lielā Kristapa, sēja raibu prievieti ap viņa varonīgo celi un lūdza, lai nes viņu pāri pār Daugavu, pār brūni netīrām straumēm, — pāri uz Kurzemes zaliem laukiem. Varbūt tur celmalā, kur agri puķes sāk ziedēt, ir kāda maza māja, kur viņu gaida, kur vajag viņa stipro roku. Bet Kristaps stāvēja kā stāvējis un skatījās ar plato brūno seju pār Daugavu... Vai viņš tiešām gribēja puisim palīdzēt vai tas bij nejaušs gadījums, kāds vīrs no muguras to uzrunāja, lai nākot viņam līdz, viņš došot darbu. Puisis gāja līdz. Viņi nonāca uz zivju tirgus, kur vannās gulēja mirstošas zivis un platas sievas rīkojās brūnām zvīnainām rokām. Viņš redzēja, kā locījās zivju tumšās muguras, kuņas slāpdamas ķēra ūdens burbuļus, dzirdēja aizžņaugtu nopūtu no viņu nespēcīgi atvērtām mutēm, kad zivju sieva tās sita uz vannas malas. Pār visu skanēja tirgus kliedziņi, bet puisis dzirdēja tikai šo nopūtu. Tā viņu pavadīja kā kluss spaidis.

Tur stāvēja kāda dēlu būda, kur laudis gāja iekšā un ārā. „Jūras vārava! Jūras vārava! Sanāciet! Sanāciet!” puisis brīnīda-

mies lasīja uz būdas durvīm. Uz netirā sliekšņa stāvēja kāds zivju pārdevējs ar platu ādas maku aiz jostas un lasīja no ienācējiem naudas gabalus.

Viņi iegāja būdā. Vannā, ap kuŗu spiedās ļaudis, gulēja jūras vārava. Kā bez dzīvības, tik no krūtīm, kuŗas lēni cēlās un krita, varēja redzēt, ka viņa vēl dzīvo. Zalie mati bij izlaisti pār kailiem pleciem, un no pusaizvērtiem plakstiņiem klusa gaisma kā dzintars krita uz viņas deniņiem. Tumsā ūdenī kā zivs gulēja viņas aste. Kas viņu ar neaplūkoja katru dienu — tā gulēja aizvērtām acīm pati savā gaismā, kuŗa spiedās caur pusvīru plakstiņiem kā oļu atspīdums no zeltainā upes dibena.

Jūras vārava, kas puisī no mazā ciema bij vilinājusi plašā pasaulē, gulēja uz zivju tirgus vannā kā slāpstoša zivs. Viņam nu bij jāpaliek pie tās: zivju tirgotājs to salīga. Darbs bij viegls. Viņam bij jāmaina ūdens vannā un vakaros jāpiekopj būda. Nakti viņš palika vāravai par sargu un gulēja pie durvīm uz salmu maisa. Un kad, tumsā taustīdamās, mēnesnīca bāza savus zeltainos pirkstus caur nekārtīgi sasistām nomaļu spraugām, tad puisis ar žēlumu atcerējās veco teiku par dzintara pili jūras dibenā, kuŗā dzīvojot jūras vārava. Te nu bij tā dzintara pils!

Kādā rītā, kād mēness gaisma uz jūras jau tapa balta kā kūpošs piens, jūras vārava ar vilni dziedādama bij nākusi augšā un sapinusies zvejnieku tīklos. Tie bij viņu izvilkuši, apreibinājuši ar airu sitieniem, satinuši savās ādas skotelēs un līdz ar zivīm vannā atveduši uz Rīgu. Še viņu bij nopircis kāds manīgs zivju tirgotājs un rādīja to ļaudīm uz ātru roku uzceltā būdā kā jūras brīnumu. Ar klusu žēlumu puisis viņu kopa. No rīta tas izkaisīja grīdu baltām smiltīm un iemeta vannā kādu ūdensziedu vai lēpju lapu, lai tas atgādinātu viņai dzīvi ūdenī. Viņš gribēja to uzmodināt no nejutīgā pusmiega, kādā iegrīkst svešu saulu iemītnieki, kad tie nonāk zemes gaisā, no tās ap-

gaisinātās dzīves, kādā snauz mirtes zars zem noputējušās glāzes. Reiz, kad puisis no rīta tuvojās viņai ar svaigām puķēm, vārava pavēra acis, un no tām nāca mēmi vārdi: „Jā, es tevi redzu. Paliec pie manis. Neej prom.“ Un iegrīma savā snaudā.

Kad uz puisa dvēseles atkal bij sakrājies slogs un klusās slāpēs tam gribējās noliekties kā pie savas lauku upītes, viņš nakti, kad varēja vairs dzirdēt tikai pats savu sirdi, piegāja pie vāravas un, piespiedies pie viņas krūtīm kā pie valgas velēnas, noskūpstīja viņas pussnaudošās lūpas. Tumsā viņš manīja, ka tā atvēra acis.

„Milais . . . es tev te nekā neteikšu. Nāc līdz manā dzintara pilī, tur es tev teikšu . . .“ viņa kā murgos runāja un iegrīma miegā.

Un puisis domāja: „Ko viņa man teiks?“ Un tas viņam likās tik skaists, ka viņš bij gatavs par to iet vāravai līdz jūras dibenā.

Puisis taisījās bēgt ar viņu. Vēl dažu nakti tie runāja. Un kad puisis solījās vest viņu uz dzintara pili, tā, puisim ticēdama, atmodās. Ja dienu viņa vēl gulēja ar aizvērtām acīm, tad viņa to darīja aiz kauna. Viņa apsedza savu dvēseli ar acu plakstiņiem, jo viņa bij kaila. Zivju tirgotājs nekā ļauna nedomāja. Viņš pilnīgi uzticējās nevainīgajam lauku zēnam. Viņš toreiz bij noklausījies puisa vientiesīgo lūgšanu pie Lielā Kristapa un nopratījis, ka tas bij tāds, kādu viņš meklēja. Bet puisis taisījās ceļā.

Viņš iegādāja vecu dēļu laivu, ielika tur klēpi smaržīgu bērza zaru un paslēpa to līdz naktij. Kad nodzisa uz Daugavas pēdējās ugunis un vilni ritēja lēnā priekšrīta snaudā, puisis atnesa jūras vāravu un nolika to uz smaržīgiem zariem. Tad viņš spēcīgi atgrūda laivu no malas, izbrauca Daugavas vidū un atlāvās vilniem.

Vārava nometa no saviem kailiem pleciem mēteli, ar ko puisis bij viņu apsedzis, un skatījās pār laivas malu ūdenī, kāri ieelpodama miglas gaisu. Puisis gribēja viņu apsegt.

„Man nav salti,“ viņa teica, „mani silda migla un mēnesnīca . . .“

„Vai tu gribi man ko teikt? Tad liec man roku uz sirds. Es vārdus tik labi nesaprotu. Man dvēsele ir mēma. Es saprotu tikai vilņus. Liec roku man uz krūtīm, es dzirdēšu, ko dreb tava sirds.“

Puisis deva viņai savu roku. Un ja plāna liepu lapa drebētu starp šīm divām sirdīm, tad viņas abas to reizē saprastu.

Bet puisis nepanesa tā dziļā laimes klusuma, un pār viņa lūpām sāka plūst karstas vārdu straumes.

Tad vārava abām rokām apkampa viņa galvu un vilka to pie savām krūtīm.

„Puisīt, puisīt, neizvelc man vārdu,“ viņa teica ar saldām sāpēm. „Kā bez dzīvības nokaņas jūras apīņi, kad zvejnieka zēns tos izvelk uz laivas malas! Viņi dzīvo tikai savā gaisā, tur dziļumā. Tādi ir mani vārdi. Esi nu kluss, es tos teikšu tev tur lejā. Tur es tev tišu tos apkārt kā sarkanās koraļu virknes bez gala.“

Puisis tapa kluss. Viņš nolika galvu pie vāravas krūts un dzirdēja, kā tur drebēja neskaitāmi ūdens ziedi. Tie maigi tinās vi-

ņam apkārt un vilka to dziļumā . . .

Migla ietina viņus, un vilnis aiznesa jūrā.

Tur tie atstāja laivu un pa skanošām vilņu trepēm nokāpa lejā.

Veci ģenerāļi — sami viņus saņēma, zemu noliekdamies, tritoni taurēja ar sārtām gliemežu vāku taurēm un galma dāmu — mirdzošu zivtiņu bari pavadīja tos dzintara pilī.

Ko vārava puisim tur teica, to neviens cits nav dzirdējis.

*

„La, la, la, la,“ zvejnieka zēns, pārlicies pār laivas malu, kamēr tēvs tiklu velk, dziedādams skatās ūdenī — vai neredzēs tur kādas pils torņus. Viņš arī dzirdējis stāstu par jūras vāravu. Bet viņam mirdz pretī tikai vēss zilums. Un ja tur atspīd kas, tad tas ir balts mākoņu tornis, kas raugās lejā no rāmā gaisa.

Tie torņi guļ tik dziļi, ka neviens zvejnieka tīkls tos neuzķer. Un arī vārava ar vilni dziedādama vairs nenāk augšā. Viņa baidās sapīties izsalkušo zvejnieku tīklos un nonākt uz zivju tirgus.

Pēteris Ērmanis

LATVIJAS MAIZE

*Svešā pusē svešu maizi ēdot,
Saldi atcerēties latvju maizi,
Brūnus skapīšus un bālus plauktus,
Kambarīšus, labas smaržas pilnus,
Guldīti tur omulīgās rindās
Kukuli tik apati un laipni.*

*Svešumā, uz gultas malas sēdot,
Svešas maizes riku rokā turot,
Domās skatu tālo dzimto zemi,
Glītus galdus, mīkstiemi autiem klātus,
Baltus šķīvjus, biezas, platas šķēles
Maizes mīlās, tālās, nesniedzamās.*

Runāt gribētos par to, kas zudis,
Godam minēt četras māsas-maizes.

Māsa pirmā, vecākā, visstiprā —
Visām maizēm drīzāk jau kā māte —
Melni brūnā, rupjā rudzu maize.
Rupjā? Lai ir rupja, stipra, melna,
Tauta maizīti to mīli dēvē.
Lielā, labā tautas barotāja!
Ja tu čagana, ja labi cepta,
Garozā ja gulstas cieši klātu,
Jauns un vecs tad baudot jūt un saprot:
Nemu sevī pašu zemes spēku!

Miežu karaša — tu otrā māsa.
Brūnpelekā svētvakaru viešņa.
Vārdus neatrast kaut mazliet izteikt,
Kāds tev labsirdīgs un vienkāršs gardums,
Tu vislabsirdīgā mūsu maize,
Man vismīlākā no pasaul's maizēm.
Tevi teicot, jāteic tavi draugi:
Dūmi, kas no pirts pret rietu celas,
Piena krūze, circeņīša dziesma,
Palags balts un maīgi vēss pār gultu.

Maize saldskābā būs māsa trešā,
Nopietnākā, lepnākā tā liekas.
Nav kā karaša tik labsirdīga,
Nav kā baltmaize tik smalki garda,
Skābenums tāds ne jau katram tikams.
Cepta, cienīta tā lauku godos,
Melnās maizes vietnieci to nosauc.
Kristībās to liek uz klātiem galdiem,
Galdos gul tā mazturīgās bērēs,
Nopietna, mazlietiņ pat kā skumja.

Ceturta! Tev pārpilnības dižums,
Bagāts brūnums veidots tu no kviešiem,
Latvju zemes plašām kviešu druviām.
Baudītājus ielūdz baltā maize,
Dzeltenbrūnā garozā kā smaidā.
Jauka diena: baltmaize tiek cepta!
Izplūst piemīlīgi smalka smarža;
Liekas: krāsns un gaiss un siltums smaržo.
Baltmaize! Šim vārdam viegli veļas
Līdzī atmiņas kā mīksti vilni.

Baltmaize! Vismīlos Ziemas svētkos
 Smaržoji ar eglīti un svecēm,
 Lieldienās tu galdā blakus olām,
 Vasarsvētkos meijas bij tev tuvu,
 Jānus sveici draudzībā ar sieru —
 Bārkstains vainags apvijās jums apkārt.
 Valdzini tu biezās, baltās bulkās,
 Kliņģeros — tos uzskatot un baudot,
 Skaitlis vijģis — 8 nāk prātā,
 Mēness augusts — astotais nāk prātā,
 Zeltains labības un maizes mēness.

Arveds Švābe

D Ē L A M

Maz ticams dēku stāsts ir dzīve mana
 Par mūku, kas ar velnu spēkojies;
 Jau svētvakarū zvana, rakstīts gana —
 Īss cēliens vēl, un kalps pie Kunga ies.

Ja gribēs Dievs, dēls prātā pieņemsies
 Un druvas milēs vairāk nekā dzeju,
 Un manam pergamentam galā sies
 Klēts grāmatu ar iekūlumu sleju.

Un ziemas vakaros ar gudru seju
 Par tēvu spriedīs: velti cīniņi!
 Un skati lasīs manu Odiseju
 Kā puikas gadus Pūcēsspieģeli.

Kas droši cīnījies ar savu velnu,
 Tam skaidra sirds, kaut tēlotu to melnu.

Arveds Švābe

S A K Š U G Ā R Š A

Kā padzīts suns, kas skrien un ošnā pēdas,
 Līdz bezcerīgi nojūk krustcelēs,
 Pa gāršu maldījos, kur siržu ēdas
 Bij kādreiz Poruks slēpis ārzemēs.

Par viņu domājot, pie malkas grēdas
 Es pārsteigts vēros pirmās vizbulēs;
 Tad sapnis noliecās pār mani, bēdas
 Ar roku atņemdams kā dievainēs.

Un dzirdēju, kā, Duksim rejoyt gani,
 Dzen lopus laukā maija agrienā,
 Aiz sila grūtsirdīgi torņa zvani

Sauc Dievu pielūgt sējas svētdienā.
 Tik labi bij, kā sērstot Druvienā —
 Līdz sakšu mēle modināja mani.

NOVĒLĒJUMS

Stāsts

„Velnš lai parauj!“

Šis novēlējums, līdz ar lielu kukulzni, bija domāts lecekli ielēkušai vistai, uz ko mani arājs no viņpussētas aprāja:

„Nevajag pārsteigties, kungs!“

„Vai tad nu šis tūlīt raus?“ es smiedamies atsacīju. „Es jau nevaru trāpīt.“

„Trāpīšana nav galvenais. Bet tādi neapdomāti vārdi kādreiz piepildās. Tas tad sāp visam mūžam cauri. Sāp ne tam, kam ļaunums vēlēts, bet pašam vēlētājam.“

„Ne vistai, bet man?“

„Jūs to joprojām ņemat kā joku. Es runāju nopietni. Sevišķi vārdos cilvēks nedrīkst pārsteigties.“

„Piemēram?“

„Piemēri nav tālu jāmeklē. Mana sieva, lai Dievs mielo viņas dvēseli, no rīta uzcēlusies atļaidās gultā atpakaļ un teica, ka gribot vēl atpūsties. Kad es smējos, arī viņa pasmējās, tomēr vēl piebilda, ka nekad vakarā neesot gulēt gājusi tik piekususi, kā tagad uzceldamās. — Tad sprāgsti nost! es iziedams pa jokam noteicu. Bet kad pusdienā pārnācu, sieva bija nomirusi. Ak, būtu es vismaz sacījis mirsti, bet ne tik briesmīgi rupji . . .“

Nu es pilnīgi sapratu šo cilvēku. Pat nieka kustonītim viņš pēc tāda gadījuma neiedrošinājās ļaunu vēlēt.

Kopš šīs sarunas ir pagājuši divdesmit, varbūt pat trīsdesmit gadi. Tagad, kad to atstāstu, arī es esmu dabūjis savu tiesu dzīves pamācības un kad dzirdu kādu bez apdoma otram ļaunu vēlēt, man pārskrīten tirpas un gribas tāpat uzsaukt, kā minētais vīrs kādreiz uzsauca man:

„Nevajag pārsteigties!“

Jā gan, nevajag pārsteigties, sevišķi vār-

dos. Jo aiz vārdiem atrodas tā plašā jūtu skala, kas valodā ietverta niecīgā vienbalsienā: sirds. Cilvēka sirds! Tā ir debess un elle, svētlaimība un mokas, atkarībā no mūsu izturēšanās.

Kādā rudens pievakarē es biju aizgājis uz kapsētu, kur gul' mana māte. Dzīva būdama viņa mīlēja visu, kas auga un ziedēja. Es tāpēc viņas kapu gribēju pārvērst apaļā puķu dobē un biju atnesis iestādīt tulpju sīpolus. Nedaudz sōlu atstatu, mazliet augstāk, pašā pēdējā laikā bija radies svaigs, vaiņagiem un rudens ziediem pārklāts kaps. Varbūt es to nepamanītu, jo kas tad visiem sīkumiem tā piegriez vērību, sevišķi kapsētā, kur katram vistuvāka tikai viena vieta; bet vēja šalkoņai un krītošu lapu čabēšanai cauri nāca vaidi, un kad pavēros uz to pusi, tad ieraudzīju kapu un pie tā celos noietušos sievu. Sažņaugtās rokas bija paceltas pret debesīm, galva noliekta uz krūtīm. Sieva neraudāja, bet vaidēja, kā vaid cilvēks vislielākās dvēseles un miesas sāpēs. Tur jaucās kopā šņuksti, trīsas, nopūtas, tīri kustoniska kaukšana un smilkstēšana. Bija drausmīgi to dzirdēt. Bet ar to vēl nebij gana. Kad es, izdarījis savu darāmo, gribēju jau iet, sieva tur augšā sāka pilnā balsī kliegt:

„Dēliņ, manu dēliņ! Celies, manu puisit!“

Tālākais nāca kā no pazemes, jo viņa ar seju bija iekritusi kapa pušķojumā.

Es turēju par pienākumu nelaimīgo mierināt. Es piegāju, uzliku roku uz drebošā kameiņa un teicu:

Kapsēta, mīlā kundze, ir Dieva dārzs, kurā viņš pēc zināma laika sapulcē pasaulē izlaistos cilvēkus. Neviens te nenonāk ne par agru, ne par vēlu, kā mums, žēlabu pārņemtiem, tas varbūt liekas. Tāpēc neraudiet!

Sieva piecēlās, it kā es būtu pavēlējis to darīt, un tukšām acīm, koku zaru rakstos raudzīdamās, atteica:

„Ne visas reizes Dievs dara pareizi.“

Varbūt tā nebij kristīga cilvēka atbilde, bet šie vārdi skanēja tik cilvēcīgi, ka es nezināju ko tālāk sacīt un klusēju. Izmisušās sievas vaimanas bij tomēr pārtrauktas. Es biju viņu atgriezis no kāda iedomāta, sāpju pilna murga tanī pasaulē, kurā kāda cilvēka ieiešana vai iziešana nenozīmē ne neka, jo no tā nemainās ne gaiss, ne siltums, ne prieks. Jau viņa bija tik tālu nākusi pie sajēgas, ka norausa no drēbēm smiltis un skuļas. Izslaucīja acis un, vēlreiz nolūkojusies uz kapu, nāca lēnām man līdz uz vārtiem. Un ceļā, kas nebij garāks par simts soļiem, es dabūju zināt sekojošo.

Vīrs kaŗā. Tas tur kapā, viņas puisēns, viņas vienīgais. Upmaļos bijis izpalīgs. Vasaras vidū pēkšņi saslīmis ar savādu kaiti. Varbūt medū bijis bites vai lapsenes dzelons. Mēle uzpampusi tā, ka nevarējis muti aizvērt. Tā stāvējusi valā kā pārsprāgusi pupas pāksts. Zēns nav varējis ne ēst, ne runāt, ne ūdens lāsi norīt. Tā viņš nomiris badā. Ne ārsts, ne vārdotāji nevarējuši līdzēt. Beidzamajā dienā viņš ar zīmēm devis zināt, ka grib rakstīt. Viņa padevusi zīmuli un skolas burtņīcu, uz kuŗas pēdējās lappuses visā vientiesībā uzrakstīts:

„Es liku badā nomirt dzeņa bērniem. Pienāca vīrs, baltiem matiem, baltu bārdu. Tas laikam bija Dievs. Pienāca vīrs un teica, — kaut tu tāpat badā nomirtu! — Mīlais Dieviņ, neliec man nomirt! Es tik ļoti, ļoti gribu dzīvot. Un man tik ļoti gribas dzert un ēst. Es nekad vairs nevienai dzīvībiņai nedarišu pāri. Nu es zinu, kā ir, kad sāp. Nu es zinu, kā slāpst un kas ir bads.“

Par nožēlošanu bērna lūgšanu Dievs nebij paklausījis, lūk, kāpēc mātes žēlabas bija tik gauŗam lielas. Viņai nebija miera ne dienu, ne nakti. Viņai likās, ka ir vainīga pie bērna nāves: viņai nekad nebij prātā

nācis pamācīt, lai ir taisns ne vien pret cilvēkiem, bet pret visiem Dieva radījumiem pasaulē. Kā prazdams es viņu mierināju un, man šķiet, ar panākumiem. Jo kad šķīrāmiem, viņa man pateicās ar vārdiem:

„Cik labi, kad ir kāds, kas māc remdēt sāpes.“

Jā, varbūt es to tiešām pratu. Bet kopš šī brīŗa manī pašā atvērās baigs sāpju un pašpārmētumu avots. Jo neviens cits nebija tas, kurš puisēnam bij licis badā nomirt, kā vienīgi es.

Es gāju uz mājām kā pa sapņiem. No simtiem man acu priekšā varāvīksnes krāsās iznīra mazais gadījums tur uz upītes krasta, meŗa ielokā. Es tieši redzēju melno alksni ar zara aci izkaltu caurumu, no kuŗa dažas dienas atpakaļ jautri ŷvadzēja mazi dzeņīŗi, kad kokam garām gāju. Nu dobumā bij klušums. Es vaicāju ganu zēnam, kuŗš netālu stāvēja, — vai dzeņi bērņus jau izvadājuŗi? Puika atnīrdza zobus un neatbildēja. Tad es piegāju alksnim klāt un redzēju skudru ceļu no zemes līdz tumŗajai alai tur manu acu augstumā, un sapratu. Jau nāca arī trūdu smaka, kad papūta vēŗš. Un tad vēl es kaut ko ieraudzīju: alai priekŗā bija aizdzītas naglas. Tas bija briesmīgi:

„Panāc, puika, ŷurp!“ es uzsaucu.

Mana balss gan varēja skanēt visai draudoŗi, jo zēns vairs neņīrgājās. Viņŗ tomēr nepadevās. Stāvēja, spītīgi kājas ieplēŗis, rokas uz muguras.

„Tas ir tavs darbs!“ es, rādīdams uz putna ligzdu, teicu.

„Ne tavs koks, ne tavi putņi,“ zēns atcirta.

„Oho! Tu laikam nezini, ka dzeņus vispār nedrīkst ne ŷaut, ne citādi kā nīcināt. Ja tu domā, ka man te nav nekāda teikŗana, tad es gādāŗu par to, lai meŗa sargs ar tevi parunā.“

Tas līdzēja. Zēns sāka stostīties. Viņŗ kaut ko stāstīja par vēŗiem, par ēsmu, ko likt uz krietiņiem. Es viņā nenoklausījos

līdz galam, jo pēkšņi atlaidās abi vecie dzeņi un, neņemdami vērā, ka es tur pat stāvēju, iemetās elksnī. Iemetās un, izkļieguši savus šķāvām līdzīgos kļiedzienus, aizlaidās. Varbūt putnu balsis nebij mainījušās, bet manās ausīs tās skanēja tik žēli, tik izmisuši, ka sašutums, kas jau bij mazliet pārgājis, iegailē-

jās no jauna, un es, aizmirsis arāja labo pamācību, izmetu liktenīgo novēlējumu:

„Kaut tu tāpat badā nomirtu!“

Bet man nevajadzēja tā sacīt. Jo ļaunu vēlēt ir tas pats, kas ļaunu darīt. Labāk un skaistāk ir ar mīlestību sirdī nostaigāt to negašo ceļu, kas ved no šūpuļa uz kapu.

Kārlis Kundziņš

KORĀLIS

*Ir manu dusas vietu
Reiz kapu mētras klās,
Ko mīlēju, ko cietu,
Neviens vairs nezina.*

*Vairs nedegs vecā rēta,
Būs dzēsts un piedots viss,
Tik debesgāisma svēta
Pār kapu trūdiem līs.*

*No dārgā asins zieda
Tad ausīs jaunais rīts,
Ko reta sirds tik vieda,
Būs cēli piepildīts.*

*Pie lielā Sāpju Krusta
Nāks dvēšles veldzētis,
Lai visa zeme justu,
Cik liels ir mūsu Dievs.*

Zinaīda Lazda

DZEJNIEKAM

*Nekad neesmu bijis bez mīlestības,
Nekad bez dziesmas;
It kā no gara apmātības
Mani ēdušas liesmas.*

*Vēl arvien tālāk es dziedu
Un gruzdu, un degu,
Līdz zeme pār savu ziedu
Klās vēso segu.*

NOLĀDĒTAIS LĪCIS

Stāsts

1.

Pēterā roku muskuli kā savītas stīgas metās gredzenos. Elpa brīžam smagi iesvilpās, traukdamās caur nāsīm, kas vienmērīgi izplētās un savilkās, atbalsodamas spēcīgo plaušu piepūli, bet puīša acis zibēja, vērojot, kā baltas putas un viegli burbuli sitas vērpetē aiz viegli slīdošās laivas gala. Pēc lielākiem starpbrīžiem viņš pameta galvu atpakaļ, lai vieglā laiva neieskrietu stipri ličotās upes krastā, kas šeitān, pāris pēdas virs melnā ūdens līmeņa, pacēlās augšup kā uz sāniem nostatīta josta, kuŗas brūngani tumšā kūdras krāsa gar augšmalu pēkšņi pārvērtās zaļā un dažuviet bija augstām kārkļu bārkstīm izgreznota.

Ak, Pēterim bija maza bēda par šo krastu. Viņš pazina vai katru sprīdi šinī brūni zaļajā jostā, kas ietvēra Vērdes ātro straumi.

Visa viņa jaunā dzīve bija pagājusi klānos, kas kā milzīgs plats vēdekļis aptvēr Lubānes ezeru, un cilvēkam īsti labi nav izprotams, kur patiesībā sākas klāni un kur beidzas ezers, kur sākas klānu plāvas vai sīko kroplo bērzu un stipro kārkļu birzis, un kur beidzas ezera ūdeņi, kas, dūnām sajaukti, attekās un akačos slēpj ezera patieso izplatību. Kopš bērnu dienām Pēterā dzīves saturs bijis šis lielais ezers, Aiviekste, Iča un Kalnupe. Dažkārt, zvejodams zušus, viņš bija aizklīdis līdz pat Akmenstacij, kur, no neaptveramiem zemes dziļumiem, kāda dievišķa spēka augšup izsietas, gulēja akmens radzes, kas sausās vasarās upes tecējumu darīja gandrīz nemanāmu, bet palu laikos aizturēto straumi nogrieza uz apkārtējām plāvām, pārvēršot ezeru un klānus milzīgā, nepārredzamā jūrā, virs kuŗas visās debess pusēs, it kā gaisā pacelti, šķita karājamijs klānu meži, un kā dīvainas pilis, gaisa dār-

zu ieslēgtas, augstajā Latgales krastā, saullēkta pusē, pacēlās Bērzu baznīca, balta, debesīm tuva, cildena, visu Vidzemes ganu zēnu apbrīnota, zeltainu liesmu torņa galā, bet dienvidos — Ideņas dzirnavas, kuŗu vēja krusts, atspiedies pret lempīgo galvu, īgni noraudzījās ezerā un Vidzemes zemajā piekrastē, kā nicinādams ezera mainīgo seju, kas skaidrās dienās šķita kā balta saule, iesviesta purvu vidū, tumšzaļu meldru un bālgani dzeltenu niedru bārdas augšup saslējusī. Vētru laikos ezera seja, saraudamās miljonu krokās un bārdas kustinādama, smējās baltus smieklus, pati kļūdama te tumši zila, te, saulstāriem izšaujoties caur vēja rautiem mākoņu vezumiem, nokaita mirkli balta kā pārkarsēts tērauds, lai nākamā brīdī jau rādītos dzeltena kā tikko no stropa izcelts bišu medus un tūdaļ, pārveloties violetiem drebuliem, atkal satumstu zilgani melnā tumsā kā rudens nojautu un drūmuma pilna vēlīnas atvasaras nakts. Kad Pēteris airēdams nogura, vai arī austreņa kodīgie glāsti, svaigo pavasaŗa, vai īgno rudens ritu agrumā, pārlietu stindzināja viņa pirkstus, zušu auklas vai merezus no ūdens izcelot, un kad viņš vairs nespēja pietiekami uzmanīgi raudzīties, vai nemanīs pie āķiem un merezos mētājamijs zaļgani brūnas, apsūbējušas kapara krāsas zušu, vai sidrabotus un vieglām zelta šķipsnām šur tur pārklātas raudu, plaužu, šķaunaču, saložu, zandartu, melnīgsnējo vimbu, ugunssārto karūsu un melno šķobru smailās muguras, treknos sānus un vēderus, tad, sabāzis rokas dziļi kešās, vai sildīdams tās vienu otras azotē, viņš saslējās laivā augstu stāvus un raudzījās te uz vienu, te otru pusi, it kā cauri biežajiem meldru pūduriem būtu iespējams saredzēt pasaules tāles sākumu brīvā apvārsnī un apzināt visu mierīgo

Kārlis Zāle

Vāžu rāvēji

klānu un ezera plašumu, kur istā dzīvība mita ūdenī, dūnainās attekās, tumšu ēnu piegulušās pakārklēš, vai slēpās klānu plāvu viļņotā grīšļa, augstā mieža brāļa, niedru un meldru krūmu aizvējā, un kur cilvēks šķita sveša, reti sastopama būte, Pēteris juta sev apkārt, tuvu un tālu, pulsējam mūžam nemierīgo dzīvību, it kā viņam vienā atpūtas mirklī būtu kāds neredzams sakars ar gulbjiem un meža zosīm, kas, kliegdamas un skali penterēdamas, slēpās Velna ezeru akačos, kuŗos pat vecu vecie zvejnieki un mednieki redzēja savas laivas pārvēršamies mazzbērnū paijās, un paši sevi domājās vadātāja nagos nokļuvušus, jo nespēja vairs izkulties atpakaļ ezerā, maldīdamies dienām ilgi pa biežajiem, augstajiem meldru ceriem, steigdamies no vienas vilinātājas ūdens acs otrā, redzēdami augšā tikai augstās debesis, izplestas kā lielu lakatu, bet sānis, priekšā un aizmugurē — saslietu kustīgu stiebru sienu, kam varēja lauzties cauri, bet kas arvienu visapkārt bija tāda pati kā bijusi, cik ātri arī cilvēks piepūlētots tikt uz priekšu. Viņš zināja, ka šai brīdī, kaut kur Aiviekstes iztekas apkārtņē, mēms un draudīgs gaisos uzšāviēs smags ērglis, bet kaut kur, tepat laivas tuvumā, tikai galvu no ūdens apakšas izbāzusi, uz viņu noraugās nira — sasodīti viltīgs putns, kas niršanā pārspēj citus, un kuŗu vajājot Lubānes muižkungis reiz dusmās bija sadauzījis bises laidī pret laivas malu. Meža pīļu bari ložņāja tepat tuvumā pa meldriem un niedrām, vadādami apkārt savus mazulus, slēpdami tos no ļauniem vanagiem un citiem plēsoņām, kas mita gaisā un ūdenī, un tikai bezgodīgie kņāvi bija ik brīdī gatavi mesties Pēterā laivā un izraut no tās kādu zivi, kas tad kļūtu iegants skaļam kautiņam gaisā, kuŗā baltie brūni plankumotie un par tiem mazākie zilganie putni piedalītos ar neprātīgu drosmi kā sādžas sievas, kas sanākušas matos pazudušā slotas kāta dēļ. Bet tur, kur dažas verstis no iztekas trīsstūrveidīga ūdens šķirtne sadala Aivieksti Vērdē un

Kalnupē un ūdens šķirtnes trīsstūra ziemeļu galā, Ičai ar Vērdi satekot, atkal Aiviekste kļūst par Aivieksti, radies milzīgs, melns atvars, kā briesmoņa velna acs, kuŗa spīdīgā redzokļa virpuļotājā dziļē mīt briesmas, kas ūdenī iemestu mietu neredzamām rokām stāvus iegriež un pazudina straumes vērpētē. Tur dziļumos guļ milzīgas, dzīvas siekstas — trīsdesmitgadīgas līdakas, kas rītu agrumā, iznirdamas no dzelmes, daudzkārt sagrābušās mežonīgajās žaunās zivis, kas pieķērušās Pēterā izliktām makšķerēm un kopā ar visu simts metru gaŗo naktsšņori ierāvušās dziļumā. Pēteris daudzreiz ir īgni vērojis atvaru no savas nakts nometņu vietas Pauru-Lausku māju plāvu krastā un brīžam, kad rītausmas miglainā blāvumā viņš skatījis ūdens pelēko virsu, atvars izskatījies kā milzīgs, labi barots, spīdīgu spalvu kaķis, kas nogulies vērotāja priekšā. Tad puisim licies, ka upē pēkšņi pavērušās dīvainas iegremdētas baznīcas durvis, atklājot skatam noslēpumainas velves, kuŗu starpās sablīvējušies ņirdzīgi, netveramu veidu tēli — nelabie gari, slaidiem, līkiem deguniem kā izkapšu asmeņiem, un sašķiebtiem zobiem, kam pāri pārkārušies lieli smaili ilknī, garāki nekā saku koki. Zilgani liesmotām acīm šie velni lūr uz Pēteri, gaidīdami, kad viņš dosies pāri atvaram, lai varētu to sagrābt un noraut pār laivas malu dzelmē. Tad Pēteris ir pievēris acis un ievilcis dziļāk elpu, it kā gaidītu, ka tūdaļ jutīs nezvēra gaŗos sarkanos nagus pieskarjamies kaklam. Viņš notrīs, kā kāda velna ats kabargām klāta roka skrāpīgā glāstā būtu pieskārusies pakausim, paveŗ acis, bet skatiens arvienu vēl kā piekalts dziļumā iegrimušai, velnu apsēstai baznīcai, un tikai tad Pēterā nāsis jautri iedrebas, kad pēkšņa, strauja dienvidrīteņa brīze, izcēlusies kaut kur pārezerē, Mālmunas vai Liseņa grīvās, pāri traukdamās ezeram, Velna akām un klānu grīšlotām un kārklotām plāvām, kā jautram putnam spārnu galiem pieskaroties atvaram, viegli saplosa tā gludo virsu, un

iegrimušā baznīca sadrebas līdz pamatiem, bet velni trakā apmulsumā sāk drūzmēties, grūzdamies viens pret otru kā stīvi blūki, bet kaut kur no mierīgās, lēni plūstošās Iēsas traumes apakšas atvarā iepeld milzīga sarkanacaina līdaka, kuņas mugurā, rokas atroplējusi, baltus lina krāsas matus straumē izspiedusi, spēcīgos gurnos līdakas muguru saspiedusi, plato, veselīgo seju cauri ūdenim kritošās dienas gaismas blāvumam pretī pagriezusi, apaļās krūtis balinātā lina blūzē augšup izriezusi, sēž meita lina ziedu zilām acīm. Un pēkšņi brūk velnu baznīca! Saulē ir izslējusi ugunīgus, balti nokaitētus žuburus pāri klāniem, un melnais atvars pēkšņi pārvērties milīgā sejā, kas kārklu un gložu vaiņagā ievijusies smaida debesīm un Pēterim. Tikai daudz vēlāk Pēteris atkal saprot, ka viņa acis nezina pa kuņu laiku bijušas pievērtas, galva atslidējusi pret laivas malu, un viņš skatījies atkal kaut ko tādu, ko ne mūžam nespēj aizmirst. Viņš redzējis žilbinoši baltu Bērzu baznīcu, kuņā, liesmojot zeltītai liesmai torņa galā, svērtā svinīgās jausmās, grēku šķīstīšanas un nevainības atjaunotnes ticībā, lēni plūst iekšā laužu bari, it kā nesdami sev līdzī kādū meiteni, lina baltiem matiem, platu pieri, līganām krūtīm, stipriem, platiem gurniem, bet mute tai kā sārta vilku oga, sulīgām lūpām smaidā veļoties, rāda tik mirdzoši baltus zobus, ka tik baltu Pēteris nav redzējis ne vistīrāko pienu, ne visgaišākos mākoņus vasaras debesīs, ne žilbinošāko sniega pārslu ziemas pelēcībā. Šie zobi tā mulsina, ka Pēteris gribētu, lai tie iekozas viņam plecā.

Tā tas notiek daudzus rītus, un kad Pēteris no sapņa atgīdies, viņam vēl ilgi jādomā par sārto vilka ogu un par dīvaino tērpū, kādā viņš pirmo reizi redzēja Annu Bērzu zvejnieka Kārklu Andža iesvētībās, tērpū, kuņa krāšņums bija svešs klāņu plavu pelēcīgam zaļumam, un ja meitene šeit parādītos, tad gan viņa laikam izskatītos gluži kā tā princese, par kuņu talkās un

dzīrēs mēdza stāstīt turku kaņu izkarojušais Ošu Juris, kam cauršautās, bet laimīgi sadzijušās krūtis ar kaņa ordeni bija rotājuši kāda cariska galma dāma, kas izskatījusies kā debesu būte un kam ap galvu šķītis svētu staru vaiņags vīts. Dzeltēni iesārts, krustiņiem rotāts vaiņags bija ietvēris Annas matus, balta lina blūze, dzelteniem un melniem rakstiem izrakstīta, plati, kupli iesārti, brūnām un bālgani zilām svītrām caurausti svārki, baltas zeķes saulespuķu ziedu krāsas pastaliņās, — tāda viņa izskatījās, bagātā zivju tirgotāja un saimnieka Kodola meita, kad citiem dievlūdžējiem līdzī devās baznīcā, un tikai tādu Pēteris redzēja viņu savos mierīgajos sapņos lūgdams Dievu par viņu, pateicībā par to, ka viņa vienumēr bijusi tā, kas iztraucējusi Aiviekstes atvarā nīrbīgo velnu varzu.

Pēteris ievilkā airus un, atgrūdis cepuri pakausī, atmeta galvu atpakaļ, lai britiņu novērotu debesis, tad pievēra acis un klausījās. No ezera puses bija dzirdamas klusai krākšanai līdzīgas šalkas. Tur viegli viņi skalojās pret ezera salas rietumu galu — tā tad laiks būs jauks — to šeit zina katrs bērns. Tad puisis uzmeta skatienu upei, kas šeit pēkšņi nogriezās no ziemeļu virziena gandrīz tieši uz dienvidrietumiem, dziļi ielauzdamās Vidzemes daļā un apmezdama milzīgu cilpu, atgriezās atpakaļ, lai turpinātu tecēt parastā virzienā, tā kā Pēteris vieglā sviedienā varētu pārmetēt pāri līcim akmeni, bet, airējot līcim apkārt, pa upi laivniekam bija vajadzīga turpat nepilna stunda. Nolādētais līcis — tā to sauca zvejnieki un siena plāvēji, un tikai mednieki bija vienaldzīgi, varēdami sastapt pīles tikpat labi kā šeit, tā tur.

Šoreiz noraudzīdamies līcī, Pēteris nedomāja, cik daudz spēka viņam prasīs gaļais apkārtceļš ap to. Viņš mierīgi novēroja līci un viņa biezu skropstu apņemtās acis šķīta miglainas klūstam, it kā zilajās acu zilēs, kas bija tikpat zilas kā Malienas debesis skaidru dienu novakaros, vai kā ezers mie-

rīgos vasaras rītos, būtu nodzisusi gaisma. Pēterā nāsis mirkli iedrebējās, it kā viņš būtu saodis kaut ko tikamu, bet tūdaļ viņa pilnīgās lūpas sakniebās un pierē ierāvās divas dziļas grumbas — šai pusdienlaikā līcī nekūpēja neviens ugunskurs; iepriekšējo dienu lietus no plāvām bija aizbaidījis visus siena plāvējus, vai tie bija nākuši no Vidzemes, vai Latgales malas, un Pēterim nezin kāpēc kļuva tā jocīgi, smagi ap sirdi, it kā Dievs viņam būtu atņēmis kaut ko tik dārgu, ka visa dzīve pēkšņi kļuvusi nevērtīga. Vēlreiz viņš pārlaida neticīgu skatu līcim, kur gandrīz visas plavas piederēja bagātajam zivju tirgotājam un saimniekam Kodolam: vai tad tiešām tur nevarētu kūpēt ugunskurs, pie kuŗa locītos stipra meita, vieglā pusdienas vēsmā plandot platiem lindrakiem, un nevērodama dunduru niknās dūkas gaisā un nejauko akļu asinskāro uz bāzību, gatavotu pusdienas viru citiem plāvējiem, un kad viņš, Pēteris, viņai tuvotos, sacīdams lēnu labudienu, viņam pretī raudzītos lielas acis, skropstās kā melnos staros tērpušās, un lūpas sārtas kā vilku ogas, mīlīgi pasmīnējušās, būtu teikušās: „Cik labi! Ciemiņš uz pašām pusdienām,“ bet Pēteris vienaldzīgi pabīdītu nagaino cepuri nost no pieres un atbildētu: „Paldies. Esmu tikko paēdis. Atnesu jums vakariņām zivis. Gribeju paskatīties, vai Kodolu tēvs arī pats rīkojas pa plavu. Jārunā par jaunām zivju cenām.“ Tad ciņš iedotu Annai pāri skaištu zušu, lielu kā milzu čūskas, ko viņš dažkārt apbrīnojis Skostu Jāņa grāmatās, un kad viņa tos saņemtu rokās un slavēdama apskatītu, Pēterim būtu laika diezgan novērot viņas seju, lai projām dodoties apzinātos, ka ilgu laiku vientulīgās naktis, vai arī airējot pa ezeru, liekot iekšā un ņemot ārā izmestos merezus vai zušu auklas, viņam kaut kur tuvumā vienumēr atradīsies šī skaistā seja, kuŗu viņš spēs atcerēties visos sīkumos.

Bet šai pusdienlaikā Nolādētajā līcī nekurējās neviens ugunskurs, un Pēteris, niknā

grūdienā iebrūdis laivu kārklu cera paēnā, kas pāri ūdenim stiepdamās slēpa tikamu vēsumu, īgni atlaidās laivas galā, mēģinādamas iemigt, bet zem acu plakstiem bija paslēpies kāds tēls, kam mutes vietā bija sārta vilku oga, nelikdamas Pēterim mieru, tā ka viņš skaidri dzirdēja kaut kur tuvumā piļu māti sarunājamies ar mazajiem pīlēniem, sloku maigos svilpienus un tālīnos purva bērzos ķīvējamies īgno vārnu dzimtu, bet gaisā zuzam insektu barus. Nē, viņš nevarēja šai pusdienlaikā iemigt, Dievs nebija darijis viņam patikšanu un nebija licis Nolādētajā līcī kurēties ugunskuriem. Pēteris noskurinājās un piecēlies sāka lāpīt kādu mēzeza sētiņu, tik nikni cirzdams ar saivu mezglus ap latiņu, ka viņa stiprie, cietie pirksti dažreiz asi iesāpējās, diegam iegriežoties dziļi ādā, bet viņš to nejuta, būdamas sakaitināts, jo Kodols gan varēja iedomāties, ka viņām, Pēterim, šodien jārunā par jaunajām zivju cenām — lomi taču tagad atkal jau sāks padoties, bet Kodols, lūk, par to nemaz nebija iedomājies.

Saule slīdēja pāri dienvidiem. Pēcpusdienas vēsmas sāka jautri skraidīt pa grīšļa un vārpa galotnēm, dažkārt pieķerdamās un sapurinādamas stingro gložu galus. Pēteris nikni cirta ar saivu mezglu pēc mezgla. Šodien nebija laimīga diena — vilšanās bija īgnu darijusi prātu. Sirds bija nemierīga. Gribejās kaut ko saraut, saplēst, vai kādam nodarīt sāpes, bet Pēteris bija viens un viss ļaunums bija jāpārcieš pie sevis. Divi pirksti asiņoja, un Nolādētā līcī nedega neviens ugunskurs.

2.

Darbs padzen drūmas domas, bet sirdī paliek īgnums, neatvairāma svelme, it kā domas būtu bijušas sveķainas malkas šķīlas, kas sadegušas, radot negantu karstumu, kas dedzina sirdi. Drūmās domas bija zudušas, bet gars sastindzis, un Pēterā skatiens bija

niknas degsmes pilns, darot viņā mīlīgo, saules glāstīto, svētku karašas krāsā iedegušo seju reizē apmulsušu un draudīgu, kad, sajutis laivu negaidīta grūdienu sa šūpotu, viņš, pacēlis noliekto galvu, redzēja sev blakus pieslīdējušu mazu apse izgrebtu mednieku laiviņu, kuņas pakalgalā, bisi kaklā pakāris, irkli pāri klēpim pārmetis, gandrīz miegainā izlaidībā atpakaļ atgāzies, sēdēja gadus divdesmit divus vecs puisis, rūzģaniem matiem brīvi plīvojot vējā un metot rotaļīgas ēnas augstajā pierē, dažbrīd darot seju tikpat tumšu kā bezās uzacis, kuņu iekšējie galī, ciešā melnā svitrā lejup noliekti kā izkapšu pēdas bruņoja melnās acis, savienodamies tiešā līnijā ar taisno, palielo degunu, kas šaurajai sejai piedeva drosmīgu, bezbēdīgu izteiksmi. Kad no Pēterļa sejas nozuda apjukums, piebraucējs pasmaidīja biezām sulīgām lūpām, un viņa spēcīgie žokļi manāmi iedrebējās, sakot:

„Tu kļūsti mūks, Pēter. Tu kļūsti Lakstienas un Zvidzianas teiksmu varonis.“

Viņa acīs zibēja prieks, it kā melnās acu zīles tūdaļ būtu gatavas iedegties balti dzeltenās jautrās liesmās. Pēterļa skatiens bija noskaidrojies, un tikko manāms smaids paslēpās lūpu kaktiņos, kad viņš teica:

„Tev vienumēr ir savādi sveši joki, Jāni. Tā tas laikam visiem, kas pārāk daudz skolās gājuši. Es jau nemaz īsti labi nezīnu, kas tas ir mūks?“

„Tā nav tava vaina, ka tu īsti labi nezīni, kas ir mūks. Tā ir mūsu ziemēļu dabas vaina. Ziemēļos vai katrs cilvēks pats par sevi ir mūks, kaut to pats nekad labi neapzinās. Dienvidos tikai tie kļūst mūki, kam apnikst drūzma un dzīves prieks, bet tāpēc arī katrs dienvidnieks labi apzinās, ko nozīmē būt mūkam,“ smaidīdams sacīja Jānis, raudzīdamies mīlīgu skatu Pēterī, it kā viņi būtu bijuši tuvi radi, ko nespēj šķirt nekādi šīs zemes ļaunumi un kuņus vienādi tuvus darīt spētu kā viena prieki, tā otra bēdas, bet Pēteris, kļuvīš domīgs, pa tam

bija nolīcis sev blakus uz sēdekļa saivu un neveikli sakustējies teica:

„Man stāstīts, ka mūki esot ļaudis, kuņu dzīvi izprast nākoties grūtāk nekā aptvert zivju mēmo valodu vai saklausīt jēgu putnu skaļajās klaigās vai klusā klukslēšanā.“

„Mūks ir cilvēks, kas savu garu grib vērst uz labu, savā dzīvē tuvinot to dievišķai atklāsmēi, bet tā kā katrs pēc savas sejas mēdz spriest par savu Dievu, tad bieži notiek tā, ka dažs gan saucas mūks, bet patiesībā ir tikai savu iedomu vērgs.“

„Un kāpēc tad tu sauc mani par mūku? Vai arī es būtu kādu savu iedomu vergs?“ viņš, caur pieri skatīdamies draugā, īgni teica, bet Jānis pasmaidīdams pameta ar roku un steidzās atbildēt:

„Neapvainojies. Manas domas šai gadījumā nav tik svarīgas, kaut arī ārēji tu savu dzīvi sāk iekārtot mūkiem līdzīgu. Jau ilgāku laiku tu esi pazudis Vērdes ličos, it kā taisni šeit varētu rast savai sirdij apmierinājumu. Kopš sācies siena laiks, tu neesi bijis malā, bet daži lakstēnieši, dzīrodami un alus kausus rokās turēdami, kļūst drūmi, nedzirdēdami tavas dziesmas un tavu vijoli skanam. Viņi allaž piemin tevi — meitenēm sērīgām un puīšiem īgniem kļūstot — sacīdami, ka tu vai nu esot sadraudzējies ar kādu katoļu ksendzu, kas sludinot un prasot no tevis trīs mūku solījumus — labprātīgas nabadzības, jaunavīgas šķīstības un laulības nicināšanas — pildīšanu, vai arī esot kāda atriebības gara pārņemts, kāš tevi dzenot klīst pa ezeru un upēm un meklēt svētās atriebības veidu.“

Pēteris saslējās taisns kā niedra, un viņa pieri acumirkli bija pārklājušas grumbas kā sīki vilņi ezera līmeni, ko pēkšņi pārskrējusi svaiga brīze, kad viņš klusi sacīja: „Kas par atriebības garu?“

„Kā, vai tad tu nezīni, ka neilgi atpakaļ pārākāpti svētie zvejnieku liķumi: Kodolam pazudis kums ar zivīm,“ turpinādams smaidīt, dzīvi atbildēja Jānis, un Pēteris pateica tikai vienu vārdu — „Kums“ — bet šajā

vienā skaņā atbalsojās liels sašutums un draudi, un tikai pēc brīža, kad Jānis jau skaļi smiedams iesaucās, ka jaunā vēsts esot viņu pārāk pārsteigusi, Pēteris vēl drūmāk piebilda:

„Dzīvodams pilsētā tu esi aizmirsis mūsu ezera zvejnieku dzīvi un ierašas. Kuma zādžiba! Tas ir notikums, kas gadās labi ja reizi pa desmit gadiem, bet reizē tas met ēnu uz katra zvejnieka godu un — tātad — katram no mums šai gadījumā jāklūst drūmam. Slepkaņas tiesā valdības tiesa un pakar, zirgu zagļus sūta uz Sibiriju, citus noziedzniekus liek cietumos, bet zivju zagļi, kas zadzis zivis no mereziem vai naktsākņiem, paši zvejnieki sit ar dalbiem, kamēr kuma zagļi paši zvejnieki nosit ar airiem, atdodami zivīm par barību. Par šo darbu nesaka nekā ne uradņiks, ne tiesu pristavs. Tas ir mūsu svēts likums, un mūsu svēta tiesība un taisnīgs sods zaglim, tikpat kā taisnīga ir uradņika klusēšana, jo sliķoņi ne zог, ne plāpā.“

Jānis smīnēja: „Diezgan bargs, negausīgs un tomēr taisnīgs likums, un vecais Kodols arī laikam labprāt redzētu to piepildāmies. Visu pagājušo nedēļu viņš savā lielajā laivā, buņas uzvilcis, joņoja līdzī vējam pa ezeru, meklēdams un taujādams pēc vainīgā, bet vainīgais pazudis.“

„Es zvejoju Aiviekstes grīvā jau divas nedēļas,“ pārdomādams klusi sacīja Pēteris, „bet šeit nav neviens tāds braucis, kas varētu, vai pat tikai gribētu pievākt kaut Dieva ziņā pamestu laivas lieškeri, kur nu vēl zivju pilnu kumu. Tu, ilgi projām būdams, varbūt esi jau aizmirsis, ka mūsu pusē uz pirkstiem var saskaitīt tos, kam Dievs nav devis tik daudz spēka, lai atturētos iegūt zagļa slavu.“

„Varbūt tev taisnība, bet tikpat labi var būt taisnība arī tiem, kas domā, ka kums, droši vien, nemaz neesot nozagts, bet tikai pārvilkts uz citu vietu un nogremdēts. Kodolam esot daudz skaugu un ienaidnieku. Viņš esot gan bagāts, bet tāpēc arī laikam

naudas dēļ esot gatavs slēgt līgumus ar pašu velnu, un laikam arī pats velna kungs esot patentējis viņa svarus un tāpat atsvarus, un devis tik lielisku veiklību viņa rokām, ka bieži vien vienkāršs acu mērs rādot pavisam kaut ko citu nekā svāri,“ Jānis, sejaļ nezaudējot jautro omu, brīdi apklusā un tikai no gložiem gaisā pacēlusies mercene mirkli lika novērsties viņa uzmanībai no Pēterā, un sastingt, vērojot, kā putns, apmetis virs liča lielu cilpu, atkal nosēdās upē. „Nav brīnums, ka tik rijīgam vīram kā Kodolam kādreiz šis tas pazūd, jo kā zināms — blēža slava mēdz būt pastāvīgāka par sablēdīto mantu.“

Pēteris bija sadrūmis un neapzinīgi atkal paņēmis rokās saivu. „Kas var vainot Kodolu par to, ka viņš par zivīm nemaksā tikpat daudz kā citi uzpircēji, ja viņš vienmēr ierodas pie zvejniekiem tad, kad citus tirgotājus nevar sameklēt ar uguni, kad tie vai nu devušies uz tirgiem vai arī tepat malā, dzerdami un kārtis spēlēdami, plenderē nost savu peļņu. Kodols ir vienmēr atrodams, kad tas zvejniekam ir vajadzīgs. Un kas var viņu vainot, ja viņš — kā tu saki — varbūt savas pirkstu veiklības dēļ nosver ne gluži tā kā tas patiktos pārdevējam un likuma burtam. Ja kāds pamana viņa kļūdu, viņš klusēdams pārsver un atzīstas, ka kļūdiļies,“ viņš teica īgni ar nepatiku, it kā ļoti nevēlēdamies runāt par Kodolu, un vēl piebilda: „Cilvēki allaž skauž citus paši savas nevarības dēļ, un nevaldāmie plāpas dažkārt būtu varbūt daudz lielāki un nevaldamāki blēži par tiem, ko viņi blēdībā apvaino, ja vien prastu paši pārvarēt savu lempību.“

„Un tu neienīsti Kodolu?“ kā pētīdams prasīja Jānis, rokās grozīdams irkli.

„Es nē,“ Pēteris atbildēja droši un nešaubīdamies. „Es tikai ļoti dusmojos uz sevi tādās reizēs, kad neesmu pamanījis viņa kļūdaš pie svāriem.“

„Kļūdas?“ viņa drauga smiekli būtu aizskanējuši tālu pāri licim, ja tos sevī neuz-

sūktu un nedarītu aprautus un neskanīgus spiedīgais, mitrais, pusdienas svelmē sakarsušais klānu gais. „Patiesi lielisks apzīmējums! . . . Man stāstīja, ka pagājušā reizē iepirkdams zivis, sverot tavu zušu lomu, Kodols esot kļūdījies par veselām piecām mārciņām. Stāstītāji zobojās par šo gadījumu, sacīdami Kodolam, ka tu tikai izlicies to nepamanījis, vēl piebilzdamī, ka Kodolam reiz par visām reizēm jāievēro, ka par tādiem nedarbiem palaidūsi ķeņot, ja nu taisni ne Dieva sods, tad vismaz cilvēciska atriebība.“

„Un viņi to teica, domādami par mani?“ Pēteris bija nosarcis, bet dusmu sārtumu vaiņos sedza tumšais saules iedegums un puīša uzbudinājumu viņa draugs manīja tikai pēc tā, cik cieši Pēteris pirksti bija satvēruši laivas malu, izmetot saivu uz laivas grīdas. „Un ko viņš pats? . . . Kodols?“

Jānis pavīpnāja: „Kodols? . . . Viņš tagad uzskata katru par zagli, un tā ka tu neesi pāris nedēļas nekur manīts, tad . . .“ runātāja smails plati sarāva lūpas, kamēr pleci pāris reizes paraustījās uz augšu un leju, bet Pēteris nikni nobeidza viņa iesākto teikumu, strauji nobērdams: „ . . . tad mani tagad var turēt vislielākās aizdomās, vai ne?“

„Laikam tā . . . Vismaz pārējie zvejnieki gandrīz svēti tam tic, ka tu nemaz nevari pamest Kodolu nesodītu.“

„Varbūt arī tu tam ticī?“

„Pazīstot tavu mierīgo dabu, nevaru iedomāties, ka tu būtu spējīgs darīt kaut to tādu, kas nesaskan ar likumu, bet pazīstot tavu taisnības mīlestību, nespēju iedomāties, ka tu varētu atstāt nesodītu cilvēku, kas savu kļūdu dēļ nodara tev un citiem pārēstības.“

Pēteris brītiņu raudzījās debesīs, kur zem augsti slidošām, fantastiski robotām mākoņu laivām zemāk skrēja viegli mākonīši kā bezgalības laukos pasprucis izbiedēts cāļu bars. Viņa draugs vēroja laivu ēnas ūdenī un izbrīnījies pacēla skatu, kad Pēteris ie-

runājās cietā balsī: „Es sen jau zinu, kas man darāms, bet manos nodomos nekad nav bijis paredzējuma, ka man jāklūst zaglim. Kas kaut ko noziedzies, tas pats — vai viņš to vēlas vai nevēlas — sameklē sev kādu tiesnesi un atmaksu saņem pēc nopelniem, lai arī cik gudrs un veikls viņš būtu. Uz kuriem tu dosies?“ viņš pēkšņi jautāja.

„Atklāti sakot, es uzmeklēju tevi ne tādēļ, lai pastāstītu šīs nepatīkamās ziņas, bet gan ļoti savtīgos nolūkos.“ Jānis, vainīgi smaidīdams, klusi teica, un kad Pēteris, mierīgā uzmanībā viņā skatīdamies, klusēja, viņš vēl piebilda: „Labāk sakot, gribētu tevi nekaunīgā kārtā atkal reizi izmantot.“

Tagad Pēteris pasmaidīja. „Varu iedomāties, kas tev padomā,“ viņš sacīja. „Tu, droši vien, atkal gribi uzmeklēt kādu putnu vai kāda putna lizdu.“

„Jā,“ dzīvi atsaucās mednieks. „Dabas zinātņu muzejs lūdz savus korespondentus sniegt ziņojumus par klinšu ērgļu dzīves vietām mūsu zemē, un es būtu ļoti priecīgs, ja man izdotos atrast šā rēta putna lizdu, jo kā dabas zinātņu studentam, man būtu ļoti patīkami saņemt muzeja uzslavas rakstu.“

„Klinšu ērglis?“ Pēteris brīnījās. „Bet ne mūsu ezerā, ne klānos nav klinšu.“

„Ak, nē. Klintis nav svarīgs,“ teica Jānis. „Patiesībā to sauc brūni dzeltenais ērglis, bet otrais nosaukums radies tādēļ, ka šis putns ļoti mīl dzīvot kalnos, kur vij savas ap asi platās un pusasi augstās lizdas nepieejamās klinšu kraujās. Tomēr tas dzīvo arī līdzenumos, apmezdamies lielos klusos mežos, un noteikti zināms, ka Lubānas mežos šis putns mitinās. Varbūt tu esi kādreiz manījis šo milzu lidoni, klejodams pa Aivieksti un tās krastiem. Lidojot tā spārnu platums ir apmēram asi plats, ķermenis — pusasi garš, un tā klieziens skan kā milzu pātagas svilpiens asi un spalgi — „hiach, hiach.“

„Esmu redzējis šo putnu,“ acīm mirdzot uztraukti atsaucās Pēteris, „bet lai sameklētu tā lizdu, mums jādodas līdz . . .“ viņš

pēkšņi aplusa un, nodūris skatu, raudzījās pāri laivas malai ūdenī, it kā viņu pēkšņi būtu ļoti ieinteresējusi sarkanīgu ūdens ērcu kustība ap aļģu lapām.

„Nu,“ izbrīnījies jautāja Jānis, „līdz kurieni mums jābrauc?“ bet Pēteris, neveikli sakustējies, kautri pasmaidīja atbildēdams: „Man negribās tev tūdaļ atklāt, līdz kurieni mums būtu jābrauc. Arī es gribētu tevi nekaunīgā kārtā šoreiz izmantot.“

„Lūdzu,“ atsaucīgi iesaucās medinieks.

„Vai tu būtu ar mieru svinēt Jāņus kopā ar mani?“ Pēteris sacīja tik nedroši, it kā neticēdams, ka jebkad varētu sagaidīt no sava drauga piekrišanu šādam lūgumam, bet Jānis smējās skaļi un aizrautīgi, kamēr viņa ķermenis locījās uz priekšu un atpakaļ, un viņa jautrība likās radija drosmi jaunā zvejniera sirdī.

„Es tiešām baidījos, ka tu varētu nepieņemt manu priekšlikumu, jo droši vien esi saņēmis neskaitāmus ielūgumus.“

„Esmu saņēmis,“ teica Jānis, „bet nevienam neesmu solījis. Man gan bija padomā doties pie sava studiju biedra Kalniņa, kas dzīvo Bēržos, bet tur es varu ierasties arī pēc svētkiem, jo šis vīrs neprot cienīt ne labu dzērienu, ne priecāties par Jāņusieru, ne skaitās meitās saskatīt dabas jaukāko balvu pasaulē.“

„Tiešām lieliski!“ tagad priecīgi iesaucās Jānis. „Tu varēsi apvienot ciemošanos pie manis ar ciemošanos pie sava paziņas, jo es no Jāņiem līdz Pēteriem esmu ielūgts pie skolotāja Celma, kas dzīvo tuvu Kalniņiem.“

„Kā?“ pārsteigts par puīša vārdiem iesaucās Jānis, bet uzrunātais jau paskaidroja: „Tev nav ko brīnīties. Celms ļoti vēlās iepazīties ar tevi. Viņš medī kaut kādus kukaiņus un par tiem gribētu ar tevi runāt trīs dienas, alu dzerot, ligojot, brokastis, pusdienas un vakariņas ēdot. Es viņam apsolīju, ka tevi nogādāšu pie viņa, zinādams, ka tu arī daudz laika tērē ar šādiem niekiem. Tā tad norunāts?“

„Lieliski,“ sajūmināts iesaucās students. „Man sen jau stāstīts, ka Celmam esot liela kukaiņu kolekcija. To es gribu redzēt.“

Klausoties viņā, Pēteris bija kļuvis gandrīz bēdīgs. „Nu jau iznāk tā, ka es tev būšu izdarījis divus pakalpojumus un pretī nesaņēmis nekā.“

„Vai tad tev nevar gadīties vēl kādreiz kāda nopietnāka vajadzība pēc manas palīdzības,“ smaidīja Jānis, bet Pēteris skats bija kļuvis ciets, kad viņš sacīja: „Tā es arī biju domājis, cerēdams, ka tu atradīsi Jāņos manā tuvumā.“

„Tā tad tev vēl kaut kas sevišķs padomā?“

„Es pats vēl labi nezinu, kas notiks, un tādēļ labāk runāsim par to tad, kad būsīm notikumu vietā, jo, kā zini,“ viņa lūpās ievilkās ironisks smīns, „ir sakāmvārds: Sādzu dzirās dod visu par velti, tikai mieti maksā bargu naudu.“

„Vai tad tu gatavojies...“ Jānis nepaguva nobeigt teikumu, saņemdam atbildei Pēteris skaņus smieklus. „Nebaidies — man nav sevišķi kareivīga daba un nav paredzams, ka man nāktos kādreiz tevi lūgt talkā tādās lietās, kur notiktu muskuļu vingrināšana, bet tavš padoms man var būt dažkārt ļoti noderīgs, jo es maz ko saprotu no likumiem un varbūt neapzinīgi pārkāpju savu tiesību robežas.“

„Tu kļūsti noslēpumains.“

„Domāju, ka klinšu ērglis spēs padzīt visas tavas pārējās domas. Brauksim! Mums būs jāpavada ceļā trīs, četras stundas, iekams nokļūsim apkārtnē, kur lielo putnu esmu manījis ļoti bieži.“

„Uz kurieni?“ jautāja Jānis.

„Uz Pededzes pusi.“

Klusēdami viņi sakārtoja laivas un drīzi vien sāka slidēt apkārt Nolādētām līcim pa straumi lejup. Pēteris skatiens visu laiku kavējās pie Kodola plāvām, varbūt cerot kaut kur virs tām saskatīt paceļamies ugunsкура dūmus, bet Nolādētā līcī šai pusdienlaikā

nekurējās neviens ugunskurs, un puisis klusi norūca pie sevis:

„Man nav laimes.“

Sparīgi ieguldamiēs airos, viņš vadīja laivu uz priekšu, cenzdamiēs vērot tikai ceļu un neskatīties ne pa labi, ne pa kreisi, apmierinādams sevi ar atziņu, ka — kur nav dūmu, tur nav ugunsкура, un kur nav ugunsкура, tur nav tā kurinātājas.“

3.

Kodola mājas gulēja kā kādas milzu delnas vidū, kuŗas viena mala, pāriedama slīpā nogāzē, saplūda ar purvāju, kas aizstiepdamiēs uz ziemeļrietumiem, pārgāja klānos, bet plaukstas pārējās malas ieskāva gan siku, gan lielu koku pieaudzis priedājs, kuŗa izcirtumos bija saaugusi jaunu spoži zaļu egļu un vārgulīgu bērziņu audze. Šeit paēnās slēpās beku un zaļeņu bagāti sūnāji, bet pie-saules pusē auga biezi jo biezi salapojuši aiviekstenāji, kas vasarās bija pilni sārtu, smaršīgu ogu. Tās vilināt vilināja pie sevis ogotāju barus, kuŗi, nebēdādami neniēka par varbūtējām nepatīkšanām, nekautrīgi traucās iekšā Kodola īpašumā. Šī nekautriība un necieņa pret īpašumtiesībām darīja īgnu un niknu Kodolu saimnieku, kam bija liēla bāuda, bet trūka pietiekami daudz laika, lai vienmēr uzmanītu un apķīlātu ogotāju pilnos grozus, bet kad viņam tas izdevās, tad viņa skatiens kļuva bezgala laipns un piemīlīgs, un smāids varen tikams iēzagās viņa lūpās, jautri čalojot:

„Skaistas, debešķīgas odziņas! Rožainsārtas kā pērlēnes ap dievlūdžēju kakliem. Skaistas odziņas, „bratkas“, bet manas odziņas, „bratkas“! Tad nu maksāsiet pa rublītim, pa rublītim, vai steigšus pie uradņika! Sika liēta — tikai pie uradņika par sīku zādzibiņu!“

Tā vecāis Kodols laipni apstrādāja ogotājus, lai pēc tam sidraba rubļus, ko lepni greznoja Krievijas cara Nikolaja galva vie-

nā un monarkijas ērglis otrā pusē, omulīgi kešā skandinādams, ātriem soļiem steigtos mājjup, ar patīku jau iztālēm noraudzīdamiēs savas saimniecības ēkā, kas cildeni augšup celdamas smailās skaidu jumtu šķores, bija novietotas viēna pretim otrai tā, ka izveidoja nelielu, pilnīgi slēgtu pagalmu, ko no lielēļa puses pieejamu darīja plati dēļu vārti. Taču katrs, kas daudzmaz pazina Kodola mājas, it labi zināja, ka arī pa šiem vārtiem ējot, jābūt ļoti uzmanīgam, jo to tuvumā bija piesieti divi milzīgi asinssuņi, kam bez bailēm nedrīkstēja tuvoties pat pats mājas saimnieks, un tikai meita Anna varēja tiem droši pasniegt ēdienu no rokas. Šie suņi gaidīt gaidīja, lai ar niknu prieku varētu iēlaist zobus kāda garnadža sānos, it kā nojauzdami, ka tāpat kā viņu priekšgājējiem, kas tāpat bija nikni plosījušies pie šiem vārtiem un ilgi atturējuši daudzos vec-ticībnieku sādžas sīkos zaglēnus — naktīs apmeklēt Kodolu sētu, arī tiem reiz kāds sādžas puisis pratīs iēdot indi, lai tie atstieptu kājas un daudzi no apkārtējiem ļaudīm par to sīrsnīgi priecātos, domādami, ka nemaz nebūtu tik ļauni, ja kopā ar suņiem noliktos garšļaukus un nekad vairs nepie-celtos arī mājas saimnieks.

Sādžinieki un Kodols viēns otru tā mīlēja, ka satiekoties pirmie dziļi klanījās un smaidīja tādu smaidu, it kā tikko nojautuši tuvojamiēs neatvairāmas zobu sāpes, kamēr pats Kodols, sacēlis augšup uzacis kā asara spuras, kas kā devītais vilnis noslēdza dziļo grumbu vilņojumu viņa pierē, lūpas uz priekšu izstiepis, to kaktos lepnu smīnu iēcirtis, raudzījās pāri sādžinieku saliektām mugurām ar tādu skatienu, it kā meklētu uz tām vietu, kur būtu visērtāk atspiest kāju, lai varētu pakāpties augstāk un pāri priedītēm paraudzīties, vai no ezera puses jau nenāk malā zvejnieki.

Tā bija, tā sakot, indīga mīlestība, kas valdīja sādžinieku un vecā Kodola starpā, un šāda pati indīga mīlestība valdīja Kodola mājas, kur māju puisis — jaunāis Gangis — ar

greizu aci skatījās uz saimniektēvu, saimniekmāti un saimniekmeitu, bet vēl greizāku aci meta uz savu miesīgu tevu, kas skaitījās Kodolu īrnieks, bet nodarbojoties ar aku būvi, reti kad varēja atlicināt laiku, lai pārstotos mājās. Bet kad viņš ieradās, tad lielāko daļu laika pavadīja kādās noslēpumainās apspriedēs ar saimnieku, kas tad kaut ko atzīmēja biežajā kabatas grāmatā un bieži ar zīmuļa galu kasīja aiz auss kā pārdomādams svarīgas lietas. Abas māju sievietes vīriešu tuvumā bija klusas un mazrunīgas, un tikai puspūisis Jancis likās baudām viņu uzticību. Kad viņas bija mājās vienas pašas, tad viņu valoda skanēja mierīgi un bezrūpīgi un tikai paretam to pārtrauca klusas, aizturētas nopūtas, kas tomēr netraucēja viņām staigāt lepni paceltām galvām, kā tas pienācās bagāto Kodolu māju saimniecēm, un bez tam — Kodols bija par lepnu, lai ciestu savās mājās kādu staigājam ar nokārtu degunu, jo lepnām mājām piederās lepni ļaudis.

Šajā dienā, kad viņainās druvās saule glāstīja zaļganzilganos miežus, dzeltenos kviešus un bālganos rudzus, Kodolu māju pagalmā notika rosīga kustība. Sievieši tīrīja pagalmu, jaunais Gaņģis rosījās pa zirgu stalli, gludinādams un tīrīdams triju staltu melņu spalvu un īgni rūkdams uz gadu veco kumelī, kas samtaino purnu centās iebāzt viņa kabatās. Puspūisis Janka stiepa no tuvejā meža meijas, pēc Annas norādījumiem izgreznodams spodri uzpostās istabas un ēku durvis. Ik meiju nolīcis, viņš pasauca Annu, prasīdams, vai labi izskatoties, un gandrīz katrreiz, kad viņš sarunājās ar meiteni, jaunais Gaņģis pabāza galvu pa stalla durvīm, tos abus novērodams, un jo gaŗāku Janka, paslepeni pašķielēdams, manīja izstieptu Gaņģa kaklu, jo ilgāk mēdza aizkavēt Annu, palaidnīgajām acīm un vasaras raibumiem izraibinātai sejai viltīgi smaidot.

„Gaņģim arī laikam šodien nemaz nevicar zirgu tīrīšanu,“ viņš pēdējo reizi atgriezies no meža, ieteicās meitenei. „Galva

tā vien karājas stalla durvīs. Nāks mājās saimnieks, bet melņi vēl sprauslās, nīknodamies par neizmēstajiem mēsliem, un saimnieks tad vis nesprauslās. Tev Anna vajadzētu iet Gaņģu Mārtiņam palīgā. Esmu novērojis, ka tavā klātbūtnē viņš strādā šņākdams un rūkdams kā kuļammašina.“

„Tev ir ļauni joki, Janka. Vai Mārtiņš tev ko nodarījis, ka tu viņu izsmej?“ Anna, sakniebusi lūpas, skatījās puisī atklātu skatienu, bet vaigu galiņos bija ievilcies apslepts smaidis, it kā viņa nevēlētos saprast puisīta teikto vārdu nozīmi, kaut gan it labi to apzinājās, bet Janka ar abām rokām novīlīcis vairāk pār pieri veco platmali, kuŗas priekšmala bija uzlocīta uz augšu, cepuri darot seno franču grenadieru trijstūrēnēm līdzīgu, viltīgi iesmiedamies un pieliecies tuvāk Annas ausij, klusi ņurdēja: „Anna, es zinu, kāpēc Mārtiņa galva tik bieži karājas durvju stenderēs. Es zinu, kāpēc viņš svētdienās neiet ne uz krogu, ne uz baznīcu, bet staipa savu ēnu tepat pa pagalmu, kad tu mājās esi.“

„Nu, kāpēc?“ smējās Anna.

„Tāpēc, ka vecais Gaņģis mēdz sačukstēties ar tavu tēvu, tāpēc ka tavš tēvs ir lielos draugos ar veco Gaņģi, tāpēc, ka tavam tēvam ir daudz naudas kā pūķim, bet vecajam Gaņģim tik daudz zelta piecnieku kā velnam pelavu un, galvenais, tāpēc, ka tu esi sava tēva meita un Mārtiņš sava tēva dēls un — tālāk man šai vienkāršā lietā vairs nav ko teikt, it sevišķi tāpēc, ka tu esi tīkama meita,“ — acīs parādoties tikko manāmam valgumam, puisis atvilka elpu un tad pēkšņas iedomas skarts, īgni piebilda: „Anna, būsim draugos! Man nepatīk Mārtiņš. Viņš ir kā skābumķerne, kas pārmērīgi noslogota ik brīdī gatava uzsprāgt gaisā.“

Anna smējās rādīdama baltus, stiprus zobus sārtlūpu kairīgā ietvarā, bet Janka turpināja: „Lai istabas būtu vēl tikamākas šovakar, mums vēl abiem jāaizbrauc pēc ūdensrozēm, bet skābumķerne par šadu lietu droši uzsprāgs gaisā! . . . Āre, galva atkal

karājās stenderēs,“ viņš gandrīz skaļi iesaucās, kāmēr meitene izplūda jautros smieklos un iesaukusies „Brauksim“, uzsauca mātei, kuŗas linu baltā galva šad tad pazibēja pie atvērtā istabas loga: „Māt, māt, mēs ar Janku aizbrauksim pēc ūdensrozēm.“

Māte, palikdama stāvēt pie loga, mierīgi noraudzījās jauniešos, un viņas cēlajā sejā ne mirkli nezuda miers un lēnprātība, bet arī kāda stingra, nesatricināma apņēmība, kas liecināja, ka šī sieviete visos apstākļos gatava spītēt liktenim. Viņas vārdi un balss runājot skanēja gandrīz maigi, kad viņa sacīja: „Nepalaidņojaties, bērni. Tēvam drīz jābūt mājās. Diez ko viņš domās par šādu braukalešanu ar laivu, und tad vēl — šodien tomēr ir un paliek darba diena.“

„Bet, māt, šodien taču zāļu diena,“ iesaucās Anna, un Janka strauji piebilda: „Visi darbi laukā un sētā padarīti.“

„Darāt kā zināt,“ atsaucās māte, bet šai pašā brīdī no staļļa puses atskanēja Mārtiņa balss kā drūma pārkoņa rūkoņa: „Janka, nāc palīga sanest zirgiem ūdeni!“

Taču Janka likās nemaz nedzirdējis Mārtiņa saucienu un jautri palecies izriķšoja no pagalma, un viņam uz pēdām sekoja Anna, kamēr māte saprotoši pasmaidījusi aizgriezās istabā.

Mārtiņš steigšus iznāca no staļļa un, nevērodams suņu nikno ņurdēšanu, nostājās vārtos un ilgi noskatījās pakal abiem jauniešiem, kas tecīgus aiztecēja lejup pa nogāzi uz purva pusi, kur krūmu aizsegā noslēpta, locījās kāda Ičas upes atteka. Vēl ilgi pēc tam, kad sikajās prieditēs bija pazudusi Jankas grenadieru platmale un vairs ne manīt nemanīja Annas sārtraibā lakatiņa plankumus, puisis stāvēja un drūmi raudzījās uz to pusi. Viņa krūtis smagi cilājās, tumšā, neskaistā seja bija īgni savilkusies dziļās grumbās un spēcīgais stāvs šķita sevī sagumis. Viņam likās, ka acu priekšā vēl arvien plīvo jautri un izaicinoši sarkanraibais lakatiņš. Mārtiņa sirds bija pārpilna neganta īgnuma, kopš tā laika, kad viņa tēvs

to bija piespiedis saligt par puisi Kodolos, un neizprotams smagums gulās uz sirds ik brīdī, kad viņš neredzēja savā tuvumā saimnieka meitu.

„To puiku es...“ viņš draudīgi ņurdēja, un varbūt viņš būtu izkļēdzis kādu nejauku lāstu, ja turpat viņam blakus neatskanētu skaļas suņu rejas, kas viņu nepatikami iztrūcināja no ļaunajām domām. Pametis apkārt isu skatienu, viņš pamanīja pa ceļu no pagastmājas puses nākam kādu vīrieti, kas pār plecu bija pārmetis nelielu saini un rokā kustināja smagu spieķi.

„Tēvs,“ caur zobiem nošņāca Mārtiņš un, izkļēdamies veco vīru neredzējis, strauji apgriezies, aizsteidzās atpakaļ pie zirgiem.

Vecais Ganģis, mazliet klībodams, tuvojās mājām. Starp izbirusītajiem zobiem viņš turēja īsu, apbružātu kalķīti, kuŗa krāsa bija tikpat pelēka kā Ganģa seja, un, kad taupīgais pīpmanis pēc ilgākiem starpbrīžiem uzdrošinājās ievilkēt stiprāku dūmu, kalķīša kātiņš pilnīgi pazuda ap muti saaugušajos milzīgos bārdas rugājos. Kaut viņš nedaudz kliboja, viņa gaita vēl bija stingra un dziļās grumbas, ko viņš turēja ierautas starp uzacīm un pierē, un uz priekšu spītīgi izstieptās lūpas skaidri liecināja, ka šis vīrs vis daudz neko nedeļa par pārējo pasauli. Ne acis nepamirkšķinādams viņš noraudzījās, kā viņa miesīgs dēls, pat nepasveicinājās viņu, bija pazudis pagalmā, un tikai smagās bozes neritmisks piesitiens uz zemes rādīja, ka kaut kur ķermenī it kā būtu negaidot ieskrējusi asa sāpe. Nē, tāds puika veco Ganģi nespēja satricināt. Viņš bija stiprs un stingrs vīrs, ko nespēja sevišķi ietekmēt ne citu uzskati, ne domas, ne rīcība. Viņa raktās akas un iestiprinātie grodi stāvēja, laika zobam un cilvēku nevižībai par spīti, gadu gadiem, gluži tāpat kā zušādas naudas makos, kabatās un nevienam citam nezināmās slēptuvēs, gadu desmitiem nesikti glabājās zelta piecnieki, pusimperāli un imperāli, kuŗu skaits nekad nedrīkstēja un nevarēja samazināties, kamēr vecais Gan-

ģis spēja kustēties un kamēr cilvēkiem un lopiem bija vajadzīgs ūdens. Bet ūdens ir vajadzīgs vienmēr, vai labi vai grūti laiki, un vecais Ganģis varēja kustēties vēl arvien un allaž priecāties par spožajiem zelta rubļiem, kas tecēja uz viņa krātuvēm, jo viņš prata dzīvot, lai balstītu savu dzīves prieku. Šķidra vājpiena putra, sāls un maize bija viņa barība, kad viņš gāja peļņā, ja negadījās kāds mulķis (kādu pasaulē, paldies Dievam, nav trūkums), kas viņu pacienāja ar kaut ko labāku. Sāls un maize bija viņa barība, kad viņš atradās mājās, ja vien Kodola sieva, niknā sašutumā nicinādama viņa uadīgumu, neiedeva tam kādu žāvētu šķiņķa gabalu. Paši sīkstākie pasaules iekarotāji, kam sedlu siksnas bija derējušas par pēli un sedli par spilvenu, būtu varējuši apbrīnot vecā Ganģa rūdīto veselību un aukstasinīgo nicināšanu, kādu viņš veltīja dažādiem sīkumiem, kam laudis mēdz piegriezt tikpat daudz vērības kā dzīvības un nāves jautājumam.

Kad vecais Ganģis strādāja, tad putras katliņš neapsegts karājās pie kāda staba vai mājas sienas, un tajā bez bēdām līda iekšā mušas un visādi mūdži, kas dzīvo un kustas gaisā un virs zemes, gan barodamies, gan savā trakā rijībā slikdami šķidrajā biezu- traimu virā, bet aplauzīts, sakaltušas maizes gabals, ievīstīts kādā lupatā vai avižu papīrā, mētājās turpat starp viņa darba rīkiem, dažkārt eļļā samircis, vai zemē un putekļos apvārtīts. Kad pēc smaga darba, sajutis lielisku ēstgribu, (par ko viņam parasti bija īgns prāts, jo darbam laika tā jau bija pārāk maz) viņš piesteidzās pie katliņa, viņam vēl mazāk bija laika domāt par tā saturu un tādēļ, pamatīgi saskalojis, iztukšoja to sausu ar visu dzīvo un jau beigto radību, kas tur bija iekšā.

Stiprs un gudrs vīrs bija vecais Ganģis, kas nebijās ne Dieva, ne velna, ne cilvēku, kaut skolas vietā viņš īstu dzīves mācību bija dabūjis tikai turku kaņā, un kaut sava paraksta vietā pagastā vai citās kādās re-

tās rakstsišanās viņš varēja uzzīmēt tikai lielu melnu, skaistu krustu, tad tomēr viņš — pie laba prāta būdams un sava saprāta lielumu apliecinādams, mēdza citiem sacīt:

„Dzīve ir kā aka. Jo dziļāk rocies, jo tumšāka tā kļūst. Kad esi jau dziļi ieracies, tev rokā jātur lukturis, kas ar savu gaismu rāda tev ceļu. Tāpēc jo tumšāka kļūst dzīve, jo vairāk turi ķešā zeltu, kas ir dzīves vienīgā gaisma un prieks,“ bet kad ļauni un nesaprātīgi laudis smējās, ka viņa zelta gaisma gan nespējot garšīgāku darīt viņa riebiģo ēdienu, tad viņš tiem īgni smiedams atbildēja, sacīdams gandrīz jūsmīgi skanošus vārdus:

„Kas treknāks ir par mušu? ... Tā var ielīst un baroties visur, kur vien tai tik. Tā ēd un priecājās pie jūsu baroto suķu miesām jau tad, kad tie vēl staigā uz savām četrām tauku stabulēm, un tā ēd vēl tad, kad jūs jau esat saskaldījuši viņu beigto miesu. Tātad mūša ir treknākais starp treknākiem Dieva radījumiem, un labi ir tas, ka to spēj sagremot tikai mana māga, kamēr jūsējās raujas uz augšu, jau tikai raugoties mušas treknībā.“

Kaut tā bija traka muldēšana un varētu izlikties tikai par tukšu lielību, tad patiesībā tomēr tā sakņojās vecā Ganģa aprobežotajos, bet toties ļoti skaidrajos dzīves principos, kaut tie viņu attālināja no parastas cilvēka dzīves.

Vecais Ganģis stīvi apgriezās un devās uz pirtiņu, kur bija viņa apmešanās vieta.

Tur, atsēdies uz gultas malas, viņš brīdi skatījās grīdā īgnu, nāvīgi grūtsirdīgu skatu. Viņš domāja par dēlu. Lai velns būtu parāvis tādu nabagu, kas neprot cienīt savu tēvu. Bet tad viņš nejaušā kustībā pieskārs ar roku kabatai, un tur kaut kas maigi ieskanējās. Ganģa seja pēkšņi pārvērtās, lūpās ievēloties gandrīz sapņainam smaidam. Cik nu ātri varēdams, viņš piecēlās un pietuntuļoja pie mazā galdiņa, kas atradās telpas stūrī. Ātrām roku kustībām viņš ņēma no kabatām ārā nelielus vīstoklišus un priecīgi

meta tos uz galda. Katru vīstokliša kritienu pavadija maiga skaņa, kas Ganģa seju darīja arvien laipnāku. Kad kabatas bija iztukšotas, gandrīz trīcošiem pirkstiem vecais sāka attīt vajā vīstokļus, no kuriem uz galda bira monētu gabali kā sīki vizulīga strauta vilniši. Skanēdami tie sabira kaudzītē, un skanēdami savilpoja vecā vīra dvēseli. Viņa acis spīdēja, lūpas bija palikušas pusatvērtas. Lūk, tā bija mūzika, kas atbalsojās līdz sirds dziļumam. Tā lika aizmirst ēšanu, dzeršanu, kaulu sāpes un visu pasauli.

Pēkšņi kāds ar spēju grūdienu atgrūda durvis. Vecis mirkli sastinga un instinktīvi saliecies palika mierā, abām rokām satvēris galda malu, kā vista, kas izplētusi spārnus pār mazo cāļu baru.

Ienācējs, tikko pārkāpis sliekšni, bija apstājies, un Ganģis, kādu brīdi likās dzirdam viņa smago elpu. Tad vecais lēni pagrieza galvu, gandrīz bailīgu skatu mezdams cilvēkā, kas tik negaidot bija iedrošinājies pārtraukt viņa priekus. Vecā skatiens bija mulsuma pilns, pazīstot ienācējā savu paša dēlu. Strauji pagriezies, viņš ar ķermeni aizsedza, vai, vismaz, centās aizsegt galdu, kaut tās bija veltas pūles, un to viņš arī pats noprata, redzēdams, ka Mārīņa skatiens, brīdi aizlidojis viņam garām, it kā iedegās tumšās liesmās.

„Nu,“ vecais strupi izgrūda, bet puisis, raudzīdamies viņā caur pieri, klusēja. „Ko tu gribi?“

Mārīņš saslējās.

„Man vajaga naudas,“ pēkšņi viņš izšņāca šos vārdus, tā ka tie tikko atlidoja līdz tēva ausīm.

„Naudu, tu teici?“ vecis norūca kā nebūtu dzirdējis jautājumu.

„Naudu,“ sacīja Mārīņš. Viņa seja šai brīdī bija drūmāka kā parasts, acu kaktiņos ievilkušās niknuma un naida rievās.

Tā viņi brīdi raudzījās viens otrā, acīm liesmojot un muskuļiem savelkoties, it kā tūdaļ starp viņiem būtu jānotiek cīņai uz dzīvību un nāvi. Pēkšņi vecais Ganģis sāka

skali smieties, un viņa smiekli skanēja ķērstoši, kā nepatīkamas kovārņu klaigas. Un jo ilgāk viņš smējās, jo zveriskāka kļuva dēla seja.

„Naudu? Tu prasi naudu!“ rēca vecis un, paspēris soli sānis, rādīja uz galdu abām rokām. „Lūk, te ir gan nauda, bet tā ir mana nauda. Lūk, tā to dara!“ viņš grābā saujās naudu un bēra kabatās. „Pasaulē katram ir sava nauda.“

Šie izaicinošie vārdi un vecā smiekli tomēr nespēja satriekt Mārīņa apķēribu. Paspēris soli uz priekšu, viņš tagad bija pieliecies tuvu tēva sejai, runādams caur zobiem tik draudīgi, ka vecā Ganģa acis likās acumirkli pazībam bailes, dzirdot dēla vārdus.

„Protams, katram ir sava nauda,“ tā ņurdēja Mārīņš, „un katrs iegūst sev naudu. Man tagad vajadzīga nauda, un man tā jāiegūst. Tu būsi tas, kas man to dos. Naudu vienmēr kāds izdod un kāds saņem.“

„Tu man draudi?“ šņāca vecis. „Tu drīksti man draudēt?!“ viņš izkala katru vārdu kā akmeni.

Dēls tikko jaužami nenoteikti sakustējās, juzdams, ka kaut ko sacījis vai darījis nepareizi, bet sirds viņam bija tik pilna, ka viņš negribēja un nedrīkstēja piekāpties, lai tā nesalūstu zem paša pārdzīvojuma nastas.

„Saproti mani kā gribi,“ viņš cieti teica, „bet man tagad vajaga naudas.“

„Tad to tu man varēji paprasīt kā cilvēks,“ vecis, juzdams sarunas spriegumu atslābstam, ņurdēja.

„Es zināju jau iepriekš, ka tu man nedosi.“

„Tu kalpo pie Kodola. Prasi naudu no viņa.“

Mārīņš pavīpsnāja. „Tas ir tikpat gudrs kā tu, un ko viņš man var dot? Pāris rubļus.“

„Ko?! Un tev rublis nav nauda?!“ vecis patiesās dusmās iercaucās. „Tev rulis nav nauda! Katrs grasis ir nauda. Katra kapeika ir svēta lieta! Saproti tu...“ viņš neganti izlamājās.

„Tu mani šeit esi ielicis darbā, lai es beidzot saprastu, ka rublis nav nauda.“

„Rublis vienumēr ir nauda, kapeika vienumēr ir nauda, grasis vienumēr ir nauda. Tu esi kļuvis neprātīgs. Un kas tev te, Kodolos, rādījis, ka rublis nav nauda?“

„Par rubli es to nevaru iegūt.“

„Ko?“

„Annu.“

Uz brīdi telpā iestājās klusums. Kaut kur aizdūca resnā riebigā gaļas muša. Tad atkal klusums. Vecais Ganģis tikai pāra reižu nočapstināja lūpas, it kā viņam pēkšņi būtu radušās neatvairāmas slāpes.

„Viņa tev prasa naudu?“ beidzot vecis nesaprašanā nošļupstēja.

„Viņa? ... Tev nav prāta! Viņa prasīs man naudu! Tu esi jucis“ — nicīgi, bezgala īgni runāja Mārtiņš.

„Sievietes dažreiz prasa naudu. To es zinu. Labi zinu. Nemaz neesmu jucis,“ vecis nopietni teica un kā atcerēdamies kaut ko ļoti nepatīkamu, pārbrauca ar delnu pār pakausi.

„Par viņu te nav runa. Bet vai Kodols kaut ko ir izlaidis no savām rokām, ja iepriekš nav saņēmis naudu?“ drūmi smīnēja dēls.

„Hm...“ vecais bija kļuvis pavisam rāms. „Hm...“ viņš vēl reiz norūca un, aizgājis pie gultas, atsēdās. Tur labu brīdi viņš sēdēja un likās raugāmieš ārā caur mazo lodziņu, ko putekli un lietus bija darijuši gandrīz necaurredzamu, bet viņa acis nemānīja logā likstošos cerīnkrūma zarus. Viņa skatiens priekšā tagad likās visas lietas caurspīdīgas esam, un dīvainā miglā viņš šķita redzam kaut kur bezveida telpā savādu mirdzumu, blāzmu saulei līdzīgā žilbīgā krāsā, kas vizmoja kā ugunī nokaitēta dzelzs. Tas bija sapnis — sapnis dienas laikā, ko vecais Ganģis šai brīdī skatīja. Vai tas varētu būt, ka viņa trakais puika būtu nodērējis, lai darītu viņu, veco Ganģi, par lepnu vīru? Kā viņš par to nemaz nebija iedomājies! Precības ar Annu! Un ar varu

projām aizdzīdams savu sapni, viņš pievērsās Mārtiņam.

„Tu gribi precēt Annu?“

„Jā.“

„Traks ar' ārā! Tu lec augstu,“ vecais pagrozīja galvu.

„Cik augstu es nevarēšu uzlekt, tik uzleks tava nauda,“ Mārtiņš drūmi pateica.

„Hm... Mana nauda!“ vecais atkal sacīja, „pūru dod sievas tēvs.“

„Bet pie katra plukatas sieviete neiet. Sieviete iet pie tāda, kam sava rocība.“

„Vai tev pašam nemaz nav naudas?“

„Trīs gadu alga man ir sakrāta un noglabāta. Bet tas ir par maz, ja runā par Kodola meitu. Kodolam ir simtreiz vairāk nekā man.“

„Nav vairāk.“

„Kā nav?“

„Viņš sagrūž visu savu lieko naudu veikalos, saimniecībā un par atlikušo pagasta priekšā spodrīna savu lepnību.“

„Viņam ir gan. Tagad jau ilgāku laiku viņš krāj naudu. Viņš grib pirkt mazo poļa pusmuižu, bet tam arvien vēl naudas par maz.“

„Pusmuižu? Muldi!“

„Nē. To es dzirdēju, kad viņš sarunājās ar saimnieci.“

Vecis lēni aizčāpoja līdz gultiņai un atsēdās. — Atsēdās un ilgi raudzījās sev priekšā. Viņa acis stiklainas urba zemē ne-jēdzīgi iekārīgu skatienu, it kā tur, viņa priekšā jau celtos poļa pusmuižiņas ēkas un pagalmi, pa kuŗu viņš, vecais Ganģis staigātu, lepmi piesīdams spieķi un rikotu ļaudis, nevis tā kā līdz šim, kad viņš tur vientulīgi laboja akas grodus un viņa sabiedrībā uzturējās tikai zosis, kurām bija pasaulē vienalga, kam tās gāgina.

„Velna puika! Kas par izdomu!“ viņš beidzot gandrīz izbrīna pilns izdabūja pār lūpām. „Tu tomēr, laikam, esi mans dēls. Nāc, sēties man blakus. Runāsim.“

Mārtiņa sejā šodien pirmo reizi parādījās

tāda kā laipnība, bet savāds lepnums atkal iesvēla tam drūmajās smadzenēs.

„Nav vērts plāpāt. Tu zini, ko vēlos. Dari!“

„Sēdi, circeni!“ traku dusmu sagrābts iesaucās vecis. „Vai nebūs nekā!...“

Mārtiņš brīdi cīnījās ar lepnumu, bet tad piespieda sevi un atsēdās.

4.

Klāni jau kūpēja pievakara dzestrumā. Mazā laiviņa slīdēja kā paija pa mierīgo upes atteku, un Anna, noliekusies pār malu, raudzījās savā attēlā.

„Anna!“

„Jā“, viņa satrūkās.

„Cik tev gadu?“ tikko jūtami piesmakušā balsī, klusu teica Jancis.

„Gadu!“ viņa pasmējās, bet, redzot, cik ļoti nopietna pēkšņi bija kļuvusi Jankas vienmēr valšķīgā seja, meitas acis uz mirkli pievērās, smaidam sastingstot lūpās, lai pēc brītiņa, valdot divainas bailes un uztraukumu, kas visu viņas stāvu acumirkli piestrāvoja ar divainu svelmi, Anna tikko dzirdami izdvesa: „Kāpēc tu man tā prasi?“

Janka nodūra acis.

„Tāpēc, tāpēc... ka,“ puika gribēja teikt kaut ko tik mīlu un jauku, ko viņš vēl nekad otram cilvēkam nebija varējis pateikt, bet pēkšņi radušies vārdi kaut kur pazuda nesavaldāmo jūtu versmē, lūpas kļuva sausas un viņa uzbudinājumam, spēji parādoties pēkšņā muskuļu spriegumā, negaidītā rāvienā viņam iegulstot airos, laiviņa ar milzu sparū ietricās krastā, strauji sašūpojās, un nākamā mirklī Jānis un Anna jūta sevi iegrimstam vēsā masā, kas tūdaļ slapjā glāstā aptvēra viņu ķermeņus.

„Janci, trakais!“ gribēja kliegt meita, bet viņas lūpas vairs nespēja pavērties, nikni airēdamās kājām un rokām, viņa devās uz krastu. Viņa neredzēja Janku, bet jūta, ka

kāda roka satver viņas drēbes. Viņai bija pilnas acis ūdens, dūņu garša mutē, un, nekā nesajēgdama, viņa rāpās krastā, kādas rokas arvienu ciešāk vilkta augšup un kādai balsij it kā kaut kur tālumā jautri smeļoties. Kad Anna atgīdās steigā berzdamā rokām ūdeni no acīm, viņa mirkli sastinga: kāda pazīstama, mīlīga balss klusi teica:

„Janci, kas tie par jokiem? Šī atteka ir savas pusotras ass dziļa.“

„Mīļais Dievs! Pēteris,“ gandrīz šausminoša doma sagrāba meitu. „Un es nu te stāvu slapja un noļukusi, kā no baļļas izvilks kaķēns!“ un neganta kauna pārņemta, Anna strauji pagriezās un slapjajam drēbēm un garajai zālei pinoties ap ķermeni, skriešus aizskrēja aiz tuvējā gložu krūma. Ātri norāvusi pār galvu jaciņu, stipriem pirkstiem viņa centās izgriezt lieko ūdeni, kamēr klānu valguma pilnais gaiss lida pie viņas kailās miesas. Mirkliem pamezdama skatu uz nelaimes vietu, viņa redzēja Lakstienas Pēteri un studentu Skostu Jāni, bisēm plecos, un Janci, kas lādēdams sevi, vilka pār galvu nost slapjo kreklu, neklausīdamies abu draugu bāršanos. Šad tad Anna uztvēra Jāņa un Pētera skatienus, kas pa reizei atslīdēja līdz viņas slēptuvei, un viņa tad steidzās cik varēdama daudz maz sakārtot savas samirkušās drēbes, pirkstiem nervozi darbojoties un vaigiem sarkstot par spīti aukstajiem glāstiem, ko bezbedīgi un neatlaidīgi tai veltīja uzbrūkošais vakars.

„Mans Dievs, kāpēc tu esi nežēlīgs pašā Jāņa vakarā, mani tā sodīdams!“ viņa brīžam gandrīz izmisusi murmināja. „Vai tad nu viņam taisni tik negantā brīdī vajadzēja mani sastapt un izvilkt kā nevārīgu kūcēnu no pelķes... Man...“, viņa sagrieza tik strauji jaciņas piedurkni, ka vīles noņirkšēja. „Tas Jancis, tas Jancis... Sasodītais puika! Kas arī tādām var pēkšņi sakāpt galvā.“ Taču viņas īgnumu viegli pazudināja Pētera balss puspārmetumā, pusmaidā runājot:

„Redzi, Jāni, kāds mans jaunākais brā-

lis! Un tāds grib braukt kopā ar mani zvejojot, kas šlicina nost godīgus cilvēkus.“

Skostu Jānis smējās, un kāmēr puika locījās kā tārps savā lipīgajā kreklā, piegājis pie laiviņas, sāka ar liešķeri triekt pār malu sasmēlušos ūdeni.

„Līdz mājām jums drusku klabēs zobi,“ viņš ņirgājās. „Tev pašā Jāņu vakarā būs ledus mutē. Skaties, ka neaizsalst kaklā ligo dziesma.“

„Mums ar Anni vēl jāsarauj ūdens rozēs,“ rūca Jānis īgns un saskābis.

Pēteris pacēla galvu: „Ūdens rozēs?“

„Tāpēc jau mēs te atplūncājamies,“ vēl īgnāk atbildēja zēns. „Un man, man ... izslidēja airis no turētavaš ... Annis tagad mani ienīdis visu mūžu,“ viņš vēl pukodamies piebilda.

„Ūdens rozēs?“ puikā neklausīdamies, kā sapņodams vēl reiz atkārtoja Pēteris un (kā tas ar viņu notika parasti) kā pamodies no dziļa miega, viņš sprigani sastiepa visus muskuļus, padzīdamies sapņainās domas. Viņa acīs bija iededzies prieks, vaigos, sauldedzes blāzmainā ietvarā, tīkamā uzbudinājumā, īsā brītiņā atziedējuši tikko manāmi, esārti ziedi. Stingriem soļiem, kājām saraujot garos zāļu tīnēkļus, kas pinās ceļā, viņš piegāja pie laivas un, neteicis ne vārda, iekāpa tajā, pēc tam uzsaukdams draugam:

„Atgrūd laivu un lec iekšā! Saplūksim viņiem ūdensrozēs!“

„Pareizi. Lai viņi labāk paskraida pa krastu un sasildās,“ atsaucās Jānis, un Anna, no savas slēptuves pazagšus raudzīdamās, saskatīja, kā tuvējā attekas likumā vienmērīgās šūpās aizlīgoja Pētera platie pleci, stiprām rokām cilājot airus, bet krastā palika zēns mirkli sastindzis miknā nevarībā, sapīnies rokām pats savā kreklā un domām savā lielākajā nelaimē, kas to bija piemeklējusi viņa īsajā jautri darbīgā mūžā.

Laiviņai aiz likuma pāzūdot, Annas acis uz brīdi pievērās un rokas brītiņu aizmirsa darboties ap slapjo drēbju gabalu. Pēkšņa prieka vilnis bija izjoņojis caur viņas rokām

un iesities galvā, izvēršdamies neskaidru domu un ainu juklī. Un viņa skaļi iesmējās, asinīm gavilējot sirdi un, pati nobijusies no savu priecīgo smieklu skaļuma, atjēgusies vēlreiz izgriezta jaciņu un mitru un nemilīgu pārvilka pār pleciem, bet pusaudzis, kas turpat dažus soļus no viņas bija ticis galā ar lieko ūdeni savās drēbēs, izdzirda šos smieklus un sadrūma vēl vairāk.

„Kas tie par Jāņiem man šovakar, kas tā par zāļu dienu!“ viņš čukstot dvesa kā simtgadīgs aizēlša. „Tur nu viņa smeļ par mani!“ un, lēni pagriezies, sāka soļot gar krastu, uz to pusi, kurp bija aiztraukusi laiva ar abiem pušiem.

„Jančuk ... Hej ... Jančuk!“ pēc brīža viņš dzirdēja saucam meitu, balsij skanot kā Lieldienas svētku zvaniem. „Pagaidi! Skriesimies!“ Bet Jankas kājas nejuta miklo klānu zemi, ne gaŗo grīslī, kas, līdz jostas vietai stiepdamās, tinās ap stilbiem. Pa gludāko ceļu viņš tagad būtu streipuļojis vēl lēnāk, jo viņa domas, kaunībā un satriektos sapņos jukdamas, bija smagākas nekā dzelzs pinekļi. Kad Anna viņu panāca, zēns vēl arvien bija apjucis un meita, puspievērtām acīm pārta reizes viņā noskatījusies, saprata to, un, lepni smaidot pacēlusī galvu augstāk, devās klusēdama uz priekšu.

Klāni bija mierīgi. Grīslis nevilņoja sidraba vilni un gložu ceri nelīgojās milzu slotām līdzīgi kā vēju un negaisu dienās. Zāļu vakars kāpa pār klāniem mikstām rasotām kājām, kūpinot viegļu bezsmaršas miglas vīrāku, lēni tuvodamies mājām, kur vīri un sievas apmeijoja sienas un kaktus, un gani, jautri sasaucoties, meta brūnaļu zilgani pelēkajos ragos jāņu zāļu vaiņagus, bet saimnieki cēla augstā mastā darvas mucīņas, kuŗu liesmotām sejām bij jāapgaismo šai vakarā līgotāji un ņirbīgā gaismā jārāda ceļš uz alus krūkām un saimnieču sietiem sviestotiem siera rituļiem.

„Op — op — op! Op — op — op!“ ieskanējās divas vīrišķīgas balsis aiz attekas līča.

„U — hu — ū! A — u — ū!“ atbalsoja Annas skanīgais sauciens, un, miksti šņācot grīslim, meiča skrēja uz priekšu. Jancis brītiņu mēģināja atturēties no skrējiena, bet jaunības spēks pārvarēja skumjās domas un, kaut vēl arvien saīdzis, viņš rikšoja pakaļ.

Tur, izkāpuši krastā, stāvēja Pēteris un Skostu Jānis augsti virs galvām rokās pacēlušī mitrās ūdens puķes, kas smagi lieca leļup lielus puspavērtus ziedu poķus, kā smaidīt gribēdamas laipnu, kautrīgu smaidu.

Tuvojoties puīšiem, Annas soļi kļuva ritāki. Sirds sita straujākā ritmā, elpa drebēdama nāca no augsti celtām krūtīm. Kāds pašai neizskaidrojams apmulsums traucēja domas un mirkļiem apmigloja dzirkstošo skatienu, prātā saraustītās ainās notēlojoties atsevišķām, tikamām atmiņu vizijām. Viņa skatīja Pēteri iztālēm kā zaļās vītnēs ievītu, tad atmiņā izauga Nolādētā liča zaļais, gložu ceriem bārkstotais līdzenums, un vasaras, daudzas vasaras karstas saules kaismes pieguņotas, kad siena pļaujas laikā šad tad liča krastam kā mierīgs smaids pielīgoja Pētera laivīņa, un viņš pats — Pēteris — kā teiksmains draugs, laipnību un varbūt kaut ko vairāk slēpdams miļā nopietnībā, kāpa malā un vienkāršā nevērībā nolika pie Kodolu saimnieku pavarda gandrīz melnus vijīgus, mežonīgus un ļaunus zušus, vai mierīgās, padevīgās raudas un sīgas, kas, noguldītas zemē, šķita esam dievišķas nāras, veidotas tīra sidraba rotās.

„Kāpēc tu stāvi?“ kā tikko dzirdama aizturēta dvaša aiz viņas negaidot atskanēja Janča balss, un karsta svelme iesvēla meitenes vaigos, kā visas atmiņu vasaras būtu savā saules kaismā vienā liesmā iekļāvušas viņas satrauktos prātus.

„Man pietrūka elpas,“ viņa nosarkusi tiktikko pakustināja lūpas, nejutot to, ka zēns nedzird viņas čukstu, un lēni sāka soļot uz priekšu, apkaunējusies par to, ka neaptvēra pati, kāpēc pēkšņi bija apstājusies.

„Nu, nāciet, nāciet,“ viņa dzirdēja puīšus saucam. „Vai jums vairs nesalst?“

Smaidoši un lepni viņi saņēma Annu un Janci, plati izplēstām rokām rādīdami ūdenspuķu klēpjus laivā.

„Nu abi sēstieties airos,“ smējās Skosts.

„Tur ir daudz puķu,“ piebilda ar noka-vēšanos Pēteris, skatam tikko pievērsoties meitenei. Viņa acīs mita reizē kaut kas skumjš un drūms.

„Vai tad jūs nelīgosit šovakar arī pie mums?“ nedroši teica Anna, nevajadzīgi noliekdamās un atbrīvodama kailo kāju pirkstus no pāris grīšļu stiebriem, jautājumam skanot gandrīz nevērīgi.

„Vai tavš tēvs būs mājās?“ klusi teica Pēteris, neveikli sakustēdamies un skatīdamies projām.

„Protams,“ viņa tā kā pabrīnījās. „Jāņu vakars.“

„Nu, jā,“ nezin kāpēc teica Pēteris.

„Atnāciet,“ viņa jau drošāk piebilda.

„Man ar Kodolu šis tas runājams.“

„Jānos?“ viņa paskatījās puīši ar nevilgotu ziņkāri.

„Tā ...“ viņš saknieba lūpas, plakstiem mazliet notrīcot.

„Mēs būsim ap pusnakti,“ smaidīja Skostu Jānis. „Droši vien agrāk.“

„Brauksim, Janci,“ viņa uzsauca zēnam, kas īgns, skābenu seju, stāvēja klusēdams, un ielēca laivā.

„Janci, man ar tevi arī šis tas runājams. Neaizlīgo par agru no mājām,“ sacīja Pēteris, kad Jancis ar spraiģu lēcīenu lekdams uz laivas galu un reizē ar kājas spērienu atgrūzdams no malas, ietuntuļoja laivā.

„Es šodien ... nelīgošu,“ Jancis izdvesa caur zobiem.

„Ehē,“ iesmējās Skosts.

„Salst,“ Janča vaigi piesarka, un tūdaļ viņš un Anna ķērās katrs pie sava arņa.

Laivīņa vēl reiz salīgojās, sadrebinot mirgainā drebeklī ūdens virsu, tad devās uz priekšu kā lidodama, četru stipru roku rauta.

(Turpmāk beigas.)

N O V E M B R A S A U L Ē

Pēteris Ērmanis

DIVAS LŪGŠANAS

Ir lūgšana kā laipa spoži balta,
Pa viņu cilvēks pāri tiek pie Dieva.
Grib dvēsele ar Dievu satikties,
Grib dvēsele ar Dievu runāties,
Bet vārdi īstākie, visvienkāršie
Ir tie, ko Kristus mācīja reiz kalnā,
Ir tie, kas ietver visas lūgšanas.
Lai sajūt sirds, lai lēnām lūpas dves:
Mūsu Tēvs debesīs.

Daudz, ļoti daudz mums latviešiem ir
dziesmu.

Bet, kad pie Dieva griežas visa tauta,
Tad skaņas īstākās, visvienkāršās
Skan vienā dziesmā, mazā mīlā dziesmā,
Kas izauga no dziesmiņas par himnu.
Skan līdz šī svētā tautas likteņiem.
No zemes izdzītam, vēl latvietim
Sirds atspirgt spēj, kad lūdzas viņš un dzied:
Dievs, svētī Latviju!

Valdis Mežezers

T AISNĪBA

Visi kaut zaimo un melus tev saka,
Liegta tev savrupā dzīve un taka,
Lemta tev maize, ko asaras slāka —
Zudusi tāpēc nav — vienmēr to mati —
Taisnība pati.

Cilvēki postīt var māju, ko cēli,
Sviedros uz akmens kur akmeni vēli,
Atņemt var visu, ko mīļēji kvēli —
Paliek, kaut ņemta tev manta un slava,
Taisnība tava.

Remdini sevi, kaut postā ir tauta,
Latvijas ozolam puse ir rauta,
Tēvijas varoņu saime ir kauta,
Paliek — kaut asinis neplok sirds rētā —
Taisnība svētā.

Valdis Mežezers

VIZIJA

Mana tēvu zeme, tava saule aust!
Un es mājās esmu lielo dienu jaust.
Pieri noglauž liegi vēja vilnis silts.
Manas kājas klāj vēl svēšo ceļu smilts.
Atkal sauc un stāsta lauki, sētas, viss:
Akmens druvas ežā, augstās debesis;
Un es atkal skatos mežus, klajumus,

Tavos kalnos stāvu, sveicot tālumus —
Un es atkal redzu: latvju zeme zied,
Un es atkal dzirdu: latvju tauta dzied
Vienu mēli mutē, kopus cerībā,
Savā zemē slēgti stiprā derībā;
Un mēs visi kopā — ne vairs es un tu —
Lūdzam — Dievs lai svētī mūsu Latviju!

Numinozie elementi latviešu Dieva tēlā.

Katras tautas reliģiskā dzīve ir sinkretisks veidojums. Blakus dzīviem reliģiskiem priekšstatiem pastāv ticējumi un ieražas, kas sakņojas tālā pagātnē, kuŗu jēga ir jau aizmirsta, bet kas vēl sīksti turas, ietekmēdami tagadnes reliģisko dzīvi.

Zinātnes uzdevums ir atšķetināt tos pavedienus, kas veidojuši tautas reliģiskos uzskatus. Kristiānizētās tautās tas nav viegli, jo kristiānisms bijis neiecietīgs pret tautu seno ticību. Iznīcināts gandrīz viss, kas kaut kā nesaskanēja ar jauno ticību vai nebija tai pielāgojams.

Tā bijis arī mūsu tautā. Mēs varam teikt ar dzejnieka vārdiem: „Sasisti senču upuŗu trauki.“ (Skalbe.) Un tomēr ir kaut kas, kas nav sasitams. Tas ir tas, ko tautas dvēsele sevī dzīli glabā kā svētumu, kā savu dzīvības spēka avotu.

Latviešiem šinī ziņā ir bijusi laime nelaimē. Kristīgās ticības sludinātāji nenāca uz Latviju kā apustuļi kristīgās mīlestības vārdā, bet kā iekarotāji „ar uguni un zobenu“. Cik dzīli sākumā bija iesakņojusies kristīgā ticība, par to liecina archibiskapa Šarfenberga noteikumi 1428. gadā, tā tad ap 200 gadus pēc kristīgās ticības pieņemšanas: Neviena netop laulāts, kas neprot tēvreizi, ticības aplieciņu un eņģeļu sveicinājumu; iecelami tikai tādi garīdznieki, kas prot iedzīvotāju valodu; nedrīkst miroņus apglabāt citur, kā tikai iesvētītās kapsētās; nedrīkst turēt bērņu mielastus kapsētās un baznīcās; apturami pagāņu dievkalpojumi; aizliedzamas burvības, pareģošanas.

Šie noteikumi, kas izdoti nolūkā piegriezt latviešus kristīgai ticībai, pietiekami skaidri rāda, ka latviešu reliģiskā dzīve tanī laikā vēl bijusi pagāniska. Un tas bijis tanī pašā laikā, kad pēc pētnieku atzinuma cēlies vairums tautas dziesmu, kuŗās tauta bieži daudzinaŗjusi Dieva vārdu.

Kas tas bija par Dievu, kas tautai bija par

atbalstu labās un ļaunās dienās tad, kad tauta, īsti ņemot, nemaz vēl nebija kristīga?

Še mēs stāvam grūtas, vēl neizšķirtas problēmas priekšā. Kristīgās ticības sludinātāji, atnākdami Latvijā, atrada priekšā vārdu *Dievs*, ko tie identificēja ar latīņu *deus*, grieķu *theos*. Vārdu vienādība bez šaubām sekmēja jaunās ticības pieņemšanu, bet latviešu apziņā senā latviešu Dieva priekšstats sakusa ar jaunās ticības sludinātā Dieva priekšstatu, kas pamazām ieviesās latviešu reliģiskajā apziņā. Tādā kārtā latviešu dainu Dievs ir viens no tipiskākajiem sinkretisma veidojumiem, un mēs nevaram vairs katrā gadījumā droši izšķirt, kas viņa tēlā nāk no senās latviešu pagātnes un kas vēlāk pielikts.

Tomēr mēs nevaram no šīm grūtībām izvairīties, ja gribam atšķirt tos pavedienus, kas latviešu reliģiskajā dzīvē nāk no viņu pašu tālās senatnes.

Mēģināsim uz literāro avotu pamata saskatīt tos numinōzos pārdzīvojumus, kas saistās ar senlatviešu Dieva tēlu.

Ievadam noder pats Dieva nosaukums. Tam dziļš arisks pamats. Salīdzinot latviešu *Dievs* ar Ieīšu *Dievas*, senprūšu *Deivas*, atrodam, ka šāda dievība ir bijusi visām baltu tautām. Kā redzams, tā bijusi pazīstama jau šo tautu kopdzīves laikā. Tālāk, pie ģermāņiem atrodam dievu ar to pašu nosaukumu: *Teiwaz*, arī *Tiu* jeb *Ciu*, kas še izvērties par vienu no varenākiem kara dieviem. Klasiskajās reliģijās ar to pašu nosaukumu atrodam augstākos dievus *Diespiter* jeb *Jupiter* un *Zeus*. Ejot vēl tālāk pagātnē, atrodam indiešu Vedās dievu *Djans* jeb *Djans pitar*. No tā varam secināt, ka senlatviešu Dievs ir ļoti sens indoeiropiešu Dievs. Jāpiezīmē vēl, ka vārds *Dievs*, kā tas arī Latvju dainās redzams, nav sugas vārds, kā latīņu, *deus*, bet īpašvārds.

Mazāk drošs ir Dieva vārda nozīmes iztulkojums. Vārda celms *div* jeb *dju* nozīmē vizēt, mirdzēt, spīdēt. Tā ir pamatapercepcija: Dievs ir kaut kas vizošs, mirdzošs. Kad jautā, kas tas ir, sākas spekulācija. Vedās *Djaus* dažās vietās atbilst debesīm. No tā secināts, ka *Djaus* un tāpat senlatviešu Dievs nozīmējot gaismas debesis. Prof. P. Šmits atbalstu šim uzskatam domājās atradis somu ugru valodās, kur aizņemtie vārdi somu *taivas*, igauņu *taevas*, lībiešu *tovas* esot atvasināti no *dievas* un nozīmējot debesis. Bet jau sanskritā debesīm ir arī cits nosaukums (*naka*), un *dju* var nozīmēt arī dienu. Vedās *Djaus* pieskaitāms vecākiem dieviem, un viņa tēls ir jau tā izbalējis, dodams vietu jaunākiem dieviem, ka tā nozīme nav vairs droši saskatāma. Bez tam no reliģiju vēstures viedokļa dieva un debesu identificēšana noved seklā natūrismā, kas tagad jau sen atmests: neviena tauta nav pielūgusi nekad nevienu lietu vai dabas priekšmetu, bet tikai to dievišķīgo varu, kas manifestējas priekšmetā. Tā arī Dieva nosaukums satur tikai norādījumu, ka ar šo nosaukumu apzīmētais numens atklājas gaismā.

Numinozā pārdzīvojuma tālākā izpratnē mūs ievada no tā paša celma atvasināts vārds *dīvains*, ar paralēlēm slavu valodās (*dive*, *divnij*). Pēdējās, šķiet, še uzglabājušas to seno priekšstatu, kas saistījies ar vārdiem *Djaus-Dievs*. Latviešiem gan te radušies „brīnums“, „brīnišķīgs“, t. i. kaut kas, kas rada izbrīnu. Arī tas der kā „vizoša“, „mirdzoša“ apzīmējums vizionāri halucionārā skatījumā. Uz to norāda arī bieži latviešu Dieva dziesmās minētais sudrabs:

*Te ganiņi ganījās,
Te kūruši ūguntiņu;
Te Dieviņš jostu kāra,
Te pabira sudrabiņš. (29 579.)*

*Dieviņš gāja rudzu sēt
Ar sidraba sētuvīti;*

*Šim saujiņa, tam saujiņa,
Man ar visu sētuvīti. (27 954.)*

*Dieviņš smalki sadauzīja
Sudrabiņa alus kannu;
Saules meita salašīja
Pa vienam gabalam,
Dieva dēli sastīpoja
Sudrabiņa stīpiņām. (33 768.5)*

*Kad es gāju miežus sēt,
Dievs sēd ežas maliņā;
Kad es miežu alu dzēru,
Sudrabs kannas dubenā. (28 004.)*

Vārds „dīvains“ tagadējā nozīmē rāda citu numinozā īpatnību. Dīvainais ir neparastais, atšķirīgais. Tas tuvojas tam, ko R. Otto apzīmē ar vārdiem „das ganz Andere“. Reliģiju vēstures skatījumā tas parādās dažādos veidos, sākot ar *mana* un *tabu* priekšstatiem un beidzot ar savdabībām un spontāniem uzliesmojumiem augstākā gara darbībā, kā atklājumos, pravietiskās runās, mākslinieciskā radīšanā u. t. t.

Bet rodas jautājums, cik lielā mērā dīvainais, savdabīgais saistās ar senlatviešu Dieva priekšstatu. Še mēs atduŗamies uz faktu, ka Dievs latviešu apziņā ir tuvs cilvēka līdzgaitnieks dzīvē un darbā un tā antropomorfizējies, ka gandrīz vairs neatšķiras no cilvēka. Viņam tikai viss pārāks: viņam ir sudraba josta, sudraba alus kannu, sudraba sētuve, viņš laiž saulei ar sudraba akmeni; kad Dievu tēlo kā viņas saules saimnieku, tad viņam ir zelta kalni un zīda plavas u. t. t.

Tomēr dīvainais, savdabīgais nav gluži izdzisis arī latviešu apziņā. Tas parādās vismaz dažos Dieva priekšstatos. Senlatviešu Dievam ir sakari arī ar veliem un velu valsti. Mīkela diena, kas iekrita velu laika sākmā, seniem latviešiem bija „Dieva diena“ (14 087), un pašu velu laiku sauca par dievainēm. Mirt nozīmēja „iet pie Dieviņa“, vecākā izpratnē — velu valstī, jaunākā —

debesīs. Dieva loma te dažāda: viņš ir ne tikai dzīvības devējs, bet arī ņēmējs:

*Vai Dieviņ, vai Dieviņ,
Man peidē vasariņ;
Es ar Dievu saderēju
Gulēt smilķu kalniņā. (27 005.)*

Dievs liek mirt (27345 — 44), aicina (27346), ņem jaunu (27347), — 52, — 71, — 74, — 75, — 77), meita kaļ vainadziņu pie Dieviņa namdurvīm (27378); Dievu lūdz neņemt arājiņu (27387), neņemt mūža draugu (27388 — 89), neņemt tēvu gādātāju (27390), nešķirt mūža draugu (27403, — 404). Tas viss gluži labi iekļaujas arī kristīgo priekšstatu lokā. Bet tad — Dievs pats kļūst par veli un kā citi veli iegūst vecīša vārdu. Ja ņemam vērā, ka sensenā velu mītne bija nevis kāda īpaša velu valsts, bet turpat mājā pavards, paslieksne, rija, pirts un vēl citas vietas, tad varam saprast šādu ļoti vecu dziesmu:

*Visi ļaudis to vien teica,
Bez Dieviņa es dzīvo:
Man Dieviņš aizkrāsne
Pelēkām austiņām. (34 368.)*

Jaunākie laiki šo dziesmu, liekas, nav vairs sapratuši, tādēļ variantos runā par puīšu vai meitu Dievu aizkrāsne. Šādi varianti būtu varējuši rasties savstarpējās kircināšanās nolūkā, kā domā prof. L. Adamovičs, bet Dieva priekšstats viscaur paliek tas pats. Tāda blasfēmija, ka kircināšanās nolūkā Dievs būtu degradēts par kādu nenosakāmu aizkrāsnes iemītņieku, nav pielaižama, ņemot vērā senlatviešu smalkjūtību reliģiskās lietās. Atliek tikai, ka minētais Dieviņš aizkrāsne ir velis, kas kļuvis par mājas pavarda dievību. Dieva mītne cilvēku mājokļos apliecināta arī daudz jaunākos laikos. Iecavas Pīlēs, kā man stāstīja šīs mājas iemītņieki, vēl viņu bērnu dienās veci ļaudis brīdinājuši bērnus neiet dārzā kādā aizaugušā vietā tādēļ, ka tur Dieviņš

mājojot. Šādās vietās arī ziedots, kādēļ tās sauktas arī par „atmešanas vietām“, kā to apliecina arī Strībingš savos ziņojumos Jezuitu ordenim 17. g. s. sākumā. Kādas bijušas pašas dievības šādās vietās, nav teikts. Varbūt tas aizmirsies, varbūt par to nerunāja aiz bijības pret tuvumā esošo dievišķo varu. Mēs nevaram arī vairs noteikt, ar kādām reliģiskām jūtām jaunā saimniece, mājā ieiedama, izdalīja veltis, kā dziesmās teikts:

*Dievaina, dievaina
Tautiņu sēta:
Kur soli spēru,
Tur zieda vajag.*

bet droši varam apgalvot, ka šī veltīšana kā reliģisks akts bija liela dzīves nopietnība. Numinozais kā savdabīgais, atšķirīgais, kā vara, kas stāv pār dzīvi, šē pārdzīvots pilnā mērā.

Ar to nonākam pie kāda cita numinozā elementa senlatviešu Dieva tēlā, pie dinamiskas. Senlatviešu Dievs nav kviescējošs, kā rāmās mirdzošās debesis, bet aktīvs un darbīgs. Viņa līdzdalību nāves un velu valstī varētu saukt par nāves dinamiku. Visi tradīciju materiāli, kas runā par miesas iznīcību un dvēseles aiziešanu mūžīgā mierā pie Dieva debesis, pieder jaunākiem slāņiem, kuŗi radušies kristiānisma ietekmē. Senais latvietis pilnīgas iznīcības nepazīst. Visi velu laika priekšstati un ieražas, tāpat kā dažādi budeļu rīti norāda, ka nāves klēpī glabājas jaunas dzīvības asni. Tā nāves dinamika pāriet dzīvības dinamikā.

Būtu atsevišķs uzdevums izsekot, kā senlatviešu Dievs piedalās visā dzīvības dinamikas procesā. Šē atzīmēsim tikai, ka senlatviešu Dievs ir visāda veida dzīvības devējs un veicinātājs, kā to rāda daudzas tautas dziesmas. Viņš darbojas augšā pie debessīm, tāpat kā apakšā uz zemes. Viņš iet laukā, sēdams no savas sudraba sētuvītes vai brīdinādams druvas, vai arī guļ ēzas malā, kad sējējs sēj. Viņš ir vībotnišu krūmiņā un

visā dzīvajā daba, viņam ir, kā dziesma saka, „zaļa roka“ (33651). It sevišķi viņš ir tur, kur ievākta ražas bagātība: klētī un maltuvē. Viņš ir arī laidarā un pie cilvēkiem. Visu viņš audzina un briedina. Un visu viņš līdzī arī strādā. Un tā visu gadu, visu mūžu. Bet kad ap Ziemas svētkiem saule atlec uz pavasari, tad Dievs atjāj „nosvīdušu kumeliņu“ (33275). Gada cikls ir noiets, un Dievs ir klāt, lai sāktu jaunu. Bet lielāks par gada ciklu ir mūža cikls, kur Dievs tāpat darbojas līdz no dzimšanas līdz nāvei un pāri tai. Ka Dievs šis nestāv viens, bet viņam ir savi līdzgaitnieki, kā Saule, Laima u. c., un arī savi pretinieki gan pārempiriskā sfairā, gan cilvēkos un vēlos, tas viņa darbību neierobežo. Neskaitāmās variācijās dziesmas tēlo dievišķās aktivitātes atsevišķos momentus.

Ko tas viss nozīmē? Vai tā ir tikai fantāzijas rotaļa? Tā varētu likties. Bet fakti konstatēšana uzspiež citādu secinājumu. Cilvēka darbībai paralēli rit Dieva darbība. Ar cilvēka apjaustiem gada un mūža lokiem saslēdzas dievišķās akcijas loks. Un šī Dieva lokā ir likumība un padoms, dzīves jēga un pilnība. Visa dzīve rit „zem Dieviņa kājiņām“ (33 666), un šai ritēšanā senais latvietis ir izjutis numinozu, gandrīz bāismīgu pasaules dzīves dinamiku.

Ir skaidrs, ka tādās dievišķīgā un cilvēcīgā attiecībās nevar būt nekādas distances starp Dievu un cilvēku. Tāda arī tautas tradīcijās nekur nav saskatāma. Latvietim Dievs ir mīļš un tuvs. Viņu bieži sauc par Dieviņu, lietojot šo deminutīvu mīlināmā nozīmē, tāpat kā Saule-Saulīte, Laima-Laimiņa u. t. t. Jāaizrāda tomēr, ka šādi deminutīvi latviešu tradīcijās nozīmē ne tikai tuvo un mīlo, bet arī vareno, tā ka tos var uzskatīt arī par Dieva majestātes apzīmējumu. Dievs ir arī tēvs, tēvainītis, debess tēvs, vecītis, vec-tēvs. Tikai pāris reizes sastopams nosaukums „Dievu Dievs“, kura nozīme arī nav vēl īsti skaidra.

Ja nav distances, tad rodas jautājums, vai

latvietis pazīst arī reliģisko tremendum, dvēseles trīsas dievības priekšā. Savas niecības apziņas latvietim tiešām nav. Abrahāma klasiskais teikums: „Kungs, es esmu iedrošinājies ar tevi runāt, kaut gan es esmu pīšli un pelni“ (Gen. 18, 27) latvietim paliks sveši, tāpat kā daudzi citi no Vecās derības ņemtie priekšstati. Turpretīm Jaunās derības Dieva Tēva priekšstats latvietim ir tuvs, kaut arī par „Dieva bērnu“ viņam sevi grūtāki apzināties. Taču Jēzus mistika latviešos atradies dzīvu atbalsi, kā redzams gan no dziesmām, un dažu sektu mistiskām izjūtām, piem., hernhutismā.

Mēs redzam, ka latvietis pazīst dvēseles reliģiskās trīsas, bet savā īpatnējā pieredzē. Uz to norāda vairākas tautas dziesmas.

*Lēni lēni Dieviņš brauca
No kalniņa lejiņā;
Dieviņam lēni zirgi,
Lēni kalnas kamanīņas. (33 68k.)*

*Lēni lēni Dieviņš brauca
No kalniņa lejiņā;
Netraucēja ievas ziedu,
Ne arāja kumeliņu. (33 683.)*

*Klusat jauni, klusat veci,
Dievs ienāca istabā u. t. t.
(33 271.)*

Še mēs redzam, ka latvietim Dievs neatklājas bargumā, bet lēnumā un klusumā. Še parādās bezgala smalkjūtīgas dvēseles dziļumi. Un šī dvēsele paliek klusa un vibrē pretīm savam Dievam. Tā ir arieša dvēsele, trausla un vāra, kas nereflektē, bet pārdzīvo. Kaut kas no senā indieša dabas mistikas atplaiksnās arī latviešu dziesmās:

*Lēni lēni Dieviņš brauca
No kalniņa lejiņā;
Lai vējņis nenorāva
Zaļa zīda mētelīti. (32 953.)*

*Ne sunīti es nespēru,
Ne uguns pagalītes-
I sunītis Dieva laists,
I uguns pagalīte. (3034.)*

Dievišķais elpo dārzā un druvā:

*Kādi ziedi pupiņai?
Raibi ziedi pupiņai:
Tie nebija pupu ziedi,
Tie bij Dieva pakariņi.*

*Dieviņš brida rudzu lauku
Ar pelēku mētelīti;
Kad izbrida, tad apsedza
Pelēkām vārpiņām. (32 533.)*

*Laima gāja auzu lauku
Auzu skarū mētelīti,
Dieviņš gāja rudzu lauku
Rudzu rogu cepurīti. (32 555.)*

Še un citās līdzīgā dziesmās vērojams gandrīz ekstatisks dievības skatījums. To ievērojot, sapratīsim arī senā latvieša bijību pret katru dēstījumu un sējumu un vispār pret katru dzīvo radību. Ziedu nedrīkst maitāt, zaļo zāli nedrīkst kājām mīt, sunīti nedrīkst spert ar kāju, putniņa lizdai nedrīkst uzpūst dvašu. Visur izjūtams vārais, kautrais, dvēselīgi dziļais. Tas ir senlatvieša reliģiskais tremendum, gandrīz nenotverams, bet dziļš kā pati dzīvība, kurā manifestējas Dievs.

Beidzot svētais. Liekas savādi, ka latviešiem nav bijis sava apzīmējuma jēdzienam svēts un arī jēdzienam grēks. Abi šie vārdi aizgūti no krieviem ar kristīgo ticību.

Bet vārdu trūkums nenozīmē vēl šo numinozo elementu trūkumu senlatvieša reliģiskajā apziņā. Ja izejam no vispārējā definējuma, ka grēks ir tas, kas no Dieva šķir, svētums turpretim tas, kas Dievam tuvina, tad gan senlatvieša apziņā būs grūti atrast grēka un svētuma priekšstatus, jo senais latvietis, kā redzējam, nekad nejutās no Dieva šķirts. Kāda dziesma runā arī par iedzimto grēku:

*Vai, bērniņi, grēcinieki,
Klausāit tēva, māmuliņas!
Vai no Dieva grēki nāca,
Nāk no tēva, māmuliņas. (3056.)*

Bet šī dziesma ir darināta pēc kristiānisma dogmatikas, pie tam ļoti neveikli, nesaskaņa starp pirmo un otru strofu rāda, ka šī dogmatika nemaz nav saprasta. Arī pati grēka apziņa latviešu vairumam vēl tagad nav diez cik stipra, kaut gan viņi jau sen ir kristīgi.

Kā redzams, latviešiem arī šinī ziņā ir savi numinozi priekšstati ar saviem īpašiem apzīmējumiem. Kādi tie varētu būt?

Vispirms jāpiezīmē, ka nav nemaz sagaidāms un vajadzīgs, lai senais latvietis grēka un svētuma jēdzienus būtu apzīmējis katru ar vienu pašu vārdu. It sevišķi tas sakāms par grēku. Latvietis grēku nav ģenerālizējis, tādēļ viņam ir tik atsevišķi nodarījumi, kas Dievam nepatik vai par kuņiem Dievs soda. Kāda dziesma saka:

*Ai svešā māmuliņa,
Nedar pāri grūtdiežam,
Grūtdieniņa asariņas
Krīt Dievam klēpīti. (3929.)*

Pāri darīšana, cietsirdība, paļas, vainaga zaudēšana, vispār varmācīga dzīvības postīšana latvietim ir grēks. Izsekot šiem dažādiem pavedieniem latviešu tradīcijās un to attieksmēm pret dievību būtu atsevišķs uzdevums.

Vairāk koncentrēts ir svētā jēdziens. Tas ir vispirmā kārtā dievības atribūts, tādēļ senajam latvietim vajadzēja būt kādam šī numinozā elementa apzīmējumam.

Tomēr arī še jāparedz modulācija. Vispirms jāaižrāda, ka latvietim ir bijis savs īpašs apzīmējums tam, ko tagad saucam par Dieva svētību.

Dziesma saka:

*Pildi, Dievs, to vietīņu,
Kur ēdām, kur dzērām,
Kā piepildi dziļas upes,
Kā dziļos ezeriņus. (32 848.)*

Vai arī:

*Pilla pilla tā vietīņa,
Citu gadu vēl pillāka u. t. t.*

Jaunākās dziesmās „pildi“ vietā stāv „svētī“ (32 856). Acīm redzot senais pildi ir aizstāts ar jaunāku svētī, un Dieva svētība turības nozīmē ir pilnība. To rāda arī kāda malēju dziesma, jo klēti un maltuvē, kas abas pēc senlatvieša uzskatiem ir Dieva ziņā, visskaidrāki parādās Dieva gādība:

*Jo es malu, jo man tika,
Jo Dievs roda rodamēji,
Pillu sieku, pillu grozu,
Pillas manas dzirnutiņas. (32 850.)*

Ja meklējam numinozo dievības atribūtu, kas vēlāk kristiānismā apzīmēts ar vārdu svēts, tad latviešu tradīcijā atduramies uz vārdu balts. Senlatvieša ticībā viss ir balts. Par Dievu saka:

*Dieviņš gāja pa celiņu
Pašā Jāņu vakarā,
Balts spieķītis rociņā,
Balti svārki mugurā. (32 913.)*

Šinī sakarībā atcerēsimies arī nosaukumus Baltais tētiņš vai Baltais tēvs, ko Rainis savā lugā Zelta zirgs ar ģeniālu latvisku intuīciju ir nosaucis par „tūkstotveidi“, norādīdams ar to uz dzīvības parādībām, kas „tūkstoš krāsās pār zemi laistās“ (sk. Spīdola *Uguni un nakti*).

Dieva tēla baltums atmirdzēja sudrabā. Tādēļ Dievam, kā jau teikts, viss ir sudrabs. Zīmīga ir dziesma par Dieva sudraba mēteli:

*Dedziniet gaišu gumi,
Laidiet Dievu istabā:
Dieviņš brauca pār kalniņu
Sudrabotu mēteli. (33 254.)*

Te redzam, ka gaismas vizija sakūst ar Dieva tēla viziju. Citreiz Dievam ir pelēks mēteli, bet arī tas norāda uz sudrabu. Dziļdomīga ir dziesma:

*Launa diena priecājās,
Redzēj manu panīkušu;
Man Dieviņš atspaidīja
Ar sidraba atspaidiem. (9230.)*

Dziesma nerunā ne par kādu konkrētu palīdzības veidu, bet attēlo tikai, kā Dievs stiprinājis panīkušo cilvēku ar dievišķīgu atbalstu, kas dod spēku panest launo prieku. Kristiānisma terminoloģijā runājot, šē teiktu, ka Dievs dod cilvēkam savu svēto garu. Citur teikts, ka Dievs ceļ „mazajam sudrabiņa sēdeklīti“, kas arī nozīmē ne tikai pagodinājumu, bet arī tuvināšanu Dievam.

Šinī sakarībā kļūst saprotama sekojošā bieži dziedātā dziesma:

*Caur sidraba birzi gāju,
Ne zariņa nenolauzu;
Būt zariņu nolauzusi,
Tad staigātu sudrabota.*

Šī baltā sidrabā mirdzošā birzs ir tas pats, kas citur reliģiju vēsturē minētais Dieva dārzs. Pieskaršanās dievišķajam lietu dara dievišķu, kā zināms no daudzjiem tabu priekšstatiem. Sudrabota arī šē nozīmē dievota. Mēs tagad teiktu: kas saskaras ar svēto, kļūst svēts.

Mēs esam paraduši teikt, ka viss, kas pieder Dievam, ir svēts. Senais latvietis izteicās gleznās, kas norāda uz baltumu. Tā arī Dieva lopi ir sirmi, t. i. sudraboti. Dievs jāz sirmu zirgu. Bet šē iespējamas arī variācijas: pa reizei zirgs ir dābolains (29 667) vai raibs:

*Pupu ziedu mans zirdziņš.
Baltu putu iemaviņi;
Tas bij labs Dieviņam
Apjāt manu rudzu lauku.*

(29 897.)

Baltais ir pārsvarā arī šē, bet pupu zieda raibums liek izmantīt dzīvības trauslo daudzveidību. Tas saskan ar jau citēto dziesmu, kur pupu ziedi saukti par Dieva pakiņiem (32 518).

Tā senlatvieša Dieva tēls ieslīd baltumā, tāpat kā kristīgo Dievs svētumā. Pēc būtības baltumam un svētumam vienāda nozīme.

Numinozā baltā izjūta rada atbilstošu refleksu cilvēka dzīvē.

Ja Dievam ir balts tērps, tad saimnieks, šis senlatviešu priesteris, sagaida Dieva ierašanos baltā tērpā:

*Klusat jauni, klusat veci,
Dievs ienāca istabā;
Dievs ienāca istabā,
Vaicā nama saiminieka.
Tas bij nama saiminieks,
Kas sēd galda galiņā,
Kas sēd galda galiņā
Baltā linu krekliņā. (33 271.)*

Balts linu krekls arī citur reliģiju vēsturē sastopams kā šķīstas dvēseles ārējā zīme. „Baltās drānas“ latviešiem ir kļuvušas par svētuma simbolu, kā to parādījis Poruks savā stāstā ar to pašu nosaukumu. Arī mana māte, kas bija dziļi reliģioza, grūtu mūžu dzīvojusi, tāpat kā Poruka tēlotais Krišjānis, vēlējās gulēt šķīstā baltās drānās. Un tā, domāju, daudziem ir šis ilgās.

Ja latvietis grib teikt, ka kāds ir nevainīgs, bez grēka, tad viņš to saka apmēram tā:

*Ai Dieviņ, ai Laimiņ,
Kaut es jauna nomirusi!
Es aizietu pie Dieviņa
Kā ieviņa ziedēdama. (27 304.)*

Balts tad arī viscaur paliek par nevainības, skaidrības, dvēseles cēluma, arī asarās

iegūtas šķīstības apzīmējumu. Cik dziļu valodu runā pazīstamais pantiņš:

*Pie ābeles piestājos
Kā pie savas māmuliņas;
Birst ābelei balti ziedi,
Man birst gaužas asaras.*

Baltā ābele blakus baltajai ievai ir tautas dziesmās bieži sastopams skaidrības simbols. Vairāk ētiskā plāksnē ievirzās dziesma:

*Mana balta māmuliņa
Mani baltu audzināja:
Apuilkusi baltu krekli,
Vēl iecēla saulītē.*

Bet līgavas nevainību tēlo dziesma:

*Balta nāca tautu meita
Kā ar sniegu apsnigusi;
Nav ar sniegu apsnigusi,
Nāk ar savu tikumiņu.*

Un tālāk tauta saka: „balta mātes meita“, bet „vēl baltāka sērdienīte“ (4494—4509).

Ka baltais saskaņas arī ar daiļo, košo, pat grezno (4653), ir viegli saprotams, ja pazīstam senlatvieša dvēseles dzīvi. Labais viņam ir arī daiļais.

Tā latvieša neaptraipītā dvēsele, viņa cilvēka ideāls numinozā skatījumā, ir tikpat balts, kā viņa Dievs.

Sacītais rāda, cik dziļu saturu latvietis ir ielicis senajā indoeiropiešu vārdā Dievs. „Vizošo“, „mirdzošo“ viņš pārdzīvojis ne tikai vizionārā skatījumā, reliģiskā ekstazē, bet tas dziļi ieaudies arī viņa dvēselē un veidojis viņa gara dzīvi.

Tautas dziesmu numerācija uzrādīta pēc Kr. Barona sakārtotām Latvju dainām.

MĀKSLAS PASAULE

Šī raksta uzdevums — filozofiskā skatījumā īsi raksturot mākslas pasauli. Ar jēdzienu *mākslas pasaule* sapratīsim visu to esošo, kas veras un pastāv daiļdarbos. Šādu veidojumu cilvēces vēsturiskajās gaitās ir radīts nepārrēdzami daudz, sākot ar kādu vienkāršu rotājumu, kas izdailo ikdienas lietas, naivū ganiņa dziedātu dziesmiņu vai stabulētu melodiju un beidzot ar diženām virtotnēm: monumentālu svētnīcu, Rembranta gleznu, Bethovena simfoniju, ievērojamu skatuvisku uzvedumu, u. tml. Izteiksmes līdzekli te ir ļoti dažādi, dažāda var būt šo darinājumu iekšējā nozīme un vērtība; tomēr — vai mazs, vai liels — visi tie mīt mākslas plašajā valstībā. Neraugoties uz visām atšķirībām veikumu nodomos, tēlojuma paņēmieniem, veidola struktūrā un apstrādājamā vielā, tajos atmirdz, drīz žilbinošā spožumā, drīz sikā dzirkstījumā daiļuma saule. Līdzībā sakot: ik maza lapiņa, niecīgs pumpurs, ik spēcīgs zars, — viss iekļaujas mākslas koka daudzžuburotā dzīvajā organismā, atrod tur savu vietu, jo visur strāvo dažādos veidos viena un tā pati dzīve. Še rodams kas kopējs, vienotāja saite, kuŗa iekļauj daiļo darinājumu neskaitāmo dažādību nevien atsevišķās nozarēs kā vārdu, skaņu, skatuves, tēlotājās u. c. mākslu joslās, bet arī mākslas pasaulē vispār. Jautājumu par to, kas gan ir šis kopējais un tamlīdz vispārējais daiļdarbiem: mākslinieciskā vērtība resp. ideja, formu likumība, vai kas cits, pagaidām atstāsim vaļēju. Ja šāda kopēja pamata nebūtu, nevarētu runāt par mākslas pasauli kā cilyēka gara dzīves pašlikumīgu novadu. Viens tomēr neapšaubāms — māksla ir sastopama kā kultūras dotums, kā kultūras neatņemama sastāvdaļa, lai arī tās pēdējos pamatus un principus pētnieka domāšanai būtu grūti atsegt.

Ikvienā īstā daiļdarbā izpaužas māks-

linieka pārdzīvotā un sajēgtā skaņu, līniju un krāsu, ķermeņa kustību uzskatāmos veidos tvertā pasaules aina. Liriskā dzejolī, simfoniskā skaņdarbā, gleznā ir kas vēstīts vai nu par paša daiļnieka iekšējo dzīvi, vai par to, kas ir ārpus viņa dabā un sabiedriskajā vidē. Šai dzīves izjūtā un pasaules skatījumā produktīvais cilvēks sniedz mākslinieciskas atziņas un apliecina pats sevi. Šādas atziņas, vērdamās tēlu dzīvē valodā, grib mūs aizkustināt un pārliecināt, lai arī mēs ticētu tam, kam ticējis un pēc kā tiecies pats meistars. Īsts un pilnskanīgs daiļdarbs aizvien ir cilvēcisks dokuments, kas met tiltu no sirds uz sirdi, tā gūdam viena gara atbalsi citos garos kā kopēja valoda. Bez atbals un atsaučības nav iespējama aistētiskā dzīve un mākslas tradīcijas.

No šīm dažām vispārējām pārdomām, pievērsoties mākslas pasaulei kā savdabīgam esošā veidam, saduramies ar vairākiem kardināliem jautājumiem: Kas ir būtisks mākslas pasaulei un kāda tās satversme? Kāda ir tās jēga? Pirmajā problēmā jautājam par pašu esamību; turklāt nevien par to, *kas ir* mākslas pasaule, bet arī *kā pastāv* mākslas veidoli? Proti, vai tie eksistē paši sevi (piem. kā dabas parādības), neatkarīgi no pieredzētāja cilvēka, jeb tiem nav tādas patstāvības un mākslinieciskās fantazijas darīnājumi pastāv tikai to skatītājam? Ar otro problēmu nonākam nozīmības un vērtību laukā. Abas problēmas nav vēl pietiekami izgaismotas. To risinājumi ir pašākumos un mēģinājumos. Arī šis apcerējums nevar sniegt plašāku un aptverošāku iztirzājumu. Tomēr svarīgi uz šiem jautājumiem vismaz norādīt un kaut arī īsumā tiem pieskarties. Ievērojamas grūtības še rada mākslas pasaules savdabīgais un sarežģītais raksturs. Tas nav salīdzināms nedz ar teorētisko atziņu,

nedz ar reliģiskās dzīves un tikumiskās darbības novadiem. Tiem ir daudz vienveidīgāka struktūra un sastāvs. Mākslinieciskos veikumos īpatnēji sakausējumā un iekšējā spriegumā saaužas pilnīgi sveši un pretēji esošā slāņi. Tiešām: daiļdarbs — piem. kāda glezna vai skulptūra — ir lieta, ir materiāls veidojums un reizē gara vēstītājs. Jutekliski tveramā viela kā formu nesēja un formu mītne stāv nesaraujamā sakarā ar pašu garīgo saturu. Pati viela aistētiskā pieredzē iegūst citu nozīmi un citādas īpašības nekā fizikālā pasaulē. Akmens gotiskās celtnēs kļūst iрдens un pārvar zemes smagumu, paužot dvēselisku nemieru, pacelšanos augšup pretim dievībai. Nevis pati kailā fakticitāte, kas akmens patiesībā ir, bet mākslinieciskā griba ar saviem nodomiem un iecerētais aistētiskais iespaids, kuŗā materiāls var gūt citu skaņu, šē patur virsoku. Gars un materija te kļūst nešķīrāmi, sakļaujoties intimā un sprieguma pilnā vienībā, gluži kā dzīvā organismā. No otras puses atkal mākslinieka iecerētās vai no viņa nolūkiem neatkarīgās pārmaiņas darba vielā rada pārmaiņas pašā veidolā. Nevēlamas ķīmiskas reakcijas padara tumšu gleznas koloritu. Postīgās temperatūras maiņas, nevienmērīga žūšana vai citi cēloņi rada krāsu virsā plaisas un sabojā daiļdarbu. Piem. Kuindži ainavās savā laikā apbrīnoja mēnēsnicas apgaismojuma vai nepārspējamo efektu. Nenoturīgā krāsu sajaukuma dēļ šis iespaids tagad lielā mērā zudis un mākslinieciskā izteiksme zaudējusi senāko svaiģumu un spēku. Cīņa ar iznīcības spēkiem daiļdarbu saglabāšanā pazīstama ikvienam lietpratējam. Vienā mirkli lidmašīnu bumbas iznīcina cēlākos pieminekļus: katedrales pārvēršas drupu kaudzēs, komponistu notis un dzejnieka rokrakstus aprij liesmas. Daiļdarbs ar tanī iekļauto gara dzīvi neglābjami zudis uz visiem laikiem. Tā ir daiļdarbu pastāvēšanas tragika: iznīcības tumšās ēnas apdraud mākslas pasaules gaišo sauli.

Kādu zinātnisku vai tehnisku sasniegu-

mu var aizstāt cits. Šie veikumi ir pavairojami un rekonstruējami. Turpretim vienu daiļdarbu nevar aizstāt cits. No tīri lietišķa viedokļa skatot — zinātnisko problēmu risināšanā turpmākie un tālākie panākumi uzņem sevī iepriekšējos.

Šādā nozīmē pārspētais vairs nav svarīģs. Citādi ir mākslas novadā. Kādas mākslinieciskas problēmas nepilnīgi un primitīvi risinājumi var būt aizvien nozīmīgi, protams, atkarībā no veidojuma spēka un iekšējās kvalitātes. Tā Džoto nepilnības figuru veidojumā un iekļaušanā telpas dziļumā atsver formu varenums. Tas pamudina šos veikumus novērtēt nesalīdzināmi augstāk nekā viduvēja meistara snieģumus nākamā gadsimtā, kad šis nepilnības jau novērstas. Neraugoties uz pieminētiem trūkumiem, Džoto ir ģeniāla personība. Viņa augstienes nespēj sasniegt vēlāku laiku mazie meistari, kas tēlojuma līdzekļos ir nesalīdzināmi bagātāki.

Atzīmēsīm vēl dažas citas pretējības mākslas valstī. Šie veidoli ir reizā forma un reizā saturs. Jēģturīgā forma dzimst brīvā fantazijas rotaļā. Mākslinieciskā fantazija savā valdonīgā lidojumā salauģ ierobeģojumu žogus. Izteiksmes paņēmieni, stilisko līdzekļu ceļi ir tik daudzveidīgi. Tas tomēr nenozīmē patvaļu un jūkli. Mākslinieka valodai ir sava likumība, lai gan ģeniālie meistari lauģ jaunus ceļus un pašī šos likumus dod. Tā šē savdabīgi izlīdzinās brīvība un nepiecieģamība, radoģā gara atraisģšanās un saistģšanās. Formu darinājumā ir sava kārtība, sava mākslinieciskā loģika, neraugoties uz mākslas pasaules irracionālo pamatni, kuŗā valda fantazija un emocijas. Irracionālais un aloģiskais sākums, pārdzģvojumu noslēģpumainie viļņojumi izģļac no savām dzelmēm veidojumus, pakļautus jģtveidģģi motivģtai uzskatāmai kārtģbai. Pārdzģvojuma sabangojumā un radiģšanas sparā vajadzģģs neatlaidģģs darbs, lai iekģģģjiem nolūģkiem gģtu aizvien pilnģģģkus izteiksmes līdzekļus, lai izkoptu ārģģas tehnikas

meistarību, bez kuŗas nopietna māksla nav domājama. Svētku pacilatība un sūrā darbiena tā iet roku rokā. Pārlicībai par nospraustā cēla pareizību nemitīgi strāvo cauri ŗaubas un nepieciešamā paškritika, kādas nepazīst pašpalāvīgais diletants ar savu niecīgo varēšanu un nemākulību.

Noslēdzot ŗo piemēru virkni, atzīmēsim vēl vienu mākslā konstatējamu pretējību. Tas ir vēsturiskā un ārpusvēsturiskā, laikā iegremdētā un mūžībai iecerētā pretstats. Daildarbi rodas noteiktā kultūras vidē un vēsturiskā situācijā, kalpodami sava laika uzdevumiem kādā paaudzē, kādā tautā. Tie tomēr pacēlas pāri ŗim robežam un iegrimst bezlaicībā. Mākslas pasaule aistētiski uzņēmīgam skatītājam atveŗas ik brīdī, tā ir aizvien aktuāla un klātesoša, nokratot vēsturiskā ieŗaurinājuma aizsprostus. Trauslā, iznīcības apdraudētā un reizē mūžīgam pievērstā mākslā ir aizvien kas paradok्सāls un neizdibināms. Ap mākslas pasauli tinas noslēpumu un nezināmā plīvuri. Tālab viena lieta ir jūsmot par mākslu, ļauties bijīgām trīsām, kas pārņēm dvēseli lielu vērtību priekšā, iegrimstot intuīcijās, un pavisam kas cits — mēģināt ar jēdzienu pirkstiem satvert to dzīvo un irracionālo elpu, kas pulsē daildarbā. Cik pati mākslinieciskā pieredze, skatot daildarbus, mūs aplaimo ar saviem tēliem un cik savā tieŗumā tā ir, tā sakot, bezsāpīga, — tik atkal pētniekam, urbjojies veidošanas problēmās, ir jācinās ar grūtībām. Kas sirdij atklājas itin viegli, tas prātam nereti ir ciets rieķsts. ŗaubas un močoŗi brīŗi neizbēgami kā mākslinieka, tā teoretika gaitās. Vienam — darinot, otram — iztulkojot daildarbus. It īpaŗi vēl tādēļ, ka mākslas pasaule, kā to ilustrējam ar daŗiem piemēriem, ir tik sareŗģīta un no pretējībām saauستا. Mākslas brīnumu dārzos daudz kas iespējams. Pretējības te var auglīgi sadzīvot un sadarboties. Paturēdami to vērā, mēģināsim viena perspektīviska skatījuma virzienā iegremdēties ŗai brīnumainā pasaulē. Mūsu vadmotīvs lai ir: formu dzīve kā jē-

gas un gara dzīves paudēja. Tas ir tikai viens aspekts, bet tas var atsegt lielā veselajā daŗas galvenās līnijas, kaut gan ŗi raksta robeŗās to iespēsim tikai fragmentāri.

*

Mākslas pasaule pastāv cilvēka darinātos uzskatāmos veselumos, sevī noslēgtās redzamās vai dzirdamās ainās. Arī pieskares un ķermeņa kustību t. i. motoriskiem iespaidiem te ir sava neapstrīdama nozīme. Īpats stāvoklis ir dzejai (vārda plaŗā nozīmē). Tā formē valodas materiālu. Valodā sastopamies ar artikulētu skaņu kopumu, kas nes sevī nozīmi. Jautājums par to, cik dzejiskos priekŗstatos ir skatāmības un cik ŗe ir neuzskatāmo jēgas sastāvu, daudz diskutēts un strīdīgs. Viens tomēr skaidrs: arī ŗe ir veidoli, īpati mākslinieciski veselumi. Vai ŗie veidoli dzimuŗi tīrā iztēles rotālā, vai tie notēlo ār pasaules pieredzējumus, vai atkal saista kā vienu, tā otru, — mums ŗe darīŗana ar mākslinieciskām parādībām jeb fainomeniem, kam piemīt juteklisks dzīvums un sulīgums. Bāŗās abstrakcijās iestigusi, izprātota māksla aizvien mēdz būt vārgulīga, bez siltu asiņu strāvojuma. Mākslinieciskie fainomeni visnotaļ veŗ formu pasauli, tās īpatnīgo dzīvi, kas palaikam materiālizēta kādā vielā kā savā nesējā un mītnē. No ŗejienes — mākslinieciskos veidos konstatējami divi slāņi: formētā viela jeb fainomenālā puse, ar kuŗu neŗķīŗami saistīta iekŗējā pasaule, ko parādība atsedz. Kā cilvēka darināta mākslas lieta daildarbs pieder īstenībai; kā gara paudējs tas ir irrealis. Pati formu dzīve izvērŗas abos slāņos. Jau grieķu prātnieki (Plotins) izŗķīŗa ārējo veidolu un iekŗējo formu. Tāda ir mākslas pasaules pamatuzbūve. Purvīŗa glezna, piem. vienā ziņā ir audeķls, notriepts ar krāsu vielu; no otras puses — tā ir ainava, saules apmirdzētie bēŗzi, kas cēli slīenas pretim zilajām debesīm. Forma apgāro un pārvalda materiālu. Formas mēŗķtiecībai pakļauti iekŗējās un

ārējās tehnikas līdzekļi un paņēmieni, lai uzburtu šķietamību. Mākslinieciskā šķietamība, kā sevī noslēgta un saviem nosacījumiem pakļauta sfaira, ir būtiski kas cits nekā īstenība, lai gan ītenības pieredzējumus tā var iztulkot un tēlot. Te izpaužas mākslas veidolu distance iepretim īstenībai, to principiālais tālums un svešums dzīvei. Illuzionisma mācība nepamatoti sajauc abas dažādās esošās joslas, nostatīdama dabu un mākslu oriģināla un kopijas attiecībās. Mākslas šķietamība tad izvērsas īstenības nepilnīgā atspulgā un pat ēnā. Ideālākais daiļnieka sasniegums no šī viedokļa ir tāds, kas rada pilnīgu dabas illūziju. Tādām domām nevar piekrist. Lai orientētos reālgainā mākslas reālītātes jautājumā, nepieciešams pietiekami asi atšķirt divi dažādas lietas. Kā esošais mākslinieciskais veidols aizvien ir irrealis. Pēc savas tēlotājas nozīmes turpretim tas var būt gan tuvāks, gan tālāks īstenībai. Arī visnaturālākais tēlojums — teiksim kādā gīmetnē — ir mākslinieciskā šķietamība. Gleznotā ugunsgrēkā nekas nesadeg. Uz skatuves tēlotā miršanas ainā aktieris nenomirst u. tml. Pat visprimitīvākai aistētiskai apziņai tāda atšķirība ir skaidra. Tiklīdz skatītājs uz skatuves notikumiem reaģēs gluži kā dzīvē (piem. steigsies palīgā cietējam), spēles gaitai būs jāizbeidzas un mēs izkristam ārā no aistētisko pārdzīvojumu joslas. Tikai primitīvi dabas bērni mēģina pēc izrādes nolīnāt greizsirdīgā Otello tēlotāju, jo viņš, moris būdams, ir nogalinājis balto sievieti. Laudamies tēlu varai, mēs pārnesamies uz kādu citu pasauli, netaujājot, vai tā ir reāla vai nereāla. Mākslas pasaulei šai ziņā ir pilnīgi īpats stāvoklis. Turpretim no mākslinieciskās ievirzes un nodomu viedokļa gan varam jautāt, cik šie tēlojumi ir tuvi resp. tāli īstenībai. Tā ir mākslinieka nostāja pret savu vidi, viņa dzīves ziņas un pasaules uzskata paudēja. Šai gadījumā varam runāt par māksliniecisko domāšanu, kas veidolu redzamībā vērsas uz ko

būtisku, meklējot savu aistētisko patiesību, izsakot savas pārliecības. Te svarīga mākslinieciskā atziņa, ko tēlojums sniedz atieksmē pret īstenību. Tādas atziņas kritēriji ir mūsu priekšstati par dzīves notikumiem un parādībām. Vārdu sakot, te ir darīšana ar parasto īstenību. Daiļnieks var centties mākslas pasauli iespējami pietuvināt ikdienai. Tēlojums šai gadījumā atdarina dzīvi, ņemot tādu, kāda tā ir, ne reti tiši pasvītrotot neglīto un atbaidīgo, trūkumus un ēnas puses. Runa ir par naturālismu kā mākslas virzienu, kas nosprauž par mērķi parastās īstenības tveršanu, meklējot dzīves ārējo patiesību. Apkārtnes raibais ņudzeklis un nemitīgā pārmaiņa ir viņa tiesa. Vismaz principā — te nav sevišķas izvēles un izlases novērojumu vielā, jo dzīvē visam ir sava vieta un nozīme. Protams, mākslinieciskais veidojums arī šai gadījumā prasa zināmu izkārtojumu un atsevišķo daļu pakļaušanu kopiespaidam. Pati daba tomēr ir un paliek augstākais kritērijs mākslai. Naturālisma stiprā puse ir ciešā saskare ar dzīvi, svaigums un dabiskums tēlojumā. No otras puses, šādu skatījumu var apdraudēt nemākslinieciskā illūzija, iestigšana sīkumos un slīdēšana pa virspusi.

Klasicisms un pati klasiskā māksla paceļas pāri visam ikdienīškam un parastam, tiecoties pēc kā pilnīgāka un skaistāka. Te ir savas normas un mērogi, kas rāda, kādai dzīvei vajadzētu būt. Tāda ir grieķu māksla savā ziedu laikmetā, tādi ir Mikelandželo skatītie heroiskie cilvēki, dzīvodami kādu augstāku, lielu domu piesātinātu dzīvi. Mākslas pasaule te nostājas pāri ītenībai. Ideālisma stiprā puse ir iekšējā likumība, to līdzsvarojot ar cilvēciski nozīmīgu saturu. Paceloties garīgumā, dzīvi kāpinot pretim mūžīgam, — te viss centrējas uz ko paliekamu un būtisku. Šī virziena trūkumi var parādīties zināmā intelektuālā vēsumā un bālasinīgumā, vergošanā nedzīvām — lai arī cildenām — šablonām, sastingumā priekšrakstu žņaugos. Naturālisms grib sniegt pa-

šu dzīvi, bet ideālizācija meklē to pārspēt kāpinājumā. Romantiskā ievirze ver tēlus, kas pēc savas reālītes sniedz mazāk nekā parastā īstenība. Formu rotaļā romantiķis uzbur teiksmainu pasauli. Tā ir neikdienišķa un neparasta, gan tīrā šķietamība, bet reizē iekšējās patiesības un gara brīvības vēstītāja. Personība tā kļūst suverena kā ilgu pilnos sapņos, tā brāzmainā skaļumā. Viņa pati ir sev likums un tiecas nokratīt priekšrakstu spaidus. Tāda nostāja mākslas pasaulē var dažkārt izvirst patvalības jūklī un iegrimt neskaidribas miglājā.

*

Vienalga, vai darbu radījis naturālists, vai klasiķis, vai romantiķis — viņu veidoli ir kas būtiski cits nekā reālā pasaule. Arī naturālistiski tēlotie cilvēki, lietas un notikumi — teiksim, kādā gleznā — ir tikai mākslinieciskas koncepcijas, kas stāv konvencionālā sakarā ar īstenības norisēm. Tālab laiks, telpa un materiāla mākslas pasaulē iegūst citas īpašības un citu nozīmi nekā dabā. Tiešām — Purviša gleznotie bērzi atrodas ainavas telpā. Tā neturpina pasaules telpu, bet pastāv vienīgi iztēlē. Rodēns savu pazīstamo plastisko grupu *Kalē pilsoņi* bija nodomājis nostatīt uz ielas dzīvājo vidū. Šis nāvei nolemtu gājiens gan faktiski var atrasties īstenības telpā, tomēr aistētiski nedzīvo tanī. Tēlnieka figūra mīt savā mākslinieciskā telpā, kas nav skatītāja dzīves telpa. Gluži tas pats sakāms par skatuves telpu, kurā noris uzvedums. Celtnes kā cilvēka mājokli pilnīgi iekļaujas apkārtējā izplatījumā, tās kalpo dzīves vajadzībām. Tomēr arhitekta mākslinieciskam telpas veidojumam un kārtojumam piemīt savs ideāls raksturs. Tā, piem., ir stingri jānošķir reālais telpas dziļums un samēri, kas nosakāmi metros, no tā lieluma, kādu veļ aistētiskais iespaids. Daži desmit metri augstumā gotiskā katedrālē sniedz bezgalības nojautu. Nedaudzie metri augstumā, dziļumā un platumā uz skatuves dēļiem spēj uzburt plašas

un neizmērojamas pasaules. Izplatījuma īpašības mākslas pasaulē tamlīdz iegūst savus īpatus samērus un jēgu. Tās pauž izteiksmes vērtības. Formu dzīve telpā nu izvēršas brīnumaina un apgarota; tai piemīt dzejas burvība. Veidi telpā tad kļūst it kā neredzamas dievības mājoklis, savu noslēpumainu spēku pārvaldīts. Pusēna heroiskā ainavā mierīgo līmenisko un statenisko virzienu sadars ļauj nojaut apskaidrotu un harmonisku kosmu, kur valda līdzsvars un brīnišķīga kārtība. Rubensa gleznās turpretim visa telpa sabangoti viņo bezgalīgā kustībā. Gaismēnas māgs Rembrants liek satumst telpai necaurredzamā tumšumā, te divainā krēslojumā, kurā atmirz zeltainās un gaišsārtās gaismas rēgainais plūdums. Ēnainība un gaišums varenā kāpinājumā ved no tuienes uz nenorobežotām un neizdibināmām tālēm. Paši telpiskie veidi ir kā drāmas varoņi, ģeniālā meistara iekšējo ciņu vēstītāji. Šī vizionārā telpa nav fiziska, bet garīga parādība, tanī strāvo dvēseliska enerģija.

Formas mīt telpā un materiāla. Kā telpa tā arī materiāla ir radošā dzīves spara liecinieces. Materiāla celtnē, skulptūrā, gleznā nav inerta masa, bet mākslinieciskās izteiksmes līdzeklis. Atkarībā no stiliskiem paņēmieniem un garīgās ievirzes formu vēsturiskajā attīstībā viss vieliskais gan tēlojamos, gan konstruējamos priekšmetos iegūst savdabīgu dzīvi. Seno ēģiptiešu statujas sastingst stingros un blīvos veidos. Diženā akmeņainā mierā dus šie, kaļķakmeņa un granīta valdnieki un dievi noslēpumaini smaidot. Vielas stingrums un nekustīgums ir šiem radniecīgos moderno meistaru darbos. Tā, piem. Zalkalna vecās māmuļās, kurū plecos sagulis dzīves smagums, Zāles jātnieku stāvos — Brāļu kapos Rīgā. Aprobežojoties ar nedaudz piemēriem, minēsim vielas traktējumu vēlā baroka mākslā. Vitālā kaislē bango kermeņi nesavaldīgās spēcīgās kustībās: visas šīs substances kļūst vijīgas un mīkstas — vienalga vai tā būtu celtnes dzeja, ornamentāla vītne vai cilvēka stāvs. Ne-

kas šē nenorimst. Materija kļuvusi irdena, virsa ar saviem likumotiem laukumiem šūpojas augšup un lejup lielākos un mazākos pacēlumos un kritinājumos. Kā kādi vulkāniski spēki darbojas un izklīdina masas apkārtējā telpā. Ko līdzīgu dažkārt vērojam Rodēna mākslā. Formas it kā eksplodē un saplosa vielas stabilitāti dobumu un izcīlnu rotaļā. Romantika fantazijas iekšējā patiesība — kaut arī naturālistisko izteiksmes līdzekļu apvalkā — ir galvenais: viela krampjaini sažņaudzas un atkal izplešas un izkūst brīvā plūdamā. Maiņas un iznīcības traģika ir Rodēna tvertās dzīves kodols. Pilnīgi citos reģistros izskan šī vielisko veidu mūzika rokoko meistarū darbos, piem. kādā Fragonāra gleznā. Valda gaiši rotaļīgs allegro; vieglās šlakatās, graciozos vijumos, tik bezrūpīgi, gleznieciska aroma piesātināti, dūmainās strūkklās top priekšmeti: šie koki, jautrā galantā sabiedrība, neaptumšotās sidrabainās debesis... Tādi materiālizētu formu tipi attīstas ar zināmu iekšēju nepieciešamību, sev pakļaudami tēlojamo priekšmetu apstrādājumu. Te ir interesantas problēmas, vēl maz noskaidrotas, plašāku pētījumu cienīgas. Līdzīgi novērojumi būtu gūstami mūzikas formu novadā, pētījot skaņu vielas traktējumu.

*

Formu dzīve iekļauta laikā. Kā dzīves laikam, tā mākslas pasaules laikam ir ilguma īpašības. Mākslas novadā šis ilgums gūst — līdzīgi iepriekšējiem novērojumiem — patstāvīgu jēgu un nokrāsu. Laika priekšstatus sastopam jau telpisko veidolu valstī, tēlojot notikumus un tamlīdz maiņu un kustību. Vidus laiku mākslinieki vienā glezņas laukumā rādīja secīgu notikumu virkni; telpas priekšstats tā iegūstams, izsekojot laika momentu kārtojumam. Attēlotas darbības vienība noteic glezņas sacerī: laiks tamlīdz svarīgāks par telpu. Pašam skatītājam it kā jāpārvietojas glezņas plaknē, kustībā apvienojot atsevišķās notikuma

ainas. Jaunie laiki rada apvienotu telpu, ko tver nekustīgs skatītājs vienā laika momentā. Laika uztvere te pakļauta telpai. Viduslaiku cilvēks domā nevēsturiski. Pasaule viņam ir lietu negrozāma kārtība, ko noteic dievišķas varas. Laiks un telpa kā notikumu vieta viņam ir objektivitātes. Šīs objektivitātes viņš neiekļauj ārpusaules parādību pieredzē, bet gan priekšstatus un abstraktās schēmās, kas reprezentē īsto realitāti, proti augstāku esamību, gara valstī, kur mīt dievība. Dzīves notikumu īstā jēga ir tuvoties viņai pasaulei, paglābties no laika un iznīcības ķēnām. Notikumi un vietas te iestindzināti atsevišķos momentos, kas pārskatāmi vienā ainā, vienas glezņas laukumā. Nav vairs būtiskas atšķirības starp bijušo un tagadējo. Tverot vienu stāstījuma epizodu pēc otra, skats pārslīd no viena brīža otrā. Laika ilguma straume tā neapsik; ilgums iegūst ideālu raksturu, kļūst nenorobežots, jo bijušais un nākošais ir vienvērtīgi ar tagadējo. Turpretim jauno laiku uztverē māksliniekam laiks un telpa ir nešķirami no īstenības pieredzes un glezna sniedz noteiktas telpas izgriezumu, kā tas veras skatītājam dotajā brīdī. Pasaules aina tagad ir subjekta pieredzēta aina, pats cilvēks izvīrās centrā un skatāmība ir individuālizēta, jo visam pamatā ir *hic et nunc*. Visasāk šī subjektīvā uztvere ir izpaudusies impresionismā, mākslas virzienā, kas tīko satvert acumirkļīgos iespaidus, mainīgo un gaistošo pasaules seju. Uztveres ātrums nu ir pats galvenais. Gleznotāja un tēlnieka aci valdzina viss nejaušais un momentānais, pasaule kā nemītīga tapšana. Bet gaistošo mirkļu plūdamā izkausētā dzīve ir traģiska, jo visur atvāžas iznīcīgums. To brīnīški piem. pratis parādīt Rodēns, tēlodams bijušās skaistules savītušo un irstošo miesu. Pret šādu garīgu ievirzi rodas reakcija. Tagadnes cilvēks ilgojas arī pēc kā paliekama un mūžīga. Formu valodā notiek pārmaiņas. No trokšņa viņš aiziet klusumā. Mākslinieku veidoli iestingst monumentālā mierā. Formas sinte-

tiski vienkāršojas, kļūst nekustīgākas un stabilākas. Gars cinās ar mainīgo situāciju varu, un laiks jaužams kā bezgalīgs ilgums. Sacīto piem. var ilustrēt varoņu tēli Brālu kapos: māte — Latvija, senie jātnieki... Laika problēmatika formu valodā vēl spilgtāk saskatāma mūzikā un skatuves mākslā. Laika plūdums, nemītīga kustība šē ir galvenais, jo tanī top skaņu celtnes un veidošanas darbība. Mums šē svarīgi atzīmēt aso atšķirību starp dzīves laiku un māksliniecisko veidolu laiku. Simfonijas iekšējais laiks ir kas cits, nekā tas faktiskais laika sprīdis, kurā to var nospēlēt. Kādas izrādes dažās stundās var norisināties drāmas varoņa mūža ilgie gadi; skatītājam var aizslidēt garām gadu desmiti, ja pat simteņi. Veidola uzbūve te noteic laika mēru un arī otrādi. Laiks šē ir ideāla vienība, kurā viss saslēdzas nobeigtā veselumā. Šai vienībai ir pašai savi ilguma mēri un attiecības. Tai ir savi iekšējās kustības ritms. Dzīves laikā nekas nevar atgriezties un nekas nav apturams. Mākslas pasaulē ir citādi. Tā pati simfonija un drāma var uzvedumā atkārtoties neskaitāmas reizes; tās ir pārtraucas un atkal turpināmas.

Kā telpas tā arī laika mākslinieciskiem veidiem ir savas izteiksmes īpašības, emocionālas nokrāsas. Kāpinājumi un pretstati skaņu dinamikā un ritmā izraisa dvēselisko noskaņu bagātību; te plašumu un spēku, te klusumu un mieru, te sparīgu satraukumu, te rāmu plūdumu...

*

Formu dzīve laikā, telpā un materiā atsedz savu iekšēju likumību. Ir kādi vispārēji formu principi, kas aužas viscauri mākslas pasaulei. Mākslas pētnieks Augusts Smarzovs, piem. runā par šādiem trim galveniem: simetriju un proporcionālītāti no vienas un ritmu no otras puses. Pirmie divi visnotaļ pārvalda telpiskus veidolus miera stāvoklī. Ritms sākotnēji ir saistīts ar kustību un tāmlīdz ar laika uzskati. Tomēr arī

tēlotāju mākslu novadā varam runāt par ritmu, veinveidīgiem vai radniecīgiem elementiem atkārtoties ar zināmu pareizību. Rakstā piem. atsevišķas daļas saistītas ritmiskā virknējumā. Arhitektoniskam ķermeņim, teiksim, kādai svētnīcai ir savs telpiska izkārtojuma ritms kolonnu vai logu rindas kustībā. Varam runāt par līniju ritmu grafiskā darinājumā, par gaismēnas un krāsu zieda ritmu gleznā u. tml. Otrkārt — mūzikas veidoli būvēti ar zināmu daļu samērību; skaņu sakopojumi var virknēties vairāk vai mazāk simmetriski. Te izpaužas mākslu iekšējā radniecība, mākslu kopība, neraugoties uz ikvienas joslas īpatiem uzdevumiem un veidošanas līdzekļiem. Šādai radniecībai veidolu struktūrā, runājot par formu sadara elementāriem nosacījumiem, ir pamatā telpas un laika uzskates ciešā sakarība. Pašā pēdējā aprēķinā šī sakarība sakņojas cilvēka miesīgās un dvēseliskās satversmes vienībā. Mākslu radot un mākslu baudot, piedalās viss cilvēks. Līdzās šiem formu uzbūves vispārējiem nosacījumiem sastopam speciālos, kas attiecināmi uz atsevišķām nozarēm. Tēlotājās mākslās (arhitektūra, tēlniecība, glezniecība, grafika un daiļamatniecība) ir mēģināts formu vēsturisko attīstību raksturot ar pāreju no viena mākslinieciskās uztveres principa uz polāri pretēju, piem. no lineāritātes renesansē uz gleznieciskumu barokā. Pie šiem atsevišķajiem un pie tam strīdīgajiem jautājumiem te nevaram kavēties.

Turpinot rakturot mākslas pasauli vispār, pašlaik būtu lietderīgi atzīmēt sekojošo. Daba un māksla, īstenības veidi un mākslinieciskās formas ir gan būtiski dažādas (mākslas distance, nošķirtība no dzīves), un tomēr starp tām pastāv kopība (mākslas tuvums dzīvei). Runājam par dzīves laiku un telpu un telpu un laiku aistētiskā pieredzē. Ritms, proporcionālītāte un simetrija sastopami gan dzīvā gan nedzīvā dabā. Mākslinieciskos veidojumos tie kalpo tīri aistētiskiem nolūkiem. Formu struktūras

raksturojumam un iztulkojumam noderīgi vēl daži vispārējie ontiskie, esošajā sastopamie, pretstati. Mākslas pasaulē tie iegūst īpatu nozīmi. Tāds fundamentāls pretstats ir: statiskais, sevī dusošais un nemainīgais sākums vienā pusē, un dinamiskais, kustība un maiņa otrā pusē. Tās ir Parmenīda esamība un Hērakleita tapšana. Ikvienu mākslinieciska veidojuma uzbūvē — dažādās attiecībās — piedalās abi polāri pretējie spēki. Daidarbam ir sava arhitektonika, formu relatīvs iestindzinājums zināmā kārtojumā un tanī verd iekšējās dzīves kustība. Arhitektonika — lietājot šo vārdu plašā un īpatnā nozīmē — tiecas uz formu nekustīgu līdzsvaru; kustības ritms tiecas visu iestindzināto atkausēt, ieraut tapšanā. Te atspoguļojas telpiska stinguma un laika plūduma pretējības. Abas tās rāda iekšēju spraigumu mākslas formu struktūrā, noteic veidolu kā dinamisku veselumu. Seno eģiptiešu valdnieku un dievu tēlos ir pārsvarā svinīga miera nekustīgums. Rodēna skulptūrā turpretim ir trauksme un kustību spars. Tomēr arī šādā valdnieka statujā ir sava formu kustība un dvēseliskā izteiksme, tāpat kā nemiers un sabangojums Rodēna veidotā Balzaka stāvā guvis savu noteiktu izkārtojumu. Mūzikālā darinājumā skaņu secīgā kustība saslēdzas noteiktā veidolā un iestingst zināmās robežās, līdzīgi telpiskām figurām. Telpiski veidojumi (piem. kāda celtnē) ritmā savukārt iegūst iekšēju kustību. Tīrais formu veidojums t. i. arhitektoniskais sākums — veļ sevī dvēseliskās izteiksmes vērtības. Daidarbā jaužam iekšējās dzīves kustību. Zināmiem formu raksturiem daidarbā atbilst savi izteiksmes raksturi, savas emocionālās nokrāsas. Mūzikālie toņi un akordi, krāsu sakopojumi, līnijas, asas vai apaļotas formas u. tml. var būt savā noskaņojumā gaiši, svinīgi, drūmi, liegi, skarbi, nomākti vai pacīlāti etc. Viss veidols kā veselais šos atsevišķos iekšējos toņus apvieno dominētājā noskaņā, zināmā emocionālā atmosfērā. Šai nozīmē piem. runā par skatuvisko at-

mosfairu — t. i. izteiksmes nokrāsu gammu, kas strāvo drāmas uzvedumā. Emocionālās izteiksmes kopumā apvienojas dažādas modifikācijas. No vienas puses daidarba iekšējie toņi saplūst ar pašu tīro formas īpašību, veidola bezpriekšmetisko pusi, piem. kādas celtnes līniju un masu grupējumā. Otrkārt — formu veidojumam var būt sava priekšmetiska nozīme (literātūrā, tēlotājās mākslās, drāmā). No krāsu laukumu un līniju savienojuma top ainava; šīs priedes, kas ar saviem sārtiem stumbriem un tumšālo skuju cekuliem atspoguļojas novakarē ūdenī kādā Purviša gleznā. Paši attēlotie priekšmeti un notikumi izraisa zināmas noskaņas. Piem. šai gadījumā vakara miera un klusuma jutoņu. Treškārt — emocionālās vērtības piemīt pašu attēloto cilvēku kustībām un mimikai. Viss tas padara mākslinieciskās izteiksmes problēmu visai sarežģītu. Īsteni sakot — visu to, ko veļ formu struktūra un kas tanī izpaužas kā iekšējā dzīve, mēs tveļam nedalāmā veselumā vienā intuīcijā. Turklāt jāievēro, ka noskaņu īpašības, šī iekšējās dzīves pulsācija nemaz nav nošķirami no formas elementiem un tematiski tvertā, t. i. attēlotā, satura. Līdz ar formu — šo līniju, krāsu laukumu, skaņu vai vārdu sakopojumu, dejisku kustību dzimst daidarbā iekļautās emocijas un otrādi — zināmas noskaņas var realizēties tikai noteiktā formu veidojumā ar tā stiliskām īpašībām un attēlotiem priekšmetiem. Vārdu sakot, mākslinieka iekšējās dzīves kustība atrod savus ārējos veidus. Tālab katram daidarbam piemītošie emocionālie toņi, visas šīs bagātās nokrāsas, kādās atmirdz dvēseliskā dzīve, ir skatāmas pašā veidojumā. Reizā ar šo veidojumu tās dzimst un mirst. Kā visam mākslā, tām ir individuāls raksturs, kas neatkārtojas. Veļ valsts klusums, svinīgā pacīlība savās vienreizējās īpašībās izskan masīvās vienkāršotās formās tvertos senos jātniekos, kas ar noliektām galvām bijīgi nostājušies pie Brāļu kapu vārtiem.

Mākslinieciskās formās jaužamā dzīves kustības melodija ir vārdos grūti pasakāma. Tā ir daiļdarba iekšējais noslēpums. Mēs te jaužam ko sākotnēju. Šai pusē ir brīnumainie veidi ar savu iekšējo skaņu, viņā pusē — tumšos dziļumos — slēpjas metafiziskā sakne, no kurās aug krāšņais mākslas zieds. Šis metafiziskais sākums ir guldīts pašā cilvēkā, radošā personībā, kas veidos izteici sevi un savu dzīves ziņu. No šī pirmavota, saskaroties ar pasauli, kurā cilvēks sevi atrod, izverd gara rosības, jēgas meklējumi un jēgas devumi. Te atskārsts celš uz to, kas ved viņus pasaules, uz transcendentu un nesasniedzamo. Tādu sākotnēju instanci cilvēkā, ko metaforiski apzīmējam par pirmavotu, dzīves pamatni, ceļu uz transcendentu — sauksim par *iekšējo bezgalību*. Hērakleits pirmais to apliecinājis: „*Ej, kurp gribi, dvēseles robežas tu neatradīsi, ja arī visus ceļus būsi izstaigājis; tik dzili guldīts viņas būtības kodols.*“

Mākslas pasaulei, lai arī formā un stiliskos izteiksmes līdzekļos un tāpat tēlojamā saturā būtu sasniegta iespējamā pilnība, mēs galu galā nonākam pie kādas robežas. Aiz visa, ko skatāmībai sniedz veidoli, jaužam ko vairāk: *iekšējo bezgalību*. Tā liekas būt augstākais, ko īsta māksla mums savos kalngalos var sniegt. Kad ar visu sirdi, ar visiem spēkiem mēs ieklausījāties un ieskatījāties brīnišķos tēlos, — vārdi un skaņas pēkšņi izgaist, kustības nostājas, krāsu ritms apstājas. Dzīlā dvēseliskā klusumā mūs apņem nepasakāmā un neparādāmā nojautas, un iegrimstam *iekšējā bezgalībā*.

*

Esam redzējuši, ka daiļdarba struktūrā iekšējā spriegumā saliedētas pretējas sastāvdaļas. Šī struktūra ir dinamiska. Dažādie veidojuma slāņi nav mēchaniski sabīdīti cits citā kā kādi vienaldzīgi līdzgaitnieki. Mērķtiecīgi sadarbojoties, tie ierobežo un noteic cits citu, veicot savus uzdevumus veselumā, gluži kā dzīvā organismā katrai daļiņai ir

savas funkcijas, kas kalpo kopumam. Centrālais organizētājs spēks daiļdarbā, proti, izteiksmīgā forma uzšūc sevī ir materiju, ir garu. Tā kā mākslinieciskie veidi mīt gara pasaulē un gara pasauli pārvalda idejas, nepieciešama vadošā ideja, kas nodibina kā atsevišķā daiļdarba, tā mākslu kopuma pastāvēšanu. Jau runājām, ka tā ir *iekšējās bezgalības* ideja, kas izpaužas māksliniecisko vērtību novadā. Tā ir kā smaguma centrs, kurā satek mākslas pasaules pavedieni, gūstot pretējību apvienojumu un izlīdzinājumu. Celš uz transcendenci tomēr nevaras tieši, tam ir savs sagatavotājs un virzītājs faktors daiļdarbā. Šo uzdevumu veic jau pieminētās emocionālās izteiksmes pamatlīnijas, noskaņu dominantes veidojumā. Ap šīm būtiskajām noskaņām, kā virzītāju spēku, plūst viss iekšējo toņu audums, pārvaldot daiļdarba izveidojumu un sastāvu. Topot un pastāvot reizē ar formu, šis domināntes apdvēseļo darba vielu un tehniku, jo arī šim pēdējā ir uzspiests daiļnieka iekšējās dzīves zīmogs. Tā pati radošā dzīve, tā pati meistara rokas kustība pulsē ikvienā formā, skaldot akmeni, triepjot krāsu uz audekla. Emociju plūdums sakļauj daiļdarba tīri aistētisko pusi — izteiksmīgo formu — ar ārpusaistētiskām sastāvdaļām, kas nāk no apkārtējās vides. Starp pēdējā jāmīn priekšmetiskie sastāvi, gan tematiski tvertais dabā un dzīvē, gan lietojuma nolūks konstruētos priekšmetos (piem. arhitektūrā un daiļamatniecībā), gan arī idejiskās nozīmes, kādas piemīt veidojumam. Visu to summāri mēdz apzīmēt par garīgo saturu. Daiļdarba saturs ir kļuvis par formu, formai ir sava jēga. Tas nozīmē formas un satura organisku vienību. Arī šais attiecībās pastāv spraugums. Ir tēlojuma paņēmieni un formu raksturi, kuŗos kāda tematika īsti neiederās. Piem., liriska tēlojuma paņēmieni nav piemēroti ēpam. Portrets dažu gleznotāju darbos izvērsās klusā dabā; te neder ainaviskā uztvere, jo zūd attēlotās personības iztulkojums. Romāns

var apaugt ar prātojumiem un tēlojumiem, kas saspridzina kompozīcijas ietvaru. Normālās attiecības tomēr ir tādas, ka tēlojamā viela un veidojuma stiliskie paņēmieni tēmē viens uz otru, savstarpēji noteic viens otru, saplūzdami veselumā. Paši formu raksturi gūst konkrētu noteiktību ar tēlojamo priekšmetu. Tematiski tvertie priekšmeti savukārt nav nekāda neitrāla viela, kas pēc patikas — gluži kā kāds šķidrums — būtu ielejams tādā vai citādā formas traukā. Mākslinieciski nozīmīgs dzīves parādību tēlojums ir kas pilnīgi konkrēts, topot zināmā formējumā un pastāvot tanī. Tamlīdz forma nav ārējs apvalks, kas pēc patikas pielāgojams dažādiem stāviem. Tā pati fabula — piem. Lāčplēša teika Pumpura dzejījumā veļ pavisam citādu garīgu saturu nekā Raiņa drāmā.

Attēlotām lietām un notikumiem vai arī veidojumiem, kas neattēlo īstenību (piem. mūzika, arhitektūra, tīrā deja), var būt savā idejiska nozīme. Tie pauž neuzskatāmus garīgus saturus, piem. varonības, pašai dziedzīgas uzpurēšanās, tautu brīvības u. tml. idejas. Mākslas pasaule spēj uzsūkt sevī gan filozofiskas atziņas par cilvēku un dzīvi, reliģiskas un ētiskas pārlicības, nacionālus un politiskus uzskatus u. t. t. Mākslinieciskās vērtības tā ietvēr sevī citu vērtību novadus. Māksla nav reliģija, bet tā var kalpot reliģiskām vajadzībām, paust attiecīgas izjūtas, vērt ceļu uz dievišķo. Laba ilustrācija sacītājam ir seno ēģiptiešu un viduslaiku māksla. Tā var cildināt dzīves ideālus un varoņtēlos izteikt dziļu ētosu. Šopenhauers domāja, ka mākslas tēli sniedz atziņu par idejām, kas ir parādību pasaules pamatā, bet mūzika atsedzot pašu pasaules metafizisko būtību — aklo un nepiepildāmo gribu. Aistētiskais vērojums tālab atsvabina cilvēku no gribas kalpības, atraisa garu no dzīves ciešanām, lai arī tikai kontemplācijas brīžos. Franču filozofs Gijō pat saskatīja mākslā nākotnes reliģiju, jo māksla paceļ garu pāri ikdienišķajam un tuvina to mūžīgajam...

Istā mākslā šie citi kultūras vērtību novadi nav svešķermenis, bet organiski iekļauts garīgs saturs savā bagātībā un pilnībā. Panīkstot mākslinieciskās veidošanas spēkam, šie garīgie saturu var kļūt par svešu, iekšēji nepārkausētu balastu. To redzam vienpusīgā intelektualistiskā un t. s. tendences mākslā, kas ir tikai līdzeklis ārpusmāksliniecisku nolūku sasniegšanai. Pilnvērtīgā daiļdarbā turpretim emocionālā izteiksme, strāvodama cauri visiem veidojuma slāņiem, apvieno formu ar tematiski un idejiski tverto garīgo saturu. Tā ceļā uz *iekšējo bezgalību* ārpusmākslinieciskie un tīri mākslinieciskie sastāvi daiļdarbā iegūst vajadzīgo saskaņu un līdzsvaru. Viss taču pēdējā iznākumā norāda uz vienu — esamības metafizisko sakni.

*

Mākslas formu attīstībai plūst cauri gara dzīves vēsturiskās pārveidības. Māksla ir autonoma daļa objektīvā, t. ir pāri īpatnim esošā gara valstība. Tamlīdz var sacīt, ka mākslas stilos atbalsojas dzīves stili. Mainās formu tipi un izteiksmes līdzekļi, jo mainās paaudzes un laikmeti ar saviem centieniem un mērķiem. Mainā vērojam arī ko relatīvi pastāvīgu: mākslinieciskās valodas nokrāsas un tipus, formu garu, kas pārveidībās pauž tautiskās īpatnības. Mākslas pasaules būtisko satversmi un vietu esošā tas negroza. Tapdamas noteiktā kultūras vidē, daiļnieku vizijas ar savu irrealitāti tomēr mīt kādā citā vietā. No īstenības tās ved uz neīstenību, ceļā uz transcendentu. Rādot gan novēroto, gan iztēloto, māksla liek nojaust vēl ko citu. Šai nozīmē māksla aizvien ir līdzība un simbols. Veidoli ir kā īpatas zīmes, kas jāiztulko un jāatšifrē. Šis esamības apslēptais pamats atblāzmojas un atmirz noskaņu dominantēs, dzīves iekšējā plūduma vēstītājās. Tās vēsti mākslinieciskās personības nostāju pasaulē, proti, kā cilvēks tur pats sevi būtiski atrod. Mākslas darbs kā simbols tālab savā pamatā aizvien

ir divstarains: tas reprezentē pašu subjektu viņa iekšējā būtībā un simbolizē to pasauli, kurā cilvēks dzīvo, darbojas, cieš un mirst. Cilvēks un viņa pieredzētā pasaule te ir nesaraujami saistītas. Savukārt mākslas pasaule, šie tēli un vizijas pastāv nevis kā sevī esošais, bet aizvien attieksmē uz cilvēku, kas daiļdarbu skata un ar savu garu to atdzīvina, kā garā tie atrod atbalsi. Tā subjekta un objekta puses mākslā nedalāmi un intimi sakūst, būdamas vienas un tās pašas lietas divi būtiski aspekti. Abus aspektus vieno *iekšējās bezgalības* ideja. *Iekšējā bezgalība* vežas tiklab virzienā uz subjektīvo polu kā uz objektīvo, proti priekšmetisko polu mākslas pasaulē. Mākslinieciskie veidi liek simboliski nojaust bezgalīgo un mūžīgo dvēselē, liek nojaust dabas un dzīves bezgalību. Daiļdarba formu iekšējos toņos, pašos dzīves kustības dziļumos nedzirdami izskan metafiziskā melodija. Ap šiem eksistenciāliem (eksistenciāls šē jāsaprot kā cilvēka būtiskā sevis atrašana un pastāvēšana pasaulē) noskaņu toņiem vērējās vadmotīvi dzejnieka, mūziķa, gleznotāja u. c. darbos; Dievs, daba un dvēsele, mīla un naidis, dzīvība un nāve, mūžība un iznīcība, varonība un glēvums, laime un nelaime, prieks un ciešanas, — minot tikai dažus piemērus. Šādi kodoli ir māksliniecisku ideju režģi, kur sapinas tēlojumi, pārdomas un izjūtas. Mikelandželo praviešu un sibillu stāvos tāds vadmotīvs ir *heroiskais cilvēks un viņa cīņas traģika*; Bethovena piektā simfonijā — *cilvēka cīņa ar likteni*; Skalbes dzejā — *dvēseles klusuma un pazemīgumā* motīvs; Anša Čiruļa gleznojumos un dekoratīvos sacerējumos — *latviskās laimes zeme*.

Iekšējā bezgalība atskārstama tīri intensīvās un kvalitatīvās izšķirībās, pretēji ārējai bezgalībai, kas ir ekstensīva un kvantitatīva. Pirmai, kā nesasniedzamam krastam,

mēs tuvojamies pārdzīvojot dvēseliskās dzīves kustību un iegrimstot tās iekšējā laikā. Pie otras nonākam ar telpiskas kustības un ātruma mēriem. No ārējās bezgalības viedokļa skatot, katrs daiļdarbs ir niecīgs izgriezums laika un telpas vienībās. Ikviens veidols ir sevī noslēgts, ārēji galīgs, jo tam nav turpinājuma. Tas atgādina šai ziņā salu, tamlīdz mēdz runāt par daiļdarbu un aistētisko parādību salainību. Norobežots pret visu citu savā vienreizīgumā — teiksim, kāds lirisks dzejolis, kāds attēlotās dabas stūrītis ainavā, kāda sievietes figura marmorā, — tas liek nojaust ko lielāku un dziļāku iekšējās intensitātes sajēgumā. Uz ārieni vežas veidola galīgums, iekšēji vežas bezgalīgums.

Šī apcerējuma noslēgumā atcerēsimies vēl vienu: vispārējā un individuālā saliedējumu daiļdarbā. Mākslinieciskais veikums no vienas puses ir pakļauts gara dzīves kopējai likumībai, zināmiem stila principiem un, no otras puses, tam ir sava iekšēja nozīmība, vienreizējā mākslinieciskā kvalitāte, atkarība no meistara personības lieluma. Mēs redzējam, ka vispārējie principi mākslas pasaulē aizvien parādās individuālā apvalkā. Mākslinieks gan top un veidojas kopgā, t. s. objektīvā gara dzīvē. No tās viņš saņem tradīciju mantojumu, viņš ir tikai daļiņa lielākā veselumā — savā paaudzē, savā tautā, visā cilvēcē. Ko viņš ar šo mantojumu sasniedzis, kā viņš to pavairojis, — viss tas (atskaitot ārējo apstākļu nozīmi) atsedz personības spēku vai nespēku, mākslinieciskās gribas diženumu vai niecīgumu. Tomēr, varenis vai mazs būdams, viņš gūst dzīves attaisnojumu, radot savu īpato pasauli, kas kā piliens mākslas okeānā, vež to pašu, ko lielais veselums: veidolus, kas izteic un sajēdz cilvēku pašu un esošo gara bezgalības mirdzumā.

KLUSUMA CEĻŠ

Impresijas par Kārļa Skalbes dzejas motīviem

Priekš daudz gadiem biju uzrakstījis dzejoli *Ceļi*, kas iesākās apmēram tā: „Kāds ceļu bezgalums! Kā tūkstoš baltas lentas Tie ieslid apvārsnī pret vakariem un rītiem...“ un nobeidzās ar vārsmu „Tik ceļa nav, kas ved uz tālo sapņu Romu“. Nedomāju, ka toreiz man bija kāds noteiktāks priekšstats par šo tālo sapņu Romu. Tas bija vienkārši jaunības sapņojums par lielo, plašo, vareno dzīvi, kurā vajadzēja ieiet it kā kādā burvju valstībā, kur viss skanētu un vizētu tūkstoš skaņās un krāsās. Bet šaurums spieda: apkārtnes pelēcība un līdzekļu šaurība, kas saistīt saistīja pie šīs pelēcības: ne soli lielajā dzīvē! Jaunība sacēlās, jaunība protestēja: ko līdz jūsu tūkstoš ceļi, ja viens no tiem neved uz Romu! Jaunība cīnījās un uzvarēja: tā mina pati savu taku uz lielo pasauli un sasniedza to. Šī lielā pasaule gan bija tikai savas zemes lielākā pilsēta, bet ai, kā arī tur viss skanēja un vizēja!

Kā? Kas runāja par neistām skaņām un krāsām? Neviens. Bija tikai pagājuši daži gadi. Jaunība bija iedzīvojusies jaunajā vidē. Auss dzirdēja un acs redzēja asāk. Prāts sāka saprast, ka ne viss, kas spīd, ir zelts. Prāts salīdzināja jauno vidi ar tēva sētu un dzimto pusi. Nē, tur tēva sētā, šinī mazajā pasaulītē, šinī šaurībā, neīstu skaņu un krāsu nebija. Tā bija skaidra, jauka, mīla pasaulīte, bet — lielā dzīvē ar saviem tūkstoš ceļiem aicināt aicināja. Kaut arī prāts bija kritiskāks kļuvis, šim aicinājumam neklaušīt nevarēja.

Patiesi, kopš tā laika manas kājas ir minušas daudzus ceļus un acis skatījušas daudz pasaules pilsētas. Un — tavu brīnumu — kad es šodien atskatos uz šīm gaitām, viss lielais, spožais, varenais, īsi sakot — skaļais, manās atmiņās ir pagaisis vai vismaz aizvirzījies kādā tālākā plāksnē. Es atceros

vispirms kādu sīkumu, vai, it īpaši, kādu mirkli, kad esmu varējis izjust klusumu — ap sevi un sevī. Sevišķi pēdējo, lai gan man, vismaz šobrīd vēl, tas saistās ar pirmo. Klusums sevī — kad es pie tā nonācu, kad manī pirmo reizi dzima nojauta par to, kaut arī vēl neapzinīga, neskaidra?

Varbūt tas bija Ķelnes domā Lielās Piekta agrā rīta stundā, kad, šai pilsētai cauri braucot, uz īsu brīdi biju tur iegriezies? Mani pārsteidza, ne vairāk, doma grandiozīe ārējie apmēri, fantāzijas krāšņums un pārmērīgums, gotikas gaisīgās augšupskrejošās līnijas — es to apbrīnoju. Un tad es iegāju iekšā: kaut kur telpas plašumā mirdzēja dažas sveces un — klusums dziedāja. Nē, ne klusums — kāds neredzams koris dziedāja, bet krāsainajos logu stiklos pamazām gaišāka kļuva zilganā rīta blāzma. Kā viegli aizkarta stīga manī pašā iedziedājās klusums. Iekšēja saskaņa, nekāda chaosa. Vārdi — ne vajadzīgi, lieki, tukši.

Varbūt tas bija Parīzē, kad karstā jūnija dienvidū biju iegriezies Sv. Madlēnas baznīcā, šai ārēji vienkāršajā, tīra klasiska stila svētnīcā. Puskrēsla, patikams vēsums un kādā sānu nišā brīnišķīga balta marmora dievmāte. Viegla kā pūkas pie kājām tai plīvo dažu sveču liesmas. Un, steidzīgais, tu esi neviļus apstājies, un tevī ir ienācis klusums — kāda neapjausta pilnība. No tā laika esmu mantojis paradumu ikvienā svešā pilsētā uzmeklēt tās klusāko, intimāko nostūri, lai tad tur ieskatītos šīs pilsētas dvēselē un izjustu kādu labdarīgu klusuma brīdi.

Tā tūkstošu ceļu režģos es biju atradis kādu gluži nemanāmu taku, kas ved nevis nezināmā tālumā, bet atpakaļ sevī. Biju atradis klusuma taku. Jā, rakstīdams par tālo sapņu Romu, es vēl nezināju, ka tā no-

gremdēta paša dvēseles dziļumos kā pasaku pils ezera dziļē. Kad ezera līmenis rāms un spožs, tu redzēsi dzelmē atvizam viņas torņu smailes, bet tā aizbēgs un pazudīs vēja un viļņu brāzmās. Un es nezināju vēl arī to, ka ezeru līmeņi visspožāk mirdz nevis tālās, svešās zemēs, bet dzimtenē.

Tā tas nu laikam ir: dažkārt jāizstaigā tāli un gaŗi ceļi, lai atrastu vistuvāko. Ir varbūt, beidzot, jāklūst par trīmdinieku, lai atrastu dzimteni, kas ap tevi reiz bija kā gaiss, ko elpo — klātesoša, bet neredzama.

— Un laikam nepietiek ar to, ka tu esi viens sevī, jo šādu vientulību tu ilgi nespētu panest. Tava iekšējā saskaņa tikai tad ir pilnīga un paliekama, ja tā iekļaujas Dzīvības korī. Bet tas īsti notiek tur, kur lielo un mazo lietu nedzirdamā skanēšana tevi apņēmusi līdz ar pirmo elpas vilcienu un pirmo mātes glāstu, kad tu vēl nebiji tu — indivīds, kā to gudri apzīmē, bet tikai dzīvības puteklītis, kad pasaule vēl nebija ielauzies tevī un tu nebiji vēl pasaule par sevi. Nē, es nezināju, un to arī nevajadzēja vēl zināt, ka iekarot vajag nevis „lielo dzīvi“, bet mieru sevī un saskaņu.

Reiz atraisīts, domu pavediens riņinās tālāk. Nāk virknē asociācijas, es mēģinu tās steigā fiksēt uz papīra un manu, ka aizeju arvienu tālāk no tiešā temata. Un tanī pašā laikā „es priekā dzirkstu“ par to, ka manī aust kāda skaidrība, maza skaidrība par lielo klusuma ceļa gājēju, par kādu viņa dzejas motīvu, vissubtilāko, visgrūtāk tveramo, kuŗam nu šķietos it kā vāju rezonanci saklausījis. (Bet katra mākslas uztvere ir tikai rezonances jautājums.)

Lai piedod man meistars Skalbe, ka, domādams par viņu, esmu tik daudz runājis par sevi. Tas nāca nevilus, jo kopš biju iepazinies ar viņa pēdējo dzejas grāmatu *Klusuma meldijas* un to arī kādā rakstā apcerējis, mani tirdīja nojauta, ka ir vēl „kaut kas“, kāda pēdējā robeža, ko nebiju varējis tvert, bet kuŗai tuvoties nozīmētu tuvoties visupēdējai, galējai atziņai. Tādējādi iespē-

jams, ka šis pārdomas apziņas dziļumos rosinājuši kādi klusuma meldiju motīvi. Bet ja nu tas tā, tad varbūt arī drīkst atstāt tās tādā secībā, kā tās radušās.

*

Man likās, ka biju pazinis Skalbi jau kopš tiem laikiem, kad, vēl skolnieks būdams, viņu pirmo reizi redzēju 1917. g. rudenī mazā Ziemeļvidzemes pilsētiņā. Laiks bija liela satraukuma pilns, tautas likteņi šūpojās svaru kausos, nākotne necaurredzamā miglā tita. Viss tas bija it kā gaisā jauzāms. Visu cerība un lepnums bija mūsu strēlnieki, kuŗus šad un tad redzējām cauri pilsētiņai izsoļojam, kuŗus saņēmām un pavadījām ar gaviļēm. Vienu dienu parādījās ziņa, ka kādā sanāksmē runāšot dzejnieki Skalbe un Virza, pēdējais toreiz vēl gluži nepazīstams. Viņi arī ieradās — abi strēlnieku pelēkajos tērpos ar mūsu cerību simbolu — Latvijas saulīti pie krūtīm. Bet viņi nerunāja, viņi lasīja savas dzejas, lasīja it kā no mūsu pašu sirdīm izņemtus vārdus. Nevaru apgalvot, ka no toreiz dzirdētā tieši kaut ko ātcerētos. Atmiņā tikai kāda vispārēja pacilātība, kāds pirmreizīgs pārdzīvojums, arī liela vienkāršība, sirsnība un gaišums no Skalbes personības. Kad daudz gadus vēlāk lasīju Skalbes dedzīgās rindas: „Nebeigs cīnīties Latvijas dēli, Elle pašā tie gatavi nokāpt, Droši sist ar dūru uz galda, Prasīt Latvijas tiesu un daļu“, tad tās man likās it kā pazīstamas, it kā dzirdētas. Iespējams, ka tā tas arī bija, bet tikpat labi iespējams, ka tā tikai iedomā. Lai kā — šīs rindas labi raksturo toreizējo noskaņojumu. Un, lasot dzejoli *Kareivis* („Eš nāvi vaigā redzēju, Es pazinu badu un briesmas, Es visu, visu aizmirsu Dēļ vienas mazas dziesmas, Par dzimteni, dzimteni milo . . .“) man atmiņā vienmēr atāust toreizējais Skalbes tēls: mazs pelēks kaŗavīrs ar Latvijas saulīti pie krūtīm un sirdī, no kuŗienes tā atstaro sejā. Un tā kā manas zināšanas kopš tā laika ir drusku padziļinājušās, tad klusībā es piemietinu: *viņš*, dzejnieks,

nebaidījās nāvi vaigā skatīt, *viņš* pazina badu un briesmas, *viņš* visu, visu aizmirsā dēļ vienas maza dziesmas par dzimteni, dzimteni mīlo.“

Naivais ieskats, kāds man bija nodibinājies par Skalbi no šīs pirmās sastapšanās un ko drusku papildināja, drusku modulēja vēlākās skolas zinības un paša diezgan paviršā lektūra, tad arī bija saglabājies ilgus gadus, apmēram līdz grāmatas *Zāles divāša* iznākšanai (laikam 1932. gadā), kad Skalbi it kā no jauna atradu.

Kādas tad ir šī toreizējā ieskata pamatlīnijas? Skalbe ir tautas dziesminieks, tautas gara tulks, Mūsu kopējās sāpes, ilgas un cerības viņš ieliek vārdos un ritmos, kas nāk it kā no mūsu pašu sirdīm. Tajos atrodams gan kvēls protests pret netaisnību, varmācību, gara trulumu, dziļas sāpes par liktens sitieniem, apgarots varonības cildinājums, ticība nākotnei un mierinājums, bieži arī gaišs darba prieks, gan — pāri visam — klusa pazemība un sirds siltums. Skalbe ir dzimtenes dzejnieks. Viņš dziļi izjūt un skaisti apdzied tās kluso un mazliet sērīgo skaistumu. Vai nu tas būtu vecs, sūnām klāts namiņš, vai linu audekls, saulē balināt klāts, vai māmiņas pastalas, kas pa grīdu švikst, — viss tik tuvs un pazīstams, it kā no pašu pieredzes ņemts, tikai — kādas neredzamas gaismas apstarots. Skalbe ir mīlestības lirikis. Šī ir viņa dzejas visintimākā daļa. Tajā vairāk kautrības ilgu un sapņu, vairāk garīgas tuvības un dvēselīgas harmonijas slāpju nekā miesīgas tvīksmes un erotiskas iekāres. Formāli Skalbes lirika, vismaz tās lielākā daļa, sasniedz dainu vienkāršību, skaidrību un izteiksmes koncentrāciju. Skalbe ir pasaku meistars. Izlietodams gan pašu un citu tautu pasaku motīvus un tēlus, gan radīdams pilnīgi jaunus, viņš tos ietērpj krāšņā gleznainā valodā un ieliek tajos padziļinātu saturu. Kristīgā etika te savijas ar latvisko sirds skaidrību, kāda tā notēlojas gan mūsu tautas gara mantās, gan daudzu rakstnieku darbos, piemēram, Poruka *Sirdsšķēstos ļau-*

dīs, Blaumaņa *Sestdienas vakarā*, Raiņa *Zelta zirgā*. Tādējādi rodas īpašs Skalbes pasaku etoss, kas, saliedēts ar augstāko stilistisko kvalitāti, klūst par vienu no mūsu rakstniecības pamatvērtībām, jā, pāri par to — izaug līdz vispārcilvēcisķai nozīmībai un pasaules literatūras „klasei“.

Viss tas, protams, ir tīrā patiesība. Vajadzētu nupat teikto drusku paplašināt, izilustrēt ar skaistiem piemēriem, papildināt ar biografiskiem datiem un — apcerējais varētu atviegloti nopūsties: glīts darbiņš padarīts. Bet „kaut kas“ būtu palicis nepamanīts. Kādu dienu apcerējuma autors atšķirtu grāmatu un lasītu:

*Klistu kā dziesma bez vārdiem,
Eju, neskarot dzirdi,
Lai no vārdu meliem
Sargātu bailīgu sirdi.
Ak, ne tas, ko es teicu,
Vārdus mētādams lēti —
Skaists bij, ko neteicu saudzot,
Sirdi ko glabāju svēti.*

Un viņam uzpeldētu simts jautājumu: Skalbe — vārdus mētādams lēti? Kur taču mēs zinām, ka neviens tos nav teicis taupīgāk, vairāk vietā, ar lielāku sirdsdedzi. Jā, vai tad citādi būtu iespējama dziļā atbalss mūsu sirdīs, mūsu ticība šo vārdu patiesīgumam? Jeb varbūt tā tikai poze, jeb zināms vājuma brīdis, kad dzejnieks kādu mirkli šaubās par savu darbu, par savu sūtību? Bet:

*Biju viens it kā akmens,
Jūras dziļumā mests,
Kur gan nenonāk cilvēks,
Klusuma meldiju nests.*

Šādā visdziļākās vientulības brīdī nepozē un nerunā liekus vārdus. Tā tad... Tā tad ir kaut kas vairāk par to, ko var vārdos pateikt, kam vārdu materijs par rupju, kas vārdos izteikts zaudētu savu spožumu, ir Kaut kas, ko arī dzejnieks, varbūt aiz bijības, vārdā nesauc.

*Viss tikai sapnī bij jaužams,
Viss tikai dvēselē tvuu.*

*Klusuma tīrajā dzelmē
Dzilāku tvovību guvu.*

Un tomēr jūs tirdī jautājums: Dzīlāku
tuvību guvu — kam? Punkts. Robeža.

Tāda ir lielā māksla: tā sasniedz iz-
teiksmes iespēja robežas un tai pašā laikā
liek nojaust, ka aiz tām ir vēl kautkas. Dē-
vējiet to par Absolūto, Mūžīgo, par Dievu,
vai tūkstoš citos vārdos — vienalga. Pāri
šai robežai mirstīgā skatam sniegties nav
lauts. Tālāk sākas vizija. Dzejnieka un pro-
feta vizija:

*Ziedokli redzēs reiz kūpam,
Klusums cels rokas un lūgs,
Eņģels no aizslēgtām lūpām
Liesmainus vārdus plūks.*

Vai nemanāt, ka esat pacēlušies līdz kādai
pilnskaīnai?

Un ieinteresētais tveŗ citu grāmatu un la-
sa ar aizturētu elpu kā mīlētājs, kas gaida
savas izredzētās jā vārdu, lasa, lai vēl tuvāk
pieklūtu noslēpumam, par kuŗu viņam uz-
dzirkstījusi vāja nojauta. Un nu viņam
spožās, bet šķietami naivās glezniņas, gleznu
virknes un pasakas runā citu valodu, dziļu
kā sirmā dainotāja mūžos krātus gudrības
vārdus. Labdarīgs klusums nāk pretī viņam
no grāmatas, un, šī klusuma apņemts, viņš
redz lietas un cilvēkus un dzīvi ne viņu ārē-
jās parādībās, bet viņu būtībā.

„Kā bez dzīvības nokaŗas jūras apiņi, kad
zvejnieka zēns tos izvelk uz laivas malas!
Tie dzīvo tikai savā gaisā, tur dziļumā. Tā-
di ir mani vārdi.“ (69. *) Vai Skalbe to
zīmē uz sevi? Nē, to viņš nekad nebūtu
darījis. To saka Jūras vārava, kas nemirstī-
ga mājō dzelmes pilī, kuŗas „torņi guŗ tik
dziļi, ka neviens zvejnieka tikls tos neuz-
ķer“. Tik dziļi var mājot tikai patiesi dai-
lais, patiesi lielais, mūžīgais. Lai dzīves
zvejnieki, sīko lietu un labumu pielūdzēji
to nenokertu savos tiklos. Lai neaizvestu uz

zivju tirgu un nepadarītu par tirgus patiesī-
bu, par preci.

Tādi ir viņas — jūras vāravas vārdi. Bet
to būtu varējis teikt arī profets un gudrais.
Un — būsim nekautrīgi, jo Kārlis Skalbe nu
ir pāri par to, lai viņu skartu zemes runas
un lai tās sāpinātu viņa pazemību, — teik-
sim droši un atklāti: tādi ir viņa, dzejnieka,
vārdi.

Nevelciet tos kā jūras apiņus ārā no dzi-
ļumiem un nenometiet apskatei uz laivas
malas: te nu viņi ir! Bet mēģinait nolaisties
pie viņiem dziļumos, saskatīt kā tie elpo
un dveš dzīvību ap sevi. Tad Skalbe⁴ vairs
nebūs jums lāga vīrs, kuram var labsajūtā
gandrīz uz pleca paplakšināt, bet milzis, kas
tur uz saviem pleciem kalnu.

Tikai — saulē skatīties un dziļumos no-
laisties ir bīstami. Tāpat kā redzēt patiesī-
bu. Tas var ievainot un dziļi sāpēt. Lielais
jau atšķiŗas no sīkā ar to, ka tas nebaidās
arī bīstamā, jā, taisni meklē to, tiecas pēc
tā, jo lielākas par bailēm viņā ir atziņas un
pilnības slāpes.

*Kā peldētājs, kas meklē dziļumu,
Pie tumšās dzelmes krūtīs glauzdams,
Tā meklēju es dzīves pilnību,
To sāpju kvēlē tumši jauzdams.*

*

Nonācis līdz šādām pārdomām, jaukā
apcerējuma autors sāktu visu no gala, jo nu
viņš būtu pamanījis, ka viņa patiesība ir
bijusi gauŗam populāra, vienkāršota un tā-
dēl virspusēja. Tagad viņam pavērtos
kopsakarība — veselais. Viņa priekšā būtu
viens personības augšanas ceļš, vienas atzi-
ņas un pilnības kāpnēs.

Līdz ar Skalbi viņš aizietu projām no se-
vis. Viņa sirds būtu jauna kā tikko no cepla
ņemta krūze: kur piesit, tur skan.

„Kā pavasaŗa straumes aizrauj sev

*) Lappuŗu apzīmējums šīnī un citos pasaku citātos pēc grāmatas *Sirds bagātība*,
A. Ūdra apgāds, Rīgā, 1944.

līdz krastmalas kokus un atstāj tos tur, kur noplok, tā manas straujās asinis rāva mani kaut kur prom.“ „Un es atstāju zemo, pelēko tēva mājiņu klusajā meža likumā un devos pār brāļa uzarto kalnu tālumā, neskatīdamies, kur kājas iet . . .“ „Es biju kā rūcošs akmens kalnu strautā.“ (179.)

Bet, tāluma celus staigājot, viņam uznāktu šaubas: „Nezin kāpēc jāiet laimes meklēt pasaulē?“ (133.) Un viņš vaicātu mūžsirmo māmuļu: „Saki man, vai pasaulē ir daudz laimes?“ Un atbilde skanētu: „Tik, cik tās katram pašam sirdī.“ (134.)

Un tukšām rokām, bet vieglu sirdi celnieks atgrieztos sevī un mājās: „Raug, vecā mežābele ganu ceļa malā, raug, dārzs ar sarmas sudrabu, raug, omulīgais vectēvs ar pīpi uz jumta. Nāk pretī nosnigušie vārtu stabi, mīkstām apaļām sniega cepurēm, liecas akas vinda ar apledojušu spaini pie akas . . . Viņš ir mājās.“ (137.)

No šī brīža sāktos brīnišķīga augšana. Garā pupa nō sīkas sēkliņas atraisītu savus dzīvības spēkus un tiektos augšup, pretī savām pilnības debesīm. Vienā viņas ziedā plauktu dzimtenes un dabas rāmais skaistums, citā drēbētu varoņu un mocekļu sirdspuksti, vēl citos kā sidraba zvani dziedātu draudzība un mīlestība; viegli tos pārskanētu vientulības zieda dziļais minors, tam pāri plauktu starojošs klusuma zieds un beidzot raisītos himniskie mūžības, nāves un aizsaules ziedi. Trūktu tikai iznīcību tvanošā naida zieda.

Dzīvības koris.

Ja tā jūsu sirdslieta — izsekojiet katra zieda mūzikai atsevišķi, tikai kopsakarību neaizmirstiet. Ņemiet, piemēram, draudzības un mīlestības motīvu, kas ir, varbūt, visbagātīgāk, vispilnīgāk izteiktais Skalbes dzejā. Soli pa solim jūs pārdzīvosit visu noskaņu un krāsu gammu šajās cilvēcīgās tuvības jūtās. No vientulīga, rezignēta sapņojuma jūs pacelsities līdz augstākajai iespējamai saskaņai, līdz divvienībai, kad vārdi kļūst nenozīmīgi, lieki, kad mīlētājus vieno ne-

redzami vilņi, kad vien sirds jūt, *ko dreb otra*. Izgaisīs zemes smagums, pavērsies bezgalība, kuŗā spīdēs „tālas saules“ (skat. dzejoli *Rokas*).

Un atkal jūs lēnām atgriezīsities savā vientulībā, bet jūsu sejā nezudīs apskaidrības zīme. Jūsu skumjas par pagājušo vai šķietami zaudēto būs gaišas kā zeltaina rudens diena, kas savā atvadu krāšņumā vēl izstaro sakrāto vasaras sauli:

*Tā puse debesīs, kur mīļās māja
Arvienu sirdi turpu aicināja . . .
Tā smaida vēl, lai kurp es ietu,
Ar manu dienu saules rietu.*

Vērojiet, kā šis individuālās mīlas motīvs savijas ar draudzības motīvu (*Apsedziet rozes . . .*), kā tas izpaužas tīri cilvēcīgas tuvības *alkās* (piem., dzejoli *Draudzība*, pasākā *Ūsiņš*) un beidzot ietver sevī visu dzīvo radību. Jūs būsit saklausījuši vistīrākās cilvēcības sirdsbalsi.

Paņemiet tālāk, ja tik, kaut šo atsevišķo pārejas motīvu, kas it kā skanošs gredzens saslēdz kopā vientulības, klusuma un mūžības motīvus:

*Tas. — nekur nederīgs
Kāds ziediņš pazemīgs,
Ko meža tumšums klājīs.
Bet Dievs ir garām gājīs
Un viņu sveicinājīs.*

Vai jūs nejutat, ka pretstati top viens un izaug kopīgā diženumā? Kaniecīgais stādīņš pacēlas godībā tādēļ, ka pats Dievs ir viņu sveicinājis un ka Dievs ir liels taisni tādēļ, ka viņš sveicina pat niecīgāko dzīvības putekli? Un kā var tik skopos vārdos ietvert tik monumentālu ainu? (Te nu mūsu apcerētājs pamana jaunu problemu. Bet tai viņš šoreiz nepieskarsies, lai nepārtrauktu, kā viņam šķiet, laimīgi sākto domu gājīenu.)

Tā Skalbes pasaulē viss ir saskanīgs un tiecas uz savu lielumu. Vajag iemantot pazemības dziļo prieku, vajag klusuma ceļu

noiet līdz galam, lai sasniegtu šādu harmoniju. Tikai aiz pēdējiem klusuma vārtiem nāk augstākā cilvēcīgā pilnība:

„Krāsncuris bija divkārt kluss aiz prieka“ (104).

„Jo viņš tur apakšā bija tik kluss, cik kluss top tikai aiz lielas laimes.“ (69.)

„Ak šie klusie īsie brīži, kurus tik reizi cilvēks mūžā var nozagt liktenim, kad sirds sastingst un top mēma aiz laimes.“ (116.)

„Vai tu gribi man ko teikt? Tad liec man roku uz sirds. Es vārdus tik labi nesaprotu. Mana dvēsele ir mēma. Es saprotu tikai vilņus. Liec roku man uz krūtīm, es dzirdēšu, ko drēb tava sirds.“ (69.)

„Tur viņi sēdēja un runājās. Bet vēl saldāk bija, kad viņi cieta klusu.“ „Pa to laiku... sētnieks ar slotu slaucīja lejā pār sliksni zelta pušķus, treses un liekās bārdas.“ (144.)

Šādā klusumā atkrīt viss liekais un neīstais. Neredzams sētnieks visu to aizslauka ar savu slotu. Atklājas lietu un parādību būtība.

Šī pilnība varbūt vaināgojas atziņā, ka arī „sāpes var tik viegli lidot un dūkt kā baltas sniega pārslas.“ (53.) Kad sāpēm izaug „viegli balti ziedu spārni“, tās ielido priekā. Sāpes un prieks saplūst harmonijā.

*

Un tālāk, kas notiek tālāk? — mēs jau tājam kā bērni pasakā par Sarkangalvīti.

„Kā stāsts nāk uz galu, tā pār lapaspu-

sēm izaug divas ēnas. Tās šūpojas uz sienām un piepilda manu istabu līdz griestiem. Es pazīstu šīs ēnas — tā viena ir vientulība, un tā otra — nāve.“ (107.)

Visas mazas lietas bēg,

Lielās celā stājas.

Visas mazās domas bēg,

Lielās — ieņem mājas...

Lielām acīm mūžība

Raugās manā logā...

Tālāk — nāk absolūtā pilnība. Bet to sasniedz tikai caur nāves un aizsaules vārtiem. Tās priekšā visas mazās lietas bēg.

Mēmā sirds bez vaida gurst

Vientulības slogā.

Ja klusuma celā pavadīja sapnis par draudzību un mīlestību, tad tagad gaist arī tas. Sākas lielā vientulība, visupēdējā. Top dzīvības un nāves harmonija.

Gājēji un celi ir dažādi, bet robeža ir viena. Pie tās sastopas Poruka *Nebijušais un divi Vientuli* un Raiņa *Gals un sākums* ar Skalbes *Klusuma meldijām*.

*

Tā, soli pa solim, mūsu apcerējuma autora otrreiz pasāktais raksts būtu izaudzis par grāmatu. Vai apcerētājs būtu pateicis visu? Nē — jo liela māksla ir neizsmelama — bet Dievs būtu viņam garām gājis un viņa sirdī vienu gaismas staru atstājis. Un autors noliktu grāmatu un teiktu: Nekā es neesmu padarījis, bet es esmu Tavā gaismā staigājis.

Zinaīda Lazda

S A D E G Š A N A

*Es esmu sausa,
Es esmu tukša;
No svešām rokām
Es eju bojā.*

*Zem svešas debess
Nelido putni,
Nestaigā domas,
Ne celas spārnos.*

*Tavas zemes, Latvija,
Alkst mana dvēsele,
Debesu tavu
Kāro mute.*

*Es degu kopā
Un krītu pelnos;
No svešām rokām
Es eju bojā.*

C H R O N I K A

SĀKUMAM

Šis laiks ir kā spogulis, kuŗā vēl neredzēti asās līnijās ieraugām paši sevi, savu spēku un savas vājības, savu lielumu un savu maziskumu. Un jāatzīst, ka tiklab vienas, kā otras īpašības mums piešķirtas bagātīgā mērā. Patiesi, ir laikam tāds dvēseles polaritātes likums, kas nosaka, ka katram plūsam pretī stāv savs minuss. Būtu nožēlojami, ja šī šķietami neizbēgamā parādība pamudinātu mūs būt gaužam apmierinātiem ar sevi, vai pat novestu mūs nekritiskā sevis apbrīnošanā. Tad tiešām visi plūsi un minusi izlīdzinātos un rezultātā rastos indiferentā nulle.

Bet ir taču aizvien bijjis tā, ka lieli laiki un lieli notikumi kā milžu pēdas aiz sevis atstāj atmiņas par lieliem darbiem, kas ar laiku ieaug teiksmās un simbolos, turpretī viss sīkais un sīkumainais pazūd aizmirstībā. Un šis laiks nu reiz ir liels laiks kaut vai ar savām šķīstīšanas ugunīm, ar savu postu un savām ciešanām.

Šķiet, ka uz to visai atsaucīgi reaģē mūsu rakstnieki, lai arī pagaidām tikai kamerstila darbos, visnotaļ lirikā (jo plaša vēriena episki sacerējumi prasa ilgāku laiku tiklab darba veikšanai, kā distancei, kas nepieciešama aptverīgam skatījumam).

Kaut arī visos vējos izklienēti, kaut arī visgrūtākajos darba apstākļos, mūsu rakstnieki strādā. Un lasītājs, būdams tikpat neļāvīgs apstākļos, reti kad tik dedzīgi tvēris pēc iespīestā vārda, kā šodien. Paldies Dievam, īsajā laika sprīdī, ko esam varējuši pavadīt samērā mierīgos apstākļos mūsu labvēļu aizgādībā, kas izpaužas īpaši UNRRA's darbībā, mums ir radusies jau

paplaša periodika, kaut arī pagaidām tikai laikrakstu veidā.

Šī izdevuma nolūks — no vienas puses, dot iespēju mūsu gara darbiniekiem nākt klajā ar lielāka apjoma sacerējumiem, kas laikrastu slejās ne katreiz iederas un ietilpināmi, no otras puses — sagādāt lasītājam literatūru, kas sniedzas pāri vienas dienas nozīmībai.

Mēs ceram, ka rakstnieku un lasītāju sadarbība visus mūs kopīgi pievērsīs vairāk lieluma domai, kas šodien tik nepieciešami, lai sīkajās ikdienas rajzēs nezaudētu ticību gara prioritātei, jo tā var būt un ir vienīgais mūsu spēka avots.

Nav svarīgi, vai mēs iedziļināties zinātniekā, vai rakstniekā, un vispār mākslinieka sniegunā, ja vien aiz tā jaužam mūžīgās Latvijas un, gribētos teikt, mūžīgās īstenības balsi.

Mūsu darbs norisināsies gluži neparastos, ārkārtējos apstākļos. No tā izriet savas konsekvences. Tā, piemēram, tagad, kur esam kļuvuši tik nabagi ar grāmatām, mēnešraksts dažos gadījumos sniegs arī mūsu klasiķu darbus, kas normāli periodikā vairs neparādītos. Īpaši tas notiks sakarā ar apcerējumiem par zināmiem autoriem. Tādējādi ceram pakalpot sevišķi jaunatnei un tiem lasītājiem, kam attiecīgā literatūra nav vairs pieejama (un tādu gan būs vairums).

Kā galveno vadmotīvu vienmēr acīs paturēsim — vērtību un garīgo ierosmi, kas mainīgajā dzīves īstenībā liek tiekties pēc nemainīgiem pamatiem.

J. Kadilis

AR SKALBI

Skalbe aizgājis no mums. Tiklīdz izrunājam šos vārdus, visa mūsu būtība tiem pretojas — Skalbe nevar mūs atstāt! Viņš —

mūsu dvēsele, mūsu sirdsapziņa, mūsu garīgais vienotājs.

Ja kāds latvietis, aiziedams smagajā izce-

lojumā, kopā ar dienišķās nepieciešamības priekšmetiem no sava grāmatu plaukta ņēma ceļā līdz kādu grāmatu, tad to starpā bij Skalbe. Kā tas citādi varētu būt? Skalbes dzeju ikviens no mums izjuta kā savu dziļāko pārdzīvojumu, pilnīgāko izpausmi nevainojamā formā. Tur ir tas pats īstums, kautrums, maigums un skaidrība, kas latvju tautas lielākajā mantojumā — mūsu daiņās. Tur ir mūsu neviltotākais, dziļākais patriotisms, kas dzīvo līdz visām tautas ciešanām, kas droši prasa „latvietim latvieša tiesu“.

Tur ir sirds, kas nomodā par cilvēka skaidrību, cēlumu. Un tagad, kur, kaudamies ar dzīves lielāko postu, bēglis dažbrīd aizmirst otra nelaimi, neredz, ka tas tāpat cieš, Skalbe mums atgādina „Saules vārdus“: „Dzīve bez laba ir dzīve bez smaida. Brālis lai brālim ir palīdzīgs, labs. Siltāka, gaišāka diena mūs gaida, sirds ja par sauli krūtīs mums taps.“

Tai būtu jābūt mūsu rīta lūgšanai.

Skalbe ir vienmēr ar mums, arī tad, ja mēs svešumā nevaram lasīt viņa rakstus. Viņš ir jau mūsos no bērna dienām, no skolas sola. Viņš mūs pavada, jo nemitīgi viņš ir bijis nomodā par tautu un ar tautu. Viņš sakņojas latviešu zemē un laudīs. Viņš ir no tiem nešķīrāms. Dzejnieks Skalbe dzīvo un dzīvos.

Bet tā vēsts, kas nāk no ziemeļiem, saka, ka skaidrās acis, kuņģis līdz pēdējam bija Alauksta zilgme un Gaujas „laimīgais spožums“, ir aizdarītas uz mūžu; ka pats viņš vairs tikai kā velis vārēs staigāt pa Piebalgas meža takām un ziedošajām pļavām, ko viņš tik karsti mīlēja; ka savā Saulrietu „lielajā istabā“ un Incēnu pirtīnā, ja tās vēl stāv kara nesagrautas, viņš varēs ieiet tikai kā gars.

Un tad — kā mīlā dzejnieka līdznovadniecei — ir man dažas senas atmiņas.

Mēs bijām pusaudži Vecpiebalgas draudzes skolā, kad mūsu cienījamais skolotājs Jānis Sliede mums teica: „Cauri jūsu klasei izgāja dzejnieks“. Tas mūs, bērnus, savādi satrauca: nojautām, ka kas cēls, nekdienišķs bijis mūsu tuvumā. Skolotājs paskaidroja: „Tas bija Kārlis Skalbe, mūsu

skolas bijušais audzēknis. Viņam ir iespiests dzejojums „Jū r a“. Tā bija pirmā reize, kad redzēju Skalbi. Tad baltie Vidzemes lielceļi vilka viņu tālē. Tad viņa sirds bija „kā jauna krūze: kur piesit, tur skan“. Viņš tad taisījās ceļā, lai brauktu „Ziemeļmeitas lūkoties“.

Un pēc gadiem Rīgā redzēju Skalbi ar cietēja zīmēm sejā, kad bija izsapņoti viņa „Cietumnieka sapni“, kad viņa dzīli jūtīgā sirds bija ievainota, ciešot līdzī tautas toreizējam postam, kas latvietim nāca no cara varas un vācu muižas.

Vēlāk dzīve veidojās tā, ka varēju tikai lasīt Skalbes grāmatas, vai kādreiz noklausīties viņa brīnišķajās pasakās Birutas Skujenieces izteiksmīgajā stāstījumā, kamēr pēc pirmā pasaules kara brīvajā Latvijā apskaidrotais Skalbes smaidis bija visu mūsu vidū. Redzēju viņu pie Alauksta, redzēju pie Daugavas. Baudīju viņa jaukās ģimenes siltumu un gaišumu.

Tas viss ir bijis. Tas neatkārtosies. Bet mēs ticam, mēs zinām: Skalbe ir mūsu tautas nešķīrāmā daļa, kaut arī „dziedādams iegājis Aizsaules dārzos“.

Mēs ticam arī, ka skaidrais, cēlais gars, kura ideālais izteicējs bija Skalbe, dzīvos un uzvarēs, ka, palikdami tam uzticīgi, mēs sasniegsim mūsu ilgu krastus pie Alauksta, Gaujas un Daugavas. *Angelika Gailīte*

MIRIS PROF. DR. THEOL. E. RUMBA

Pēc tam, kad trimdā apstājās pukstēt lielā dzejnieka Kārļa Skalbes sirds, mūžībā aizgājis prof. Purvītis, mūsu dzimtenes pavasara un bērzu iemūžinātājs krāsās, pārlieku ātri savas mākslas gaitas izbeigusi Biruta Ozoliņa un no zinātnes darba šķīries prof. Malta, latviešu neatsveramo zaudējumu saraksts papildinājies ar Edgara Rumbas nāvi. Tālu krievu zemē miris viens no mūsu erudītākajiem teologiem, izcilākajiem mācītājiem un baznīcas dziesminiekiem, kuņģam Dievs bija piešķīris daudz mūžības mantu: apbrīnojamu loģisku domāšanu, valodu prasmi, spējas izteikt savas domas rakstos un runās, ceļu raksturu un mīlestības pilnu sirdi.

Lasot Edgara Rumbas dzīves stāstu, uzzinām, ka viņš ir zemgalietis, mežsarga dēls, kas ar mazu dienišku iztiku, bet lielu zināšanu kāri aiziet no tēva pārvaldītajiem Lielvircavas apgaitas mežiem un krāj zināšanas Jelgavas reālskolā, sākumā studē mežkopību, tad — Dieva vārdu zinātnes Vācijā, Anglijā un dzimtenē, kur 1926. gadā beidz mūsu Universitātes teoloģijas fakultāti. Tad uzņemas skolotāja pienākumus, vēlāk sākas mācītāja un Universitātes mācības spēka darbs Rīgā. Pāris gadus vēlāk viņš papildina zināšanas Zviedrijā, pēc uzraksta pētījumu „*Baznīcas un garīgais amats oikumeniski luteriskā uztverē*“, ko aizstāv un iegūst teoloģijas doktora gradu. E. Rumbas spalvai pieder vēl daudzi citi pirmās šķiras darbi teoloģiskajā literatūrā. Kas klausījies Rumbas sprediķus, tas zina, ka viņš spēja iedzivināt Sv. Rakstu domas baznīcēnos.

Viņa kulta dziesmās ir tās skaņas, kas prasās izraisījuma no katras ticīgas sirds. Kur sauca kristīgā agape, tur Rumba bija klāt, tāpēc viņam bija vai pati redzamākā vieta mūsu baznīcas misijas darbā.

Ja šai īsajā piemiņas apcerē, ko raksta cēlā profesora skolnieks un cienītājs, atļauts sniegt Rumbas īsu noraksturojumu, tad jāsaka, ka viņš sintezēja dziļu dievbijību un episkopālus principus, apzinādamies Kristus baznīcas mērķi un īpati latviskās domāšanas konsekvences.

E. Rumbas mūža pēdējie gadi — fiziska un garīga trimda. Un viņa aiziešana no dzīves notikusi pa Lielās Piektas ceļu.

V. Mežezers

DIVI AIZGĀJUŠIE

Grūts ir trimdinieka ceļš: dažs gaitnieks pagurst, vai iet bojā klūmīgā nelaimē un apgulstas svešās smiltīs. Trimdinieka nāve skārusi arī rakstniekus, un šeit sāpīgākais zudums ir Kārlis Skalbe. Bet dziļām skumjām sirdī jāpiemin vēl daži aizgājēji.

Šī gada martā Jēnā ar akūtu asins saindēšanos no mums šķīrās rakstnieks Jūlijs Vecozols, dzimis 1884. g. Nelaiķi vārētu vienā teikumā raksturot: eiropiskas kul-

tūras cilvēks. Piedalījies 1905. g. revolūcijā, viņš emigrēja un gadus 15 pavadīja Vakarēiropā (Šveicē un Francijā) un Amerikā. Pirmā, vēl ne visai gatavā stāstu grāmata *Auf dem weissen Stern* (1912) iznāk vācu valodā Šveicē. Līdztekus parādās stāsti no emigrantu dzīves arī latviski Jaunajā Dienas Lapā, Domās un citur. Spēcīgākais darbs šai laikā drāma vienā cēlienā *Divkauja* (Druva, 1914), kur rādīta latvju emigranta un Baltijas barona sadursme kādā kurortā. 1921. g. rakstnieks atgriezās dzimtenē, kas kļuvusi jauna valsts. Bet arī vēlākos gados viņš laikiem uzturas Vakarēiropā. Šis eiropiskais kultūrisms izpaudās visā Vecozola būtībā — kā viņš iznesās, izturējās, runāja. Par dažādām Eiropas valstīm un pilsetām viņš runāja kā par savām mājām, ar dažu slavena vārda nesēju bija personīgi pazīstams. Un tomēr — dzimteni viņš mīlēja īsti un dedzīgi. To rāda visi viņa plašākie darbi, kuŗos visai bieži autors mēģina risināt nacionālās reliģijas problemas. Daudziem spilgtiem notikumiem bagātāja romānā *Lai nāk Tava valstība* (1922) autors uztvēris hernhutismu kā latviskās un demokrātiskas reliģijas izpausmi. Jo spilgtāk latviskās reliģijas meklēšana izteicās romānā *Dzidra* (1926). Varētu teikt: te autors mēģina atrast latvisku Dievmātes, Madonnas kultu. Dzidra uskatāma par vērtīgāko Vecozola grāmatu. Rakstnieku visvairāk saistījušas reliģiskās, sociālās, ētiskās problemas. Daudzas savas atziņas par šīm tēmām autors ielicis īpati konstruētajā grāmatā *Dzīvā dzīve* (1932), kas pa pusei eseja, pa pusei stāsts. No apmērā mazākiem darbiem jāmin glītā novele *Madonna un Venera* (1922), stāsti *Dzīves krustceļos* (1936). Trijos beidzamajos romānos *Dansingu tvanā*, *Gurvars* un *Precību valgos Vecozols* sekojis tā sauktajam pozitīvismam, t. i. virzienam, kur dzīve jārāda zināmas oficiālas tendences skatījumā. Literāra vertība mazāka. Būdam labs Eiropas, īpaši franču, itāļu un vācu rakstniecības pazinējs, Vecozols diezgan daudz strādājis Eiropas literatūras popularizēšanā. Te jāmin tāds darbs, kā Dantes *Dievišķās komēdijas* komentāri (1923), *Viktors Igo* (1936). Jau pirms tam Vecozols

mēnešrakstā Ritums bija apcerējis Igo ēpisko prōzu, kā arī Latvju Grāmatā analizējis Virzas atdzejoto Franču lirikas antoloģiju. Latvju Mēnešrakstā iespīestas apceres par Gotfrīdu Kelleru, G. Hauptmani, R. M. Rilki. Šīs apceres sakopotas grāmatā *Atspīdes* (1944). Tagad svešumā šo Latvijas un Eiropas pilsoni paņēmusi nāve.

Traģiska, negaidīta nāve pārsteidza jauno literātūras zinātnieku Kārlī Plukšu, Latvijas Universitātes docentu, ievērojamu germanistikas speciālistu. Viņš dzimis 1907. g. Jaunlaicenes pagastā. Uz Vāciju devies jau 1944. g. maijā — zinātniskā nolūkā, gribēdams bibliotēkās pētīt dažu Blaumaņa stāstu un novelu sakarus ar dažādu vācu rakstnieku darbiem. Par šo interesanto, literātūras vēsturei tik svarīgo jautājumu Plukšs bija domājis rakstīt doktora disertāciju. Bet, šī gada aprīlī, uz ietves stāvot, Plukšu sabrauca automobilis. Plukša darbu raksturo rūpība, silta mīlestība uz apceramo priekšmetu un šī priekšmeta laba pazišana. Starp vācu rakstniekiem viņam bija daži sevišķi mīlami un izceļami, īpaši Hermanis Šters, par ko viņš sniedza plašu apceri Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā. Turpat iespīestas arī dažas citas apceres.

Dzimtenē nelaiķim palikusi veca māmuļa, kā arī mūža biedrene — pazīstamā, nopietnā literātūras apcerētāja Elza Grāvīte.

Beidzot lai arī man būtu atlauts izteikt personīgās sāpes par labā paziņas un drauga pāragro šķiršanos. 1936. gadā, kad tika atzīmēta mana 25 gadu darba atcere, Kārlis Plukšs sniedza Izgl. Min. Mēnešrakstā par mani garāku rakstu — plašāko un nopietnāko, kāds līdz šim bijis.

P. Ermanis

BIRUTAS OZOLIŅAS PIEMIŅAI

Latvju mākslinieku saimi, visu latvju tautu, un it sevišķi to tautas daļu, kas, dzimtenei atrauta, klist pa svešu zemi, ir piemeklējis ļoti sāpīgs zaudējums: smagā auto katastrofā gūtās dziļas uguns brūces

7. oktobrī uz mūžu atņēma mums iecienīto mākslinieci-pianisti Birutu Ozoliņu.

Istās mākslas saknes sniedzas cilvēces dvēseles dziļumos, ir un paliek mūžīgi daiļā un cēlā atspoguļojums, ir stiprākas par katru atsevišķu individu, un tāpēc tautai vienmēr vajadzīgi apdāvināti mākslas pratēji, kas viņai paustu tās dziļos noslēpumus, šķīstītu viņu no ikdienas smagajiem slāņojumiem, uzturētu sirds skaidrību un apgarotību. Šāds bija Birutas Ozoliņas dzīves uzdevums. Dziļās skumjās un lielā nožēlā mēs garā liecam galvas pie mūsu dārgās un nopietnās mākslinieces kapa kopīnās svešumā. Ar savu mākslu Biruta Ozoliņa remdināja savu tautiešu sāpes svešumā, ar savu dziļo mākslas izpratni un virtuozo priekšnesumu viņa cēla mūsu mākslas prestižu arī cittautiešu vidū. Pēc dabas trausla, māksliniece arī savā mākslas stilā bija smalkjūtīga, dziļa un patiesa, ar tendenci vairāk nodoties mākslai mākslas dēļ. Neatļaidīgā darbā viņa pēdējos gados bija sasniegusi ievērojamu briedumu, kas lielā mērā parādījās un izpelnījās atzinību gan viņas patstāvīgos koncertos dzimtenē, gan kamerģimnāzijas ansambļos, gan arī lietpratīgos un smalkjūtīgos solistu pavadījumos.

Ar Birutas Ozoliņas aiziešanu, likteņa bargā roka no jauna nežēlīgi skārusi kollēģas prof. A. Ozoliņa ģimeni, atstājot 4 gadus vecu dēliņu bez mātes glāsta.

Māksliniece Biruta Ozoliņa dzimusi 1917. g. 10. oktobrī Vitebskā. Bērnību viņa pavadījusi Ženevā, kur tēvs, Kārlis Ducmanis, bija Latvijas sūtnis pie Tautu Savienības. Šeit Biruta beidz pamatskolu un sāk mācīties vidusskolā. Ženevas Konservatorijā arī likti pamati viņas mākslinieces talanta attīstībai. No Ženevas 1931. g. Ducmanis ar ģimeni aizbrauc uz Prāgu, kur tēvs atkal ir sūtnis. Arī te Biruta konservatorijā mācās klavieru spēli. 16 g. vecumā Biruta atgriežas dzimtenē — Latvijā. Te viņa mācās Rīgā Franču licejā un Latvijas Konservatorijā prof. Daugļa klavierklasē. Beigusi liceju, Biruta Ozoliņa studē arī tieslietas Latvijas Universitātē. 1938. g. ar izcilām sekēm beidz Konservatoriju, bet vēl turpina mūzikālo izglītību prof. Vītola kompozīcijas teorijas klasē. 1940. g. apprecas ar

Konservatorijas prof. čellistu Alfredu Ozoliņu. 1944. g. rudenī Biruta Ozoliņa ar savu vīru un 3 g. veco dēlu Andreju nonāk Silezijā: Gotesbergā un Valdenburgā, pēc tam Bavārijā-Ingolštātē. Izlietodama savas franču un angļu valodas zināšanas, viņa pāris stundas dienā strādā UNRRA, ir arī nenogurusi laikraksta Dievzemīte līdzstrādniece. Ingolštātē izbeidzās Birutas Ozoliņas dzīves gaita, sapņi un cerības. *P. Sakss*

FRANCIS VERFELS

Sī gada augustā Amerikā miris Francis Verfels, viens no dižākajiem Eiropas rakstniekiem šī gadu simteņa pirmajā pusē. (Dzimis 1890. gadā.) Pārāk augstu vecumu nesasniedzis, netaisnīgs tomēr rakstījis un mākslai devis daudz. Beidzamajos darbos, kas rakstīti angļiski, esot katolisma gars un tendence, bet tie nav pazīstami šo rindu rakstītājam. —

Lielāko daļu darbu Verfels sacerējis vāciski, bet hitlerisma laikā viņa grāmatas bija aizliegtas vācu zemēs un dzejnieks pats bija spiests meklēt aiz okeāna jaunu dzimteni, tāpat kā dižais Tomass Manns, kā Māterlinks, Žils Romēns un daudzi citi.

Raksturojot Verfela mākslu, varu šeit runāt tikai ļoti vispārīgos vilcienos, apzīmējot Verfelu kā dziļas cilvēcības, humanitātes paudēju un dziļu un smalku dažādu dvēseles stāvokļu, izjūtu un nojautu pazinēju un analītiku. Viņš rakstījis dzejoļus, drāmatiskus darbus, noveles un lielus romānus. Jau pati pirmā lirikas grāmata „Der Menschenfreund“ (1911) ar īpaši sirsnīgu pieeju lietām un cilvēkiem dzejnieka individuālitātei visai zīmīga. Tālākajās dzejoļu grāmatās gars tas pats, tikai traģiskas vairāk, domām lielāks asums, izteiksme vietām patumša, lai gan nekādas stila ekstravagances un jaunu formas meklējumu pārspilētības Verfela dzejā neatrodām. —

No dzejnieka skatuves darbiem šē gribētos pieminēt simbolistisko lugu „Spiegel-mensch“ (1921), tā sakot, Verfela Faustu,

un vēsturisko drāmu „Juarezs und Maximilian“ (1924), kur rādīta meksikāniešiem uzspiestā valdnieka Austrijas keizara brāļa Maksimiliāna traģēdija. Sirdi Maksimiliāns labs un cēls, bet svešajā valstī viņam jāaiziet bēdā, jo viņš tur ir pret tautas gribu, ko simbolizē dumpinieku vadonis — cietais, neatlaidīgais Huaress, kas pats drāmā nemaz nefigurē, bet visur jūtams klāt. Arī Verfela mazākos episkos dailprozas darbos ir dažs kas ievērojams un neaizmirstams, piem., novele „Der Tod des Kleinbürgers“, bet sevišķus augstumus autors aizsniež romānos. Te minēšu tikai trijus no autora darbības priekšpēdējā laikmeta. „Barbara oder die Frömmigkeit“ (1929); šī romāna centrālā figūra ir kāds labs un jauks, bet vientuļš un it kā nekur nepiederīgs cilvēks, uz ko bērnībā dziļu iespaidu atstājusi viņa aukle un labvēle, vienkārša čehu zemnieku sieviņa. Romānā visai spilgti pirmā pasaules kara un Austrijas revolūcijas tēlojumi. Kā psiholoģijas meistarus Verfels sevi īpaši parāda romānā „Die Geschwister von Nepal“ (1932), kas norisinās virsrakstā minētā Itālijas pilsētā. Bet visvarenāko pārdzīvojumu man izraisījis romāns „Die 40 Tage des Musa Dagh“, kur tēlota armēņu tautas traģēdija, tās tautas, ko Rainis nosaucis par nelaimīgāko pasaules tautu. Tēlotas drausmīgas vajāšanas, ko turki uzsāka pret armēņiem pirmā pasaules kara laikā. Slepni tiek gatavoti varas akti un pēkšņi un negaidot no ziedošiem ciemiem, kur valda pārticība, tiek brutālā kārtā izraidīti cilvēki un pilnīgi aplauchtīti, top steigā kājām dzīti projām nezināmos tālumos. Tomēr rodas viens, kas grib šai varai likt pretī savu pretestību. Bet šo cilvēku ker pati smagākā traģika. Pārdzīvojums, ko saņēmu minēto romānu lasot, bija tik stiprs un spilgts, ka tālu pārsniedza parasto pārdzīvojumu, ko gūstam no kāda literāra darba. Un es zinu: tā tas ir bijis arī dažam citam šī darba lasītājam. Kad pār dažām valstīm drīz nāca stipri līdzīgi notikumi, man likās: Verfels savā darbā pats nezinot, ir paredzējis mūsu dzimtenes likteni...

Lai Dieva miers apņem aizgājušā cilvēcības dzejnieka garu. *P. Ermanis*

LATVIEŠU TEĀTRIS

Režisora Kārļa Veica un Jāņa Lejiņa nodibinātais Latviešu teātris par savu pastāvīgo sēdekli izvēlējās Ambergu, vēlāk Eslingenu. Teātra ansambla sastāvs pietiekami spēcīgs, lai varētu ķerties pie atbildīgiem iestudējumiem un sniegt labas kvalitātes izrādes. Aktieņu vidū ir Nina Melnbārde, Maiga Damroze, Skaidrīte Pence, Hermīne Veica-Kope, Kārlis Lagzdiņš, Reinis Birzgalis, Jānis Neimanis. Skatuves meistars Ernests Udrišs, administrators Jānis Kājiņš. Teātra repertuārā pirmās iestudējums — R. Blaumaņa „No saldenās pudeles“.

Arī Osvalds Uršteins nodibinājis teātri Mērbekā, kurā piesaistīti profesionālie aktieri, un Voldemārs Pūce ar saviem audzēkņiem izveidojis Blombergā it pieņemamu ansamblī.

Hanavā nodibinājusies drāmatiskā kopa aktieŗa Krišjāņa Spricenieka vadībā, kas 18. nov. sniedza savu pirmo izrādi R. Blaumaņa „Skroderdienas Silmačos“.

Vircburgieši paši saviem spēkiem izveidojuši lielu modernu skatuvi, kas atļauj lielus inscenējumus. Vircburgas trupa, kurā režijas vada Lilija Salnais, līdz šim varējusi skatītājiem dot vairākas R. Blaumaņa „Lau-nā gara“ izrādes, skatuviski apmierinoša izveidojumā.

G. Salnais

MŪZIKAS DZĪVE ĀNGLIJĀ

Pēdējos 20 gados mūzikas dzīve Anglijā nēmusi augšupvirzienu, kādu kopš ķēniņienes Elizabetes (Elisabeth) ziedu laikiem zeme nav piedzīvojusi. Arī kaŗš šiem mūzikas jauninājumiem nav spējis kaitēt. Pretēji — taisni kaŗa gados izēimējusās zināmas attīstības tendences tū augusi pastiprināta interese par mūziku.

Angļu mūzikas dzīves interesentākās parādības priekš kaŗa bija britu, ne nacionālās komponistu skolas. Jaunā skola nāca ar baŗtu koncertu dzīvi un pacēla sniegumu kva-

litāti, visvairāk orķestŗa laukā. Roku rokā ar šo attīstību gāja publikas audzināšana, kas savukārt deva mūzikas dzīvei jaunus impulsus.

Āŗpus Anglijas pazīstamākais angļu komponists Elgars (Elgar) savā vēlākajā radīšanas periodā (mira 1935. g.) nebija nedz tipisks, nedz virzienu noteicējs. Protams, viņa mūzikā bija daudz īsti anglikā Vajag tikai atcerēties starpspēli viņa skaņu glezā *Fal-stafs*.

Otru lielo komponistu Deliusu (Delius), kas savā dzimtenē pazīstamāks kā citās zemēs, tikko var pieskaitīt kādai noteiktai angļu skolai. Viņš ir orķestŗa kolorita un īpatu skaņu meistars. No vecākiem komponistiem vislielākais iespaids bija un vēl tagad ir radošajam Voganam Uiljemam (Vaughan Williams), kuram Hamburgas pilsēta 1938. g. piešķīra Šekspīra godalgu. Viņa stingrais stils atrodas angļu tautas dziesmu ietekmē, pie kuŗu sakopošanas viņam lieli nopelni. Viņš nostiprinājis arī angļu koŗa dziesmas tradīcijas, Anglijas mūzikas vēstures stabilitāko un stiprāko faktoru. Viņa kompozīcijas stipri iespaidojusi mistika angļu mākslā un literātūrā.

Mazāk ievērojamas, bet arvienu vēl cienījamas parādības ir komponisti Arturs Bliss (Arthur Bliss) un Konstants Lambets (Lambert), pēdējais ar liela vēriena zināšanām, Viljems Uoltens (William Walton) un jaunākais no visiem — Bendžamens Britens (Benjamin Britten), kas pēdējos gados parādījis neparastu mūzikālas koncepcijas vieglumu un tehnisku meistarību. Viņa ievērojamākā opera ir *Pēters Graimzs* (Peter Grimes).

Roku rokā ar britu jauno komponistu skolu iet zinātniskie mūzikas pētījumi. Tie sniedzas atpakaļ gadu simta sākumā, kad Selsils Šāŗps (Cecil Sharp) kopoja angļu tautas dziesmas. Vienā pakāpē ar šo darbu stādāma elizabetiskās *Madrigales* izdošana, ko 20 gadu beigās nobeidza Dr. E. H. Felous (Fellowes). Kāds cits svarīgs atjaunojums bija Andrē Manžo (Andre Mangeot) gādībā izdotās Pērsēla (Purcelle) fantazijas stīgu instrumentiem, 17. g. s. meistara agrīnie darbie, rakstīti angļu kontrapunkta stilā.

Pieminētie pētniecības darbi noveda atpakaļ pie mājas avotiem, tomēr bez nodoma novirzīties no lielajiem vācu, franču un krievu meistariem. 1929. g. mirušā Filipa Hāzelaina (Philip Heseltine), kas parakstijās kā Pēteris Uorloks (Warlocks), darbi rāda, ka komponists spēj elizabetiskās un Persela skaņu mākslas būtību saskaņot ar Deliusa harmonisko smalkumu, radot dzīvu, īpatu un nemākslotu mūziku.

Vienlaicīgi ar pašu tradīciju atjaunošanu, Anglija vairāk par citām zemēm atvēra vārtus citu zemju māksliniekiem un svešu komponistu darbiem. Viesi (Toskanīni, Bruno Valters, Ādolfs un Fricis Buši, komponistu Bruķnera, Mālera un Mocarta mūzika) ievēda rosību un palīdzēja savīnāt Anglijas mūzikas dzīvi. Par izpildījuma kvalitātes uzlabojumiem, sevišķi orķestra mūzikas, tomēr jāpateicas britu mūziķiem, it īpaši Britu raidītāju sabiedrības simfoniju orķestrim, kas Sira Tomeza Bolta (Thomas Boult) vadībā izveidojās par pirmās šķiras orķestri. Līdzīgs, ja pat ne pārāks, bija lielais Londonas orķestris Londonas Filharmonīķi Tomeza Biča (Thomas Beech) vadībā. Paklausot viņa takts zīlim, orķestris sasniedza vienreizēju smalkumu un izveicību, un tā atskārojumi, sākot ar Hendela un Haidna darbiem un beidzot ar Berliozas un Deliusa mūziku bija ievērojami. Mūzikas attīstību veicināja tehniskās sekmes radiofona un gramofona izveidošanā. Augsti apdāvināti mūzikas pedagogi, kā Volfords Dēviss (Wal-

ford Davies), jauno radiotehniku pielietoja mūzikālā audzināšanā. Pieminētie faktori ir neapšaubāmi mūzikas izpratnes un intereses pacelšanā. Lielo koŗu un orķestŗu koncertiem pievienojās jaunas iespējas savās mājās dzirdēt labu, augstvērtīgu mūziku lielu mākslinieku izpildījumā. Tā Angļu radiofona sabiedrība savā programmā ikdienas pusstundu veltī nozīmīgu komponistu darbiem. Es, piem. atceros brīnišķīgus Palestrina (Palestrina) un Forē (Faure) darbu atskāņojumus. Ne tikai Bethovena sonātas, arī Haidna stīgu kvarteti, Hugo Volfa dziesmas un Sibeliusa simfonijas lieliski uzņemtas skaņu platēs.

Tā 1939. g. Anglijā kļuva par lielu mūzikas renesansi. Vai šī attīstība kara dienestā iesaukto mākslinieku orķestŗu likvidācijas un tamlīdzīgu apstākļu dēļ ir apturēta? Nē. Saprotams, grūtības ir skārušas mūzikas dzīvi.

Divas svarīgākās apvienības, vērtīgās mūzikas popularizēšanai plašākām masām kara laikā radītos apstākļos, ir ENSA (Entertainment of National Service Association) un CEMA (Council for the Encouragement of music and Art), no kurām pirmā bija kaŗaspēka, otrā civiliedzīvotāju prasību apmierinātāja. CEMA Stūerta Uilsona (Steuart Wilson) vadībā turpina darbu arī pēc kara.

A. D. Uilsons (Wilson).
(*Ausblick*, August, 1945.)

Permitted by Military Government.

Editor — atb. redaktors V. Mežezers, redaktors J. Kadilis. — Apgāds „Ceļš“ Vircburgā, Centralajā DP nometnē.

Druck: Konrad Tritsch, Druck- und Verlagsanstalt Würzburg.
(Unter Verwaltung der Militär-Regierung.)

Kārlis Zāle

Mirstošais jātnieks